

АКАДЕМИЯ НАУК СССР. АРМЯНСКИЙ ФИЛИАЛ

**ДНЕВНИК
ЗАКАРИЯ АГУЛЕЦИ**

**ИЗДАТЕЛЬСТВО АРМФАНА
ЕРЕВАН**

1 9 3 8

**ԶԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ
ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Տպագրվում է ԽՍՀՄ Գիտությունների Ակադեմիայի Հայկական
Ֆիլիալի նախագահության կարգադրությամբ

ԵՊՀ գրադարան

SU0163151

62457

Գառ. խմբագիր պրոֆ. Մ. Վ. Տեր-Ավետիսյան

Գեոդեզիայի տեղաբն. Գլխավոր լիպոդ Ա. 4003 Հրատ. 1.

Գատվիր № 181. Տիրած 1000.

ԱՌԱՋԱՐԱՆԻ ՏՆՂ

ՆՄ՝

Առաջին անգամ հրատարակելով ՆՄ՝ զարի վաճառական Ձեռնարկի Ազգուլեցու Որագրության բնագիրը, հարկավոր ենք համարում այդ մասին տալ հետևյալ տեղեկությունները: Որագրության հեղինակ Ջաքարիան ծնվել է Ագուլիսում՝ 1630 թ., վախճանված պետք է լինի 1691 թ.:

Ջաքարիա Ագուլեցու թողած գրական ժառանգության մասին առաջին անգամ 1862 թ. հիշատակում է «Ճոռքադի» աշխատակից Իսրայիլ Մամիկոնյանը, վորը մի քանի քաղվածքներ է բերում Ագուլեցու Որագրությանից: Մեսրոպ Սմբատյանն իր «Նկարագիր Երեջակալ և շրջակայից նորա» (Տիխիս, 1904 թ., էջ 207—213) աշխատության մեջ զույ միայն հիշատակում է Ագուլեցու Որագրությունը, այլև քաղվածներ է բերում այդ աշխատությունից:

Ջաքարիա Ագուլեցու Որագրության տպագրության առաջին փորձը վորոշ կրճատումներով սրանից 40 տարի առաջ արել է Մշակչության գրի խմբագիր Ալեքսանդր Քալանթարը, ինչպես այս մասին հիշում են Լեոն իր «Հայկական տպագրություն» Ա. հատորում (Թիֆլիս, էջ 295) և ապա Յե. Լալայանը՝ 1904 թ., իր «Գողթն» աշխատության առաջաբանում: Վերջինիս ասելով՝ Ջաքարիա Ագուլեցու «դավտարը» արդեն տպագրել է տվել Ալեքսանդր Քալանթարը և շուտով լույս է կրնալ (Լալայան, Գողթն, էջ 217):

Ա. Քալանթարի ձեռնարկած տպագրության փորձն առհասարակ վերջացավ: Տպարանապետը ժամանակին չստա-

նալով իրեն հասանելիք գումարը, Որագրության տպագրած թերթերը փթով ծախել ե տվել իբրև թուղթ, Կորըստից ազատվել ե միայն «Դավտարի» ձեռագիրը և տպագրության մի որինակը, վորից ոգտվել են մի շարք անձնավորություններ:

Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո, Ալեքսանդր Գալանթարի ժառանգ Լևոն Գալանթարը Զաքարիայի ձեռագիրը հանձնել ե Լուսժողկոմատին: Այդ ձեռագիրը վրան վոչ մի համար չունի: Սա ութածալ մի անկազմ տետր ե (դավթար), վոր բաղկացած ե յեղել 98 թերթից: Զեռագիրը գրված ե 1664—1691 թ. Ագուլիսում: Գրությունը միասյուն ե, շղագիր, գրված Ագուլեցու ձեռքով: Որագրության վերջը կան ուրիշ ձեռքով արած հավելագրություններ, վորոնք նույնպես մեջ ենք բերում:

Զաքարիա Ագուլեցու «դավտարը» բովանդակության կողմից կարելի յե բաժանել յերեք մասի. իր գործի սկզբում (1—23 եջ) Ագուլեցից դնում ե վաճառականական նպատակով իր անցած ճանապարհների ուղեչափությունը, կայարանների միմյանցին ունեցած հեռավորությունը՝ հաշվելով «միլ»-երով և «աղաջ»-ներով: «Դավտարի» յերկրորդ՝ հիմնական մասը բռնում ե ճանապարհորդական հիշատակարանը կամ որագրությունը (28—97 եջ), ուր 1647 թ. սկսած մինչև 1681 թ., ժամանակագրական կարգով, հայոց առմարի տարեթվերով Զաքարիան գրանցում ե իր «դավթարի» առաջին մասում հիշած առևտրական ուղիներով կատարած ճանապարհորդությունների ժամանակ տեղի ունեցած դեպքերը: «Դավտարի» վերջին՝ վեցերորդ մասը (97—98 եջ) բռնում ե Գրդունց ընտանիքի ժամանակագրությունը:

Ագուլեցու Որագրությունը գրված ե ժամանակի հայ վաճառականների խոսակցական լեզվով, վորը մի խառնուրդ ե գրաբարի և Զուղայի բարբառի լուրահատուկ արտասանությամբ և ուղղագրությամբ, և վորը տպագրության ժամանակ անփոփոխ ե պահվել: Այս հանգամանքը բարձ-

ժաջնում ե Ագուլեցու «դավտարի» նշանակութունը լեզվա-
բանական ուսումնասիրության տեսակետից: Բայց Ջաջարիա
Ագուլեցու գործի հիմնական արժանիքն այն է, վոր նա մի
հազվագյուտ և գնահատելի աղբյուր է վոչ միայն ժէ դարի
հայ առևտրական կապիտալի պատմության համար, այլև
կարևոր է նաև այն տեսակետից, վոր հեղինակն իր
մտածելակերպով և զաղափարախոսությամբ մեր առաջ
պատկերացնում է ժէ դարի հայ հասարակության վորոշ
խավը:

Ագուլեցի վաճառական Քրդունց Աղամիրի վորդի
Ջաջարիան սկսած 1646 թ. մարտի 5-ից, լերբ նա առա-
ջին անգամ առևտրական գործով դուրս է գնում Ագուլի-
սից, սկսելով իր որագրությունը, իրեն նպատակ է դնում՝
«ուր որ գնամ, թէ գիւղ և թէ քաղաք մտանիցեմ և
կամ թէ զատիկ արարիցեմ, կամ թէ նշանաւոր բան կամ
թէ օր հանդիբեցէ, գրիցեմ»:

Չոկ վաճառականը, ջուղայեցի հայ խոջայի նման վոտ-
քի տակ տալով Իրանի, Տաճկաստանի, ինչպես և Արևմը-
տյան Յեվրոպայի շուկաները և այդ բոլորը զարմանալի
մանրամասնությամբ գրանցելով իր «դավտարում»՝ հնա-
քավորություն է տալիս մեր ժամանակի մասնագետին
պատմական, տնտեսական, լեզվական և նույնիսկ ազգա-
գրական հարցերի ուսումնասիրությունների համար: Չպետք
է մոռանալ, վոր ժէ դարը պատմական աղբյուրների ու-
սումնասիրության տեսակետից դեռ շատ աղքատ է և մո-
ռացված, թեև հարուստ՝ և հետաքրքրական հնարավորու-
թյունների և նյութերի առատությամբ, վորոնց շարքին է
պատկանում, անշուշտ, Ջաջարիա Ագուլեցու վերին աստի-
ճանի հետաքրքիր Որագրությունը: Ինքը հեղինակն զգում
է իր գործի կարևորությունը, ուստի ամենայն իրավուն-
քով իր «դավտարի» մասին գրում է. «զարցյալ ով սիրելի
եխպայրք, թեպես գործս անշահայ, ապա շատ շահավոր
է իմացողի»:

Գնահատելով Ջաջարիա Ագուլեցու Որագրության

կարևորութիւնը ժիւղարի մեր պատմութեան մի շարք հարցերի լուսաւորանելու խնդրում՝ Գիտութիւնների Ակադեմիայի Հայկական Ֆիլիալը, կամենալով՝ կորստից ազատել այս յեղակի գործն ու մատչելի դարձնել գիտական շրջաններին, առաջին անգամ հրատարակում եւ Որոգորութեան բնագիրը՝ նշութի դասավորման մեջ վորոշ տեղափոխութիւն մտցնելով։ Ուղեգրութիւնների բաժնում նշութի տեղափոխելու կարիք չի յեղել։ Ընտանեկան ժամանակագրութիւնը կազմելիս Ջաքարիան նախ տալիս է իր յեղորձ Սիմոնի ընտանիքի, ապա յուր ընտանիքի և վերջն եւ՝ Քրդունց գերդաստանի ժամանակագրութիւնը։ Այս հրատարակութեան ժամանակ նախ հիշված ե Քրդունց գերդաստանը, ապա մեծ յեղբայր Սիմոնի ընտանիքը և վերջն եւ Ջաքարիայի գերդաստանը։ Բուն Որոգրութիւնը՝ Ջաքարիայի ձեռագրում խառն պատկեր ունիւր. մենք նշութը դասավորել ենք ժամանակագրական կարգով՝ հետին թվով հեղինակի առաջին հերթին արած լրացումները նշանակված են մի աստղանիշով, իսկ յերկրորդ հերթինը՝ յերկու աստղանիշով։ «Դավտարի» ամբողջ նշութը բաժանած է պարագրաֆների, վորոնց գիմաց լուսանցքում նշած են ձեռագրի համապատասխան եջերը։ Ընթերցողներին դիւրութիւն տալու համար հրատարակութեանը կցել ենք համառոտ բառացուցակ, հատուկ և աշխարհագրական անունների ցանկ։

ԶԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ
ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Դարցեալ, ով սիրելի եկապոյրք,
թեպետ գրածս անշահ այ, ապայ
շատ շահավոր է իմացողի»:

Ջաֆարիս Աղուեցի:

[Առաջին բաժին. ՈՒՂԵԶԱՓՈԻԹՅՈՒՆՆԵՐ]

որդիս. նախ՝ Նիկողոս երկրորդն՝ տէր Մելքոնն, երրորդն՝ Ալէքսանն. ունէր դստէրս հանգուցեալ. Աստուած ողորմի: Դարցեալ Աղամիր և իւր կողակից Սավգուլն ծնաւ ք որդի, երիս դստերս. նախ՝ որդին Շմաւոն, երկրորդն փոքր՝ Ջաքարիայ, դստերքըն՝ նախ՝ Խանուհն, երկրորդն՝ Փարիխանն, երրորդն՝ Ջարիֆն. ունէր որդիս հանգուցեալ. Աստուած ողորմի:

Դարցեալ ես Ջաքարիայ հարց ու փորցելով իմացայ իմ հայր Աղամիրէն, մայր Սավգուլէն, որ թվին ռեթումն ես անարժան Ջաքարիայ որ մօրէ ծնայ սուրբ Գէորգի կիրակի օրն, կես օրէն յետն:

Դարցեալ կաթիֆն Աստուծոյ եկեալ հասաք մինչի ողզ յամն. կամեցաք կամիֆն Աստծոյ ուսանել վաճառականություն:

Ռիզ յամի մարտի ամսոյն ե, աղուհացից առաջի շաբթոյն ուրբաթ օրն ես անարժան Ջաքարիա, որ իմ հօր, իմ մօր, իմ եխպօր հրամանաւ և իմ յօժար կամովս այսօր Ագուլաց դուրս էլայ յետ իմ հօրեխպօրորդի պարոն Նիկողոսին յետ, մին բէռն ապրիշմով գնացի դէրի Ըզմիֆ. դարցեալ մին բէռն ապրիշում այլի Նիկողոսին ունէր:

Դարցեալ ես Ջաքարիա կամէցայ, ուր որ գնամ կամիլ Աստուծոյ, թէ գիւղ, թէ քաղաք, թէ ավեր ճանապարհ, ուր և հանդիբիցէ, զատիկ կամ վարդավառ կամ սուրբ խաչ կամ ջրաւրհնիք²⁾ արարիցեմ || կամ 2v

1) Յերեսի գլխին՝ A հավելագրությունն ուրիշ ձեռագագրով, անշուշտ շատ հետո դրված: Ձեռագրի առաջին թերթը (1r ու 1v) չկա, ընկած է:

2) Ձեռագրում՝ ջրաւրհիկ:

Թէ ինչ գիւղ կամ քաղաք մտանիցեմ կամ թէ էլ ունիցեմ, գրեցեմ: Դարցեալ կամ ինչ կամ մանձիւն հարցանելով անուէն՝ ոչ թէ մին մարդ, զ կամ զ մարդ կուհարցնեմ անուէն՝ կամ քանի աղաջ կայ կամ չկայ կամ մին աղաջ յետ կամ թէ առաջ, ոչ թէ չափելով իմացայ, այլ իմաստուն մարդիկ հարցանելով: Ոչ թէ մին անգամ գնալով այս գրեցի. Վղզ յամի Ագուլաց դուրս գնացի մինչի Վճժ յամի շուռ զալով, գնալով հարցանելով գրեցի ըստուքն: Գ, զ թղթի վերայ գրած էի, ոմն ըստուք, ոմն սխալ: Ապա Վճժ յամին կամիւն Աստուծոյ բէրի, նորոյգէցի այսմ դավտարս: Դարցեալ ես անարժան Զաքարիայ, ուր և իցէ, էթէ գիւղ, էթէ քաղաք, էթէ ծով, էթէ ցամաք, մինչի ես գնացի ոչ, ականատէս չէլայ, գրէցի ոչ. զերայ իմ գնացած, տէսած տէղն գրեցի, անտէսն ոչ գրեցի: Այս չափըս բաւական իցէ:

Դարցեալ, ով սիրելի եխպայրք, թէպետ գրածս անշահ այ, ապայ շատ շահավոր է իմացողի: Դարցեալ երես անկեալ պապատանօք աղաչեմ զձեզ, ով որ հանգիւրիք սմայ կարդալով կամ լսելով՝ տաք ողորմի, ծիծաղելով, յիմար, տգէտ է և յիշելով, վարցն ուղիղ Աստուծոյ դուք առնիցէք, ավուր դատաստանին յիշեալ իցէք:

Դարցեալ, այս մանձիւնէրս որ գրած եմ, ոմն սհաթ է գրած, ոմն աղաճ: Մին աղաճ ճանապարհն ուղտն Բ սհաթ գնայ. Բ սհաթէն ճանապարհն ուղտով՝ մին աղաճ ճանապարհ է: Սէսիւանէն մին աղաճ ճանապարհն մին սհաթէն կու գնայ: Թէ ուղտ, թէ ձի այս գրածէս ոչ թէ կամաց գնայ կամ վռաղ. զարարով: Այսպէս իմացայ. զերայ սհաթ կէր մօտս. ինչ տեղ որ սհաթ չկէր, աղաճ եմ գրած այս զարարովս, կամ մին մանձիւն մին սհաթ յետ կամ առաջ, կամ մին աղաճ յետ կամ առաջ: Դարցեալ կայ որ Բ կամ զ գէղ

անց ա կացել, ապա խաղած է, զեւայ ինչ խաղի մեջ որ կայ գրած, այն մին մանձիլ է: Այս ինչ մանձիլ որ գրած է, ուղտի մանձիլնի այ, ձիու է: Դարցեալ, ինչ քաղաքի անվան գլխի օ կայ գրած, այն քաղաք է. թէ բերթ, թէ զասարայ, գլխին օ նշան կայ գրած. այս հ նշանն: Դարցեալ ինչ տեղ որ այս նշանովս գ խաղ կայ գրած, այն տեղն առահտար կամ բաջի կամ գումրուկչի կայ նստած. այս է: ¹⁾

Անուն Աստուծոյ. առջի մանձիլն այս է. Ագուլաց մինչի Խանաղու կարմունջն՝ մին աղած: Խանաղու մինչի Ազատու Դէռ՝ մին աղաջ: Աստի մինչի էջիքն՝ մին աղած: Որ էլաւ գ աղած, մանձիլ 1. 1.

Աստի մինչի Լէհրամ՝ գ աղած. թէ բարցր գնա Դառլարազարն՝ գ աղած: 2.

Աստի մինչի Նախջիվան՝ գ աղած: 3.

Աստի մինչի Դարաբաղն՝ գ աղած: 4.

Աստի մինչի Շարուր, մեծ գետն անց կենայ, գ աղած: 5.

Աստի մինչի Սադարաք՝ գ աղած: 6.

Աստի մինչի Վէտի՝ գ աղած: 7.

Աստի մինչի Գառնու գէտն անց կենայ, գ աղած: 8.

Աստի մինչի Երևան բէրդն՝ Բ աղած: 9.

Աստի մինչի սուրբ էջմիածին՝ գ աղած: 10.

Աստի մինչի Դարասուն՝ Բ աղած: 11.

Աստի մինչի Շահրիար՝ գ աղած: 12.

Աստի մինչի Աղջալալի Դարսու գէտն՝ գ աղած: 13.

Աստի մինչի Թիլի բուռն՝ գ աղած: 14.

Աստի մինչի Սօգութլար կամ Քէրսու գէտն՝ գ աղած: 15.

Աստի մինչի Երաստղն անց կենայ, գնայ Կաղըզ-վան՝ գ աղաջ: 16.

Հաջորդում են B, C ու D հավելագրութիւններն ուրիշ ձե-
ռացողքով:

Աստի որ գաս, թէ բանդոյն գաս, մին Օրթայ
ուլումն անց կու կէնան ջուրն. թէ որ բանդոյն չգան,
բ անգամ Երաստոյն անց կենայ, ապայ գայ Օրթայ
ուլումն անց կենայ. աղաջ գ: 17.

Աստի գաս, Բաշ ուլումն անց կէնայ, գնայ Զառաւի-
խանի դարիվերն անց կենայ, վեր գայ, աղաջ գ: 18.

Աստի գնայ, Մէջիթլու անցկենայ, գնայ Ղարա- 4v
քիլիսէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալի-ճակուկ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գոմաձոր՝ աղաջ ե:

Աստի գնայ, Զօբան-քօրփին անց կէնայ, գնա ժա-
քարադ՝ աղաջ Բ:

Աստի գնայ Հասան-ղալէն՝ մին աղաջ, Աստի գնայ
Զօգան-ղալէն կամ գնայ Բուլամաջն՝ աղաջ գ:

Աստի գնայ մինչի Դաւա-բօլու՝ աղաջ մին: Աստի
գնայ մինչի Ասպուռմ՝ աղաջ կէս կամ թէ մին աղաջ:

Աստի մինչի Իլիջէն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Զնիզ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի գնայ, Զալալ-օղլու կարմուռն անց-
կէնայ, գնայ Աշ-ղալէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղզլ-բանդն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Աղ-ղօղանն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի 5r
Զօվուշ-քօյլ՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի գնայ Օթլու-բէլն անց կէնայ, գնայ
Լօռի՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Սօքմանն՝ աղաջ ե:

Աստի մինչի Կրմրակ կարմուռն անց կէնայ,
աղաջ ե:

Աստի մինչի Մարթաքլու՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
Ղուրդ-բէկն՝ աղաջ մին:

Աստի գնայ Թիքմի բէլն անց կենայ, գէտի վրայ
իջնու, աղաջ գ:

Աստի վէր կենայ, գէտոցն գնայ, ժը անգամ գէտն
անց կէնայ այս կուս, այն կուս, ապա գնայ Զաղա-
փայ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ախշահր-օվասի ի գէղն քրդանոց՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Շահնայ-չիմանի՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարայբայիրն՝ աղաջ գ:

5v

Աստի գնայ Բակօէնդրանն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի
Զօվուշօղլի մազարն՝ աղաջ մին:

Աստի գնայ Ժօղուսն - Փէլուդն աղաջ ք: Աստի մինչի
Զաթալ ջուրն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Ղադի-քորփին, ջուրն անց կենայ.
աղաջ ք: Աստի մինչի Ալրուզ՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Ալրուզու բէլն անցկենայ, գնայ Զար-
խի գէղն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Թոդաթ՝ աղաջ ք:

Աստի որ գնայ Ըզմիր՝ Բօզօխու վրայ, այս է.
Թոդաթու մինչի բէլն անց կենայ, գնայ Թախտա-
րադ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դավաջի - խանի, ձոր այ, աղաջ է:

Աստի մինչի Սուլու - սարէն՝ աղաջ գ:

6r

Աստի մինչի Գօլն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի Ժանդուի
գէտն անց կենայ, աղաջ մին:

Աստի մինչի Ղարադզն՝ աղաջ է:

Աստի մինչի Իմրայխօո՝ աղաջ ք: Աստի մինչի
Ժադիլու - դաշն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Օդան՝ աղաջ ք: Աստի մինչի ձորի
գ աչկէ կարմուրջն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Սարուլարն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
Ղարա - սուսն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Օզրակլարն՝ աղաջ գ. ոմն¹⁾ Ղուլլար
կասին:

¹⁾ Զեռագրութ՝ ոմն:

Աստի մինչի թափալու - քոյի՝ գ աղաջ, Աստի մինչի
Ղուրդ - բաշն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Ղարա - դուրաղն՝ աղաջ Բ: Աստի մին- 6v
չի՝ բէլն անց կենայ, գնայ Մուճուճն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Գասի - քորփու ժգ աչկէ կարմունջն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Բազրկանլու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Զըղնաղլ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Աջի - սուն կամ աղպիւրն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դուզլաղի բէլն՝ աղաջ մին: Աստի
մինչի Զոփլարն՝ աղաջ Ե:

Աստի մինչի Ուզնլու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Աղսախ - զաղին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Զվլիկն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի
Մաղարեն, ոմն թոփաջ կասին, աղաջ Ե:

Աստի մինչի Ուզուն - սու, ոմն Ղարասու կասի,
աղաջ գ:

Աստի մինչի Զալդուքլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժարում - դամն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Զարդաղն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի
Բօլավդին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Սուրմանիայ, ոմն Սլէյման - քոյի
կասին, աղաջ գ:

Աստի մինչի Զվլիգի մին աչկէ կարմունջն՝ աղաջ
Բ: Աստի մինչի Ղարա - հիսարն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Գօլն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի Բալ -
Մահմուդն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Դունայու աղպիւրն՝ աղաջ գ:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ Զօռում -
խանի՝ աղաջ Ե:

Աստի գնայ, Փանասու գետն անց կենայ, աղաջ Բ:

Աստի մինչի Ղարախլալն՝ աղաջ Բ:

Աստի գնայ Ղուշաղի տակի մին աչկէ կարմունջն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի ինայ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի ժաղլու - բօղազի քօռ ախպիւրներն՝
աղաջ գ:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ մեծ գետն
անց կենայ, գնայ գեղն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալաշահրն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի ջաղացներն գ գետ կայ, անց կենայ
գնայ ջաղացանին՝ աղաջ է:

Աստի մինչի Սարթու կարմունջն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դրդութն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Նիֆու վերի գէշիկն՝ աղաջ գ. գերայ 8r
գ անգամ գէտն անց կու կէնայ, գնայ վերի գէշիգն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի չինարի ծառի տակի հորերն՝ աղաջ ք:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ Փօնղար -
բաշին՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Իզմիր քաղաքն վայելուջ՝ աղաջ մին:

Որ էլաւ Թողաթու մինչի Իզմիր ուղտի մանձիլ
խա, որ կանի աղաջ մին 6, Կք:

Դարցեալ յամի ռ6է սեփտեմբէրի ժթուօն որ Կո
Աղամիրի որդի Զաքարիայ Իզմիրուօն Աստուծով մտայ
Փալամիկի նազի Մարքանդ Լիօռը. Աստուած առաջ-
նորդի, գնաք Վենետիկ քաղաք, որ է աննման:

Այս է միւն, որ կայ գրված. Թէ կամիս գիտել, թէ
միւն որչափ է, միւն միլ ու կէսն միւն աղաջ հսար կա-
նէն. այս զարարովս է:

Դարցեալ Իզմիրէն չուրի Վինետիկ, որ կանի ռ6ծ
միլ այ. դարէն այս է:

Իզմիրէն չուրի Սանջաի - բուռունն Ժք միլ այ: Աս-
տի մինչի Ղարայ - բուռունն՝ Իք միլ այ: Աստի մինչի
Մունթու - բուռունն՝ Գ6ի միլ այ:

Աստի մինչի Զանթու աղէն... միլ այ: Աստի մինչի

Բօփրուզի դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Տօպրայ-
Վենատիկի դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Ղադրու
դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Վենատիկին բողազի
դարէն, որ է Մալամուկ ... միլ այ: Աստի մինչի
Վենայտիկ միլ այ:¹⁾

Դարցեալ Վենետիկեն որ դարադան գնացի Յօլան-
դիայ, որ է Ամսրդամ, այս է քաղաքն ու մանձիլն ու
աղաջն: Դարցեալ այս մանձիլներս ձիու մանձիլ այ,
զերայ որ չափարի պէս կքչեն, մին սնաթէն ճանա-
պարհն մին աղաջ է: Այս է առաջի մանձիլն. մին՝ անուն
Մեստրայ՝ մին աղաջ:

Աստի մինչի Տարավիզ՝ աղաջ գ: Աստի մինչի Ֆօն-
սօլայ՝ աղաջ գ: Ամէն քաղաք այ: Մանձիլ Բ:

Աստի մինչի բողազի Բ. բէրթն՝ աղաջ գ. զերայ
Ֆօնսօլայ որ դուրս գաս, մինչի Բ. բէրթն գետն ի վեր
կու դայ: Այս գետս Պատվու գետն այ: Բ. բէրթն
չուրի Լսպէտելօթօ քաղաքն՝ աղաջ գ, մանձիլ գ: Այս
քաղաքս եփրայդօլին երկիրն է: Վենետիկցու հողէն
դուրս ելանք:

Աստի մինչի Տրենթայ քաղաքն՝ աղաջ գ: Այս Գ
դունապոլմս Լիկօրնու ճանապարհ կու ջոկվի Դար-
ցեալ աստի մինչի բողազի տախտակէ կարմունջն՝ կըշ-
տին քաղաք, անուն Լուիս, մանձիլ գ, աղաջ ե:

Աստի մինչի միուս տախտակէ²⁾ կարմունջն՝ բօլա-
զին կշտին քաղաք մեծ, անուն Բուլղան, մանձիլ ե,
աղաջ Բ:

Աստի մինչի մեծ քաղաք, անուն Լճուզայ, աղաջ

1) Ձեռագրում այս հատվածի մեջ միլերի քանակը ցույց տալու
թվանշաններ չկան, հեղինակը բառերի արանքում տեղ ե թողել,
վոր հետո ավելացրել. այնպես դատարկ ել մնացել ե:

2) Ձեռագրում՝ տախակէ:

գ: Մինչի այս քաղաքս և փէտայկարմունջ կայ: Այս քաղաքէս մինչի¹⁾ Բայսարընդարաւն՝ աղաջ գ, ման-
ձիւ գ:

Աստի մինչի Լէտէրսըն քաղաք, աստի մինչի սարի
տակն, աստի մինչի Լշտօնօ քաղաք՝ աղաջ ք: Ման-
ձիւ է:

Աստի մինչի Ըսպրուկ մեծ քաղաք, աստի մինչի
Սէէֆեւ գէղն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ք:

Աստի մինչի Միթէրօլթ, դառաբայ է, աստի մինչի
Ամրպն գէղն՝ աղաջ է: Մանձիւ ք:

Աստի մինչի Սօնգայ քաղաք, աստի մինչի Տենք- 9v
լինայ գէղն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ժ:

Աստի մինչի Լանցպերկ քաղաք, աստի մինչի Ան-
դուստ քաղաք է մեծ, աննման, աղաջ ք: Մանձիւ ժա:

Աստի մինչի Դունըպերթ քաղաք, աստի մինչի
Էլըմարք գեղն, աղաջ ք: Մանձիւ ժք:

Աստի մինչի Էթիմն, զասաբայ է, աստի մինչի
Կլնիկսօֆն, գեղ այ, աղաջ ք: Մանձիւ ժգ:

Աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի մին բէրթ,
աստի մինչի Կիսլինգն, գէղ այ, աղաջ ք: Մանձիւ ժգ:
Ամէն ձոր այ, խաղողի իքան:

Աստի մինչի Հափ բէրդն, աստի մինչի Սիմրիկ գէ-
ղն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ժե: Այս ամէն իքի այ խաղողի:

Աստի մինչի մին բէրթն բաբաթ, աստի մինչի
մին բէրթ, անուան Բիսիսօն, աստի մինչի մին բէրթ,
աստի մինչի Նիգրկ գէղն՝ աղաջ ք: Մանձիւ ժգ:

Աստի մինչի Միդլօրկ քաղաք, առջկն մեծ գեա 10r
այ գնում. այս գէտս գնում այ Ամսրդամ. ձորեր այ,
իքանանի է. աստի մինչի մին զասայբայ, անուն

1) Ձեռագրում՝ միկի:

Օրբբօրկ, աստի կարաւզհաւզն քաղաք. կէսն ն է, կէսն ավեր է, աստի մինչի Բօպաւզն քաղաք՝ աղաջ է: Մանձիլ ժէ:

Աստի մինչի մեծ քաղաք, անունն Ֆռանգֆօռթ, մեծ գետ քաղաքի միջովն գնում. ես կողմ, են կողմ դուգան բազար. այս գետս գնում այ Ամարդամ, որ ջրովն գ օրեն կու գնայ Ամարդամ. աստի մինչի մին բէրթ, անունն Կինիկիսդէն՝ աղաջ է: Մանձիլ ժբ:

Աստի մինչի Կամրի, բէրթ, աստի մինչի Լիմրօրք քաղաք, աստի մինչի մին ջվլիկ՝ աղաջ է: Մանձիլ ժբ:

Աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի Բարգուշ գէղն՝ աղաջ է. Մանձիլ ի:

Աստի մինչի մին ջվլիկն՝ աղաջ է: Մանձիլ իա: Այս դունաղումս Բ, գ քաղաք կայ, հեռու կմնայ:

Աստի մինչի մին բէրթ, մեծ գետն առջնն գնում. 10v
թէ մարդ, թէ ձի գամով անց կացանք են կողմն, ի քաղաքն Կուլինայ. այս գետիս վերայ գամի այ շինած. գամուն միջումն ջաղացանի բանի չարխով. աստի մինչի մեծ գետս մին ել անց կու կենայ նավով. աստի մինչի Օղումբախ գեղն աղաջ է: Մանձիլ իբ:

Աստի մինչի Տիսիլով քաղաք. մեծ գետն առջնն գնում. աստի մինչի մին բէրթ. բէրթի կշտին նավով գետն անցկացաք. աստի մինչի ժուվանդօշտ գեղ՝ աղաջ է: Մանձիլ իգ:

Աստի մինչի Ըռեմրարկ քաղաք. այս քաղաքս ֆէլամիկին է. զերսյ կփրաղօլին երկրէն դուրս էլանք՝ ընգաք ֆէլամիկի երկիրն. աստի մինչի Զանթալ, աստի մինչի մեծ վանք մանաստիլն, աստի մինչի մեծ գետ ափն, գետն նավով անցկացանք, մտանք ի քաղաքն Ամուիք, աղաջ է: Մանձիլ իգ:

Աստի մինչի մեծ գետ ափն. գետն նավով անցկա-

ցաք. աստի մինչի Աոնիմ քաղաք, աստի մինչի Լօն-
թրայ գէղ՝ աղաջ ք: Մանձիլ Իե:

Աստի մինչի Ամըսֆօրթ քաղաք, աստի մինչի Ներ- .1r
դին քաղաք, աստի չուրի Ամսրդամ խայավան այ
ջրով, որ նավ կու գնայ, կուգայ. աստի մինչի Մօըն
քաղաք, աստի մինչի Ամսրդամ քաղաք, որ է ան-
նման, չկայ սորայ նման. աղաջ ք: Մանձիլ Իգ:

Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն: Որ էլաւ
Վենէտիկէն չուրի Ամսրդամ աղաջ ճղե, մանձիլ Իգ.
այս է:

Դարցեալ Ամսրդամու որ գնաս Հաուօ, մեծ քա-
ղաք է, ք սահաթէն ճանապարհ է. մարդն կու մտնու
ղայիղն, զայիղն ձի կու քաշէ ջրի վերայ:

Դարցեալ Հաուօի յետ որ գնաս, Լէյկդայ քաղաք
է. ք սահաթէն ճանապարհ է այլվի զայիղով. զայիղն
ձի կու քաշէ:

Դարցեալ Լէյկդու որ գաս Ամսրդամ, գ սահաթէն
ճանապարհ է. զայիղով գնան ու գան. զայիղն ձի կու
քաշէ:

Դարցեալ Ամսրդամու ծովով որ գաս Լիկօրնայ, այս
է Լէյկն, այս է քաղաքն, այս է ծոցն ու ցամաքն, որ
կայ կարգաւ գրած: Ոչ թէ ես իմ կամով գրեցի. ամէն
օր քափուղանն կու հարցնէիմ, կու գրեմ. զերայ ր
ամիս ծովու վերայ կացայ. այս է: *

Դարցեալ այս է: Ամսրդամու ծովով որ գաս Լիկօր- 11v
նայ, այս է. Ամսրդամու մինչի Յանգուգ քաղաք՝ ր
լէյգ այ, զերայ մին Լէյգն ե տալիանու մին է: Աստի
մինչի Թէսիլ քաղաք՝ Ժ Լէյգ այ: Դարցեալ ինչ մեծ
մեծ նավ որ կայ, Թէսիլումն - կու բառնան, զերայ
Ամսրդամու մինչի Թէսիլն ծոցն երես այ, մեծ նավ
լարձած գնալ չէ. մանդր նավեր, թէթե նավեր կու
դնան. այս է: Դարցեալ Թէսիլու մինչի քօղաղն դուրս

ընի, վստ տէղ այ, դժար. Բ սհաթէն ճանապարհ է: Այս քողագէն յետ չուրի Ընկլիզու զարէն՝ լգ լէյգ այ: Դարցեալ Ընգլէթեռին յետ մինչի են գլխի ցամաքն՝ ղ լէյգ այ. զերայ Ամսրդամու մինչեկի աստ ցամաքէն հեռանալ չէ. եսոր դէնն ապա ընկաւ օվկէանոսի մեծ ծոցն, որ մինչի Պուռուռեկալն այլ ցամաք չէ երեկ ռչինչ: Դարցեալ Խնգլիզու ցամաքէն չուրի Պուռուռեկալու Բ բերդն երեկ, ճճք լէյգ այ: Դարցեալ Պուռուռեկալոյ չուրի Իսպանիայ ի քաղաքն Կալիս Իգ լէյգ այ, զերայ Թէսիլու ջուր, խորակ վեր կուռին մինչի աստ. այլ դուրս գնալէ տէղ չկայ: Դարցեալ Ժէյգի-դունի նաւերն Կալիս կու բառնան, Կալիս կու դադարեացնեն. այլ տեղ չկայ. այս քաղաքս Իսպանոլի այ, մեծ կղզի է:

Դարցեալ Կալիսու մինչի Սանթու քողագն ժք լէյգ այ, զերայ քողագն անչափ լին այ, որ մէկ մէկի թօփ չի հասնուլ, մին կողմն Իսպանիայ է, մին կողմն՝ մաղրուրն է Զգայիր: Ամսրդամու որ գաս, Իսպանիայ ձախ կու մնայ, Զգայիրն աջ կու մնայ:

Դարցեալ Սանթու քողագէն մինչի Մալիկայ քաղաքն ժք լէյգ¹⁾ այ. այս այլ Իսպանոլ այ. Դարցեալ Մալիկու մինչի Ալիկանթայ քաղաքն Ի լէյգ այ. այլ Իսպանոլի այ:

Ալիկանթու մինչի ժ լէյգն գ գէրմակ աղէնի կայ, որ աղու գէյթուն դուրս կու գայ. այս ել Սպանոլի այ: Զերայ այս գ աղէնոց դէսն Իսպանոլի ել երկիր չկայ, Ֆռանգսիսի երկիր այ, ամա հէոու կու մնայ:

Դարցեալ այս աղէնոցս չուրի Լիկորնայ ճղ լէյգ այ: Դարցեալ Ամսրդամու գալիս առաջ Կուրծք կու երեկ: Դարցեալ Կուրծքու մինչի Լիկորնայ ե գերմակ աղէնի կայ. առայ թէ Կուրծք, թէ աղէնին, Ամսրդամու գաս Լիկորնայ, ամէնն աջ կողմն կու մնայ. այս է:

1) Զեռագրում լէգ:

Որ ելաւ Ամսրդամու մինչի Լիկօրնայ ջամն զճԺ 12v
լէյգ, որ կանի տալիանու զՌՔՆկ միլ. այս է:

Դարցեալ Լիկօրնու որ դուրս ընիս, գաս Իզմիր,
այս է. յառաջ Պուրտու Ֆրար կու երեխ, յետով Պուրտը
Լուենկ, յետով Մուենթը Բրիս,¹⁾ որ սար է: Դարցեալ
Մուենթը Բրիս²⁾ մին բարձր սար է, տեսիլք է տեսվել,
վասն այն,³⁾ Դարցեալ Լիկօրնու մինչի Մուենթը Բրիս⁴⁾
ճի միլ է:

Մուենթը Բրիսի⁵⁾ մինչի Ժանար - դաղն զճլ միլ է:
Դարցեալ Ժանար - դաղն է գերմակ սարեր այ ծովի
միջում. մեծ սարն Աստուծոյ հրամանաւ սարն այրում
է. ծուխն երեխ:

Դարցեալ Ժանար - դաղու մինչի Միսինայ ծ միլ
այ: Միսինայ մեծ աղայ է, որ պտուտն էճ միլ այ.
այս աղէս ել Խապանօլի այ:

Դարցեալ Միսինու քողազն որ դուրս ընիս, մինչի⁶⁾
Մուենթու բուռունն⁷⁾ եճ միլ այ:

Դարձեալ Հալար քնացողն Մուենթը - բուռունունն
կու ջոկվի, դնայ դէպի աջ կողմն, դնայ Հալար:

Դարցեալ Մուենթու - բուռունու մինչի Զուխայ - աղէն 13r
լ միլ այ:

Զուխայ - աղին մինչի Սաղզն զճի միլ այ. Սաղզն
աղայ է:

Սաղզին մինչի Ղարա - բուռունն Ի միլ այ: Ղարա -
բուռունին մինչի Սանջաղ - բուռունն Իք միլ այ:
Դարցեալ Սանջաղ - բուռունին մինչի Իզմիր Ժք միլ այ:

Դարցեալ Լիկօրնու որ գաս Իզմիրն, Պուրտու
Ֆրար, Պուրտու Լուենգ ձախ կու մնայ, Մուենթը Բրիս⁸⁾
աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Ժանար - դաղն աղէնոյն

1) 2) 4) 8) Զեռագրում՝ Կս:

3) , վայն:

5) Կսի:

6) միջի:

7) , բուռն:

ամէն աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Միսինայ աջ
 կողմն կու մնայ իզմիր եկողին: Դարցեալ իզմիր եկո-
 ւին Մունթը - բուռունն ձախ կողմն կու մնայ: Դար-
 ցեալ Չուխայ - աղէն աղայ է, կամ ձախ կու մնայ,
 կամ աջ: Դարցեալ իզմիր եկողին Սաղզն աջ կողմն կու
 մնայ: Դարցեալ իզմիր եկողին Միտիլի ձախ կողմն կու
 մնայ: Դարցեալ Լեկլորնայ որ գաս իզմիր, որ էլաւ ջամն
 ռզնթ միլ այ: Որ Ամսրդամու չուրի իզմիր որ կանի
 ջամն տալիանու միլ զոքնի միլ, որ է 4870 միլ. այս
 է: Միլն Բ աղաջ է: Դարցեալ որ ցամաքով գնացի,
 ծովով Լեկլ. այս է:

Դարցեալ իզմիրէն որ գաս Բուրսա, այս է ման- 13v

ձիւններն: Իզմիրէն գաս Մանասիայ:

Աստի Բալամուղն:

Աստի Բաջքալամայ:

Աստի Ղուռու - գօլչուկն:

Աստի Մանդահօր:

Աստի Սուսըղըի:

Աստի Ուլուբադ:

Աստի Թախտալու:

Աստի Բուրսայ: ¹⁾

Դարցեալ Բուրսու մինչի Մօղանիայ՝ աղաջ Բ: Մօ- 14r
 զանիայ կու մտնեն նաւ, գնան Ըստամբօլ:

Դարցեալ Թողաթու որ ջոկեն, գնան Ըստամբօլ,
 այս է:

Թողաթու գաս մինչի Ղոյ - բաշին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Թուրխալ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Չանգալու բէլն՝ աղաջ մին: Աստի
 մինչի Այնա - բազար՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Ամասեայ՝ աղաջ գ:

1) Հաջորդում եւ Ե հավելագրությունն ուրիշ ձեռագագրով:

Աստի մինչի Մարգվան - օվասի, ի գէղն ժողուրդ-
քոյի՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Հաջի - քոյի՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Դիրաքու - բելի՝ աղաջ մին, Աստի 14v
մինչի Օսմանջուգի կարմունջն՝ աղաջ ք՝

Աստի մինչի Սարմաշուդ - դայէն կամ Հաջի - Համ-
գէն՝ աղաջ ք՝

Աստի մինչի Դալու - դարվազի գետն անց կենայ՝
աղաջ ք՝

Աստի մինչի Բաֆար - բելի՝ աղաջ մին, Աստի մին-
չի Թօսիայ՝ աղաջ ք՝

Աստի մինչի Ինքոյի՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Ղարա - ջօրանն՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Չարքազլարն՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Համամլուի բօղազն՝ աղաջ ք՝ Աստի
մինչի Բայնդուլու՝ աղաջ ք՝

Աստի գնայ, բելն անց կենայ, գնայ Գառադայ՝
աղաջ գ՝

Աստի գնաս . . . - բելի,¹⁾ անց կենայ, գնայ Չաղա- 15r
գօլի՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Պօլիայ՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Դագրման - դարասի՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Մտուլու՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Չովուշ - քոյի՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Թօրքաշիլարն՝ աղաջ գ՝

Աստի մինչի Դարախշիլարն՝ աղաջ գ՝

Աստի գնայ, բելն անց կենայ, գնայ Գէվիայ կար-
մունջն անց կենայ, գնայ Գէվիայ՝ աղաջ գ՝ Բուրսու
ճանապարհն աստ կու ջոկվին:

Աստի մինչի Սարունչին՝ աղաջ գ՝

1) Ձեռագրում գնաս բառից հետո մի բառի տեղ է թողած.
այնպես դատարկ էլ մնացել է՝

Աստի մինչի Լճմիտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գայգայ-բիգ՝ աղաջ գ:

15v

Աստի մինչի Ղարթալն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ուսկուդարն՝ աղաջ գ:

Աստի նստի նավ, ք սնաթէն գնայ Ըստամբուր

Թողաթու մինչի Ըստամբուր, որ կանի ջամն և ման-

ծիլ. այս է:

Դարցեալ Գեվիայ որ ջոկեն, գնան Բուրսայ, այս է մանծիլն: Գեվիու գաս Մայքայչիլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Այարջին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժէգի-շահրն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Քաստանայլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Բուրսայ՝ աղաջ գ:

Դարցեալ Բօլիու որ ջոկեն, խանդակին ճանապարհ- 16r
հոյն գնան Ըստամբուր, այս է մանծիլն. Բօլիու գաս

1)

Դարցեալ Օսմանջուկեն որ ջոկէս, գաս Դալու-քի-
լազին վերայ. Օսմանջուկէն գաս Համամուլ՝ աղաջ գ:

Աստի գաս Ղարափրի տակի գեղն՝ աղաջ գ: Աստի
գաս Դալու-քիլազին զարշուի գեղն՝ աղաջ գ: Աստի
գաս Ամասիայ՝ աղաջ գ. գերայ Դիրաքու-բելն չտես-
նուն:

Դարցեալ Զիման-բելու ճանապարհն այս է, որ 16v
Օթլու-բելումն կու ջոկեն. Օթլու-բելեն մինչի Զա-
մալու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ գետի կարմունջն անց կենայ,
աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ չիմանն, բելի գլուխն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Օլուխու-Փունդարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարայ-Ժաղուբի գետի կարմունջն
անցկենայ՝ աղաջ գ:

1) Հայոցորդու են F, G հավելագրություններն ուրիշ ձեռա-
յագրով:

Աստի մինչի բողազն, հայի գեղ կայ, հեռու է,
աղաջ գ:

Աստի մինչի Աղ-շահր-օվասի, ի գեղն քրդանոց՝
աղաջ գ. այս է: Ընկաւ մեկն ճանապարհն:

Դարցեալ թէ որ ձորոյն գնան, այս է: Քրդանոցէն
գաս Ղօլայ-հիսար՝ աղաջ գ. ամայ բանդեր այ: Աստի
գաս Հաջի-Մուրադի բերդն՝ աղաջ գ: Աստի գաս Մուր-
դասինու տակն՝ աղաջ գ:

Աստի գաս, բիւն անց կենան, գան Չօվուշ-օղլի 17r
մազարն՝ աղաջ ե. այս է: Ընկաւ ձորն Թողանլու:

Երևանայ գնաս Ղարսու վերայ, որ գնայ Առգուում,
այս է: Յառաջ Երևանայ գնայ մինչի Եղվարթ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Բաշ-ապարան, աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալանգազի սարի կուշտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ գետին վերայ Ղարսու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարսու բերթն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գումբէթն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դօշ-ղայէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Քօրօղլու բերթի կուշտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Խարաբա գեղին կուշտն գետին վրայ՝ 17v
աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժաքարադ կամ Հասան-ղալին՝ ա-
ղաջ գ:

Աստի մինչի Չօպան-դարէն կամ Բուլամաջն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Առգուում՝ աղաջ գ:

Դարցեալ Ագուլայ գուրս ընիս, որ գնաս Ըսպհան.
այս է մանձիւներն:

Ագուլայ մինչի Երաստղն անց կենայ, աղաջ մէկ:
Աստի մինչի Պզտիկ Իրու՝ աղաջ մէկ:

Աստի մինչի Հազրա-մէջիթն՝ աղաջ մին: Աստի
մինչի Լիլաւ՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Հաջիլարն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի
Մեծ Իրու՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Դիվրու սարի գլուխն՝ աղաջ մէկ:

Աստի մինչի Մուժուժար՝ աղաջ Բ:

18r

Աստի մինչի Սառ՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Թար-
վեզու մեծ կարմուռն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի Թար-
վեզ՝ աղաջ մէկ:

Դարցեալ Թարվեզու ուր գնաս Ըսպհան, առաջի
մանձիլն այս է: Թարվեզու մինչի 'Լասմինջ' աղաջ Գ:

Աստի մինչի Շիրլու քարվանսարէն՝ աղաջ Բ: Աստի
մինչի¹⁾ Հաջի-պղէն՝ աղաջ Գ:

Աստի մինչի Դիվիթլարն՝ աղաջ Գ:

Աստի մինչի Թուրքմանն՝ աղաջ Գ:

Աստի մինչի Միանայ՝ Գ:²⁾

Աստի մինչի Ղափլանթու՝ աղաջ մին: Աստի մինչի
Սարչաֆն՝ աղաջ Ե:

Աստի մինչի Նէքպայ. ³⁾

18v

Աստի մինչի Զանգուռն՝ աղաջ Աստի մինչի
Շահու քարվանսարէն՝ աղաջ. . . Աստի մինչի Ղարայ-
բուլաղն, ուր է Սուլթանիայ, ամա քաղաքն հեռու
այ .

Աստի մինչի Յիայ:

Աստի մինչի Հօռայփասին:

Աստի մինչի Խիարայ:

Աստի մինչի Սակզավայ:

Աստի մինչի Արասանկն ... Աստի մինչի Հջիբն:

Աստի մինչի Դանգն:

Աստի մինչի Սավայ:

Աստի մինչի Զաֆարաբադ:

19r

Աստի մինչի Ղում:

1) Ձեռագրում՝ միյի:

2) Հասկացվում է աղաջ Գ:

3) Ձեռագրում աղաջները նշանակելու համար տեղ է թողած.
այնպես գատարկ էլ մնացել է:

Աստի մինչի Ղասուժ:

Աստի մինչի Սինսին:

Աստի մինչի Քաշան:

Աստի մինչի Ղօհուռ:

Աստի մինչի Աղա - Քամալն:

Աստի մինչի Մուշայխառ:

Աստի մինչի Գազ:

Աստի մինչի Ըսպհան:

Դարցեալ Քաշանայ որ գնաս, Նաթանձու վերայ 19v
գնաս Ըսպհան, այս է մանձիլն: Քաշանայ մինչի...¹⁾

21r

կու գնան. կայ որ գնալ չեն:

Ջուղայու մինչի Ղառղա - բաղարն՝ մին աղաջ: Աս-
տի մինչի Նախջիվան քաղաք՝ գ աղաջ. ըռահտաբ
կայ:

4,

Նախջիվանայ մինչի Գոզլի - դալասի մինարէն՝
մին աղաջ: Աստի մինչի Ղարաբաղի քարվանսարէն՝
բ աղաջ:

3,

Ղարաբաղէն մինչի Ղարաբաղի ջուրն ու գօլն՝ Բ
աղաջ: Աստի մինչի Շարուր Խալիֆայ - քանդին՝ մին
աղաջ:

3,

Խալիֆու - քանդէն գետն անց կենսայ, գնայ Նորայ-
շինիկու գեղն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Քօռ - բուլաղն՝
բ աղաջ: Աստի մինչի Սաղաբազ՝ մին աղաջ: 3:

Սաղաբաքու մինչի Բուռնն՝ կէս աղաջ: Աստի մին-
չի Գումբազի Ղրխ - ալաղն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի
Ղենարն՝ մին աղաջ:

2||,

Ղենարէն մինչի Վեթու գետն՝ մին աղաջ: Աստի
մինչի Աղ - բուռնն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Դվին՝
մին աղաջ, կամ Արդաշէր: Աջ գնաս, Դվին է, ձախ
գնաս, Արդաշէր այ, որ է Թօփրայ - դալէն: 3:

¹⁾ Հայոցորդուս են H, I հավելագրություններն ուրիշ ձեռա-
ցագրով: Ձեռագրի 20-րդ թերթը (20r ու 20v) ընկած է:

Դվինու մինչի Գառնու գետն՝ կես աղաջ: Աստի
մինչի Աղ-ժօխուչի գլուխն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի
Երևան՝ մին աղաջ: 2:

Թարվեզու մինչի Զուղայ՝ ժք աղաջ:

Զուղու մինչի Երևան՝ իս աղաջ: 40:

1126 դեկտեմբերի ԺԵ ումն Թարվեզ ես Աքուլեցի 21v
մղղսի Աղամիրի որդի Զաքարէս գնացի Մարաղայ:
Մարաղու խան էր Աղայ-խանի տղայ Յուսէնյուլի-
խան: Այս խանս Ադիլբէջանայ վէզիր Միրզայ-Իբրահիմի
աղջիկն է առած կին: Այս երկիրս մուղաղամ շատ ել
այ, շատ լաւ երկիր, բարիքի: Այս երկրումս լաւ բրինձ
կնի, որ Հնդստանու բրինձին յօքում կանի, որ չու-
րի Ըսպհան կու տանին արմաղան: Լաւ բամբակ, շատ
չամիչ, շատ դօշաբ, շատ անթիւ թութուն դուս կու
գայ այս երկրիս: Այս երկրիս ելն կու գնայ Սահանդ-
դաղի: Սահանդու գ գետ այ գալիս այս երկիրս, որ
ամէն գետ Երասլիխանէ սհալ պակաս է: Թարվեզու որ
դուս կու լինիս, դէպ յարաւ գնաս: Գնալով չրջի,
գայ յարեվել Մարաղայ: Ծոփն աջ կողմն կու մնայ:
Մեծ ծով այ, ծովի միջումն մեծ սար կայ: Այս ծովիս
ջուրն շոր այ, ձուկն չկայ մէջն: Ծովի քնարն այնչափ
ջիւղիմայ է, ջազան, սասուլուղ, որ մարդ կարիւ չէ
ծովին մօտանալ: Թարվեզու թէ այս երկիրն երս¹⁾
խասիլ կու բերէն, ամէն Մարաղու երկրումն կու գոր-
ծէն: Այս ծովիս մէկ կողմն Ուրմի այ, մէկ կողմն Թար- 22r
վեզ ու Մարաղայ է: Այս ծովիս մեծութիւն այնպէս
այ, որ մին ձիաւոր ժ օր անջախ պտուտ գայ: Ահայ
մանձիլ գրեցի. այս է:

Թարվեզու մինչի Ըռասուվան գետն՝ մին աղաջ:
Այս գետս ձախ կու մնայ: Տէղս ըռահտար կայ: Աստի
մինչի Սարգարու՝ մին աղաջ. դասարայ²⁾ է: 2:

Սարղարու³⁾ մինչի Ըռասամարատ՝ գ աղաջ: Ըռս-

1) Զեռագրում՝ Եկիրկես:

2) » դասար:

3) » Սարղարու:

տամայրադ ասելն այս է, որ Ընստամ-խանն տէղս
ամարաթ է շինած, կու գայ տէղս ավ: Լավ չիման
այ: Տէղս ըռահտար կայ: 3:

Աստի մինչի Քահրիզն՝ մին աղաջ: Տէղս ք ճանա-
պարհ կու բաժանէ. մինն աջ կու գնայ Գովգան, ձախ
կու գնայ Տուխուրղան: Աստի մինչի Գովգան՝ ք աղաջ.
դասաբայ է: 3:

Գովգանու մինչի Աթղահայ-դարասի՝ կէս աղաջ:
Շատ ձոր այ, ք կողմն քար. հարամբանոց տեղ այ:
Աստի մինչի խանխան՝ ք աղաջ ու կէս. դասաբայ է: 6:

խանխանու մինչի կշտի գետն, մին աչկէ կարմուն-
ջըն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Ղարայ-բուռունլարն՝ մին
աղաջ: Աստ է սինօռն: Մինչի աստ Թարվեզու խանի
երկիրն այ: Աստի վայր՝ Մարաղու խանին է: Տէղս
Մարաղու խանին ըռահտար կայ:

Ղարայ-բուռունլարին մինչի Ալղոյի գեղն՝ աղաջ 22v
ք: Աստի մինչի խուրմագատ գեղն՝ աղաջ մին: Աստի
մինչի Ըռասաթն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Մարաղայ՝
աղաջ մին: Այս Ըռասաթս այս է, որ մին մեծ
թափայ է, քար: Գարն ծակել են, մտել մէջն, մա-
ղարայ, օթախնի շինած յին ժամանակաց: Ոմն ֆռան-
գի վանք կասին, ոմն թագաւորի ամարաթ կասին.
Աստուած գիտէ:

Թարվեզու մինչի Մարաղայ քաղաքն՝ ջամն ժք
աղաջ ու կէս:

Դարցեալ Ընստամարատու կշտին Քահրիզին մինչի
Տուխուրղան՝ ք աղաջ: Տուխուրղան մեծ դասաբայ է.
կ տուն հայ կայ, մին լաւ եկեղեցին ունին: Լաւ տէղ
այ. շատ թութուն դուս կուգայ: Եւ Տուխուրղան
Թարվեզու խանին այ:

Տուխուրղանու մինչի կշտի մեծ գետն, ք աչկէ
կարմունջն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Սոմայ, հայի
գեղն՝ ք աղաջ: Այս գեղիս կշտին մեծ գետ ունի, ք

աչկէ կարմունջ ունի: Սօմայու մինչի Մարաղայ՝ գ
աղաջ:

Տուխուրղանու կու գայ Խուրմազատ գեղն, կու
խասնի ճանապարհն: Տուխուրղանու վերայ գնաս Մա-
րաղայ, ճանապարհն սարայ, դար ու դուս. Գովգանու
վերայ՝ դուզայ. Բ աղաջ ավել սնալ է:

Դարցեալ Թարվեզու որ գաս Սարլարու, Սարդա- 23
րու որ գաս Ըսստամարատ, թէ Մամաղան, թէ Խոս-
տրով-շայ, թէ Ուսկու, այս գ գեղս ամէն ձախ կու
մնայ: Այս է, որ ես Աքուլեցի Զաքարէս գրեցի:

[Յեկըռդ քաժիւն. ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ. 1647—1681 Ք.Ք.]

§ 2 Յամի ՌՂԶ մարտի ամսոյն ե - ումն Ագուլիս որ ես 41r
 Քրդունց Աղամիրի որդի Զաքարիայ այսօր Ագուլաց
 դուս վնացի, որ հոգին սուրբ Աստուած առաջնորդէ,
 որ ուր որ գնամք, թէ գիւղ և էթէ քաղաք թէ մտա-
 նիցեմ, կամ թէ զատիկ արարիցեմ, կամ թէ նշանաւոր
 բան կամ թէ օր հանդիբիցէ, գրիցեմ. պատճառն այս
 է. որ ով որ հարցնէ, սուրբ հոգին տացէ պատասխանին.
 այս է, որ կայ, յառջէն գրած է:¹⁾

§ 3 Յամի ռղզ մարտի ամսոյն ե ումն Ագուլաց ես 41v
 Զաքարիայ այսօր դուրս ելայ Աստուծով: Սուրբ հոգին
 Աստուած առաջնորդե:

Յամի ռղզ մարտի ժգումն ես Զաքարիայ այսօր
 եկի Երևան Աստուծով:

Յամի ռղզ ապրիլ գումն Երևանայ այսօր ես Զա-
 քարիայ դուս ելայ Աստուծով:

Յամի ռղզ ապրիլի ժքումն Գոմաձոր ես Զաքա-
 րիայ զատիկ արարի Աստուծով:

Յամի ռղզ ապրիլի իառումն այսօր ես Զաքարիայ
 որ մտայ ի քաղաքն Աւզդում, գումբուկչին էր Պետ-
 րոս չալարին:

Յամի ռղզ մայիս իգումն որ Աւզդումայ դուս
 ելայ Աստուծով:

Յամի ռղզ մայիս. իէումն Աշղալումն որ համբար-
 ձում արարի Աստուծով:

Յամի ռղզ յունիս ժգումն այսօր եկի Թողաթ Աս-
 տուծով:

Յամի ռղզ յունիս իառումն որ Թուլաթու դուրս
 ելայ Աստուծով:

¹⁾ Հաջորդում է Տ հավելագրությունն ուրիշ ձեռագրերով:

ԶԱԲԱՐԻՉ ԱԳՈՒԼՅՑՈՒ ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Յամի ռզզ յուլիս իեռւմն վարդապառ Նիֆ արարի 42ր
Աստուծով:

Յամի ռզզ յուլիս լումն այսօր իզմիր մտայ Աս-
տուծով:

Յամի ռզզ օգոստոսի զումն որ իզմիրէն դուրս եկի
Աստուծով:

Յամի ռզզ օգոստոսի ժէռւմն այսօր եկի Բուրսա
Աստուծով:

Յամի ռզզ սեփտեմբերի ժբռւմն սուրբ խաչ Բուր-
սայ արարի Աստուծով:

Յամի ռզզ նոյմբերի ժռւմն Բուրսու դուրս ելայ
Աստուծով:

Յամի ռզզ նոյմբերի ժառւմն եկի Մօղանայ, մը-
տայ նազ Աստուծով:

Յամի ռզզ նոյմբերի իզռւմն որ եկի Ըստամբօլ
Աստուծով:

Յամի ռզզ դէքտեմբերի իթռւմն ես Զաքարիայ որ
ջրաւրհնեաց բարեկենդան Ըստամբօլ արարի Աստու-
ծով:

Յամի ՌՂԷ յունվարի 9, օրն եղբ, որ ես Ձաքա- 42v
րիայ ջրաւընիք Ըստամբօլ արարի Աստուծով:

Փետրվարի ժգումն Ըստամբօլ բուն բարեկենդան
աբարի ես Ձաքարիայ:

Ապրիլ բուն Ըստամբօլ ես Ձաքարիայ զատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս ժառն Ըստամբօլ ես Ձաքարիայ համբալ-
ձում արարի Աստուծով:

Յուլիս քուն Ըստամբօլ ես Ձաքարիայ վարդավառ
արարի Աստուծով:

Օգոստոս ժգումն Ըստամբօլ ես Ձաքարիայ աստուա-
ծածին արարի Աստուծով:

Սեպտեմբերի ժէումն Ըստամբօլ ես Ձաքարիայ
սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Հոքտեմբերի ժէումն: Ըստամբօլ թագաւորութեան
սուլթան Իբրահիմին, որ ժէնգիչարին, ըսպահին կռիւ
տվին Ըստամբօլու միջումն, շատ մարդ կոտորեցաւ
ըսպահունանէ. այս պատճառէս,

* որ ուզում ին, թէ թագաւորն
սպանին, թէ զուլի ուլուֆայ չէ տալիս.
զերայ ըսպահին թագաւորն ուզում էն,
ժէնգիչարին՝ թագաւորն ուզում չէր: Վասն 43r
այս պատճառէս շատ արիւնհեղութիւն արա-
րին Ըստամբօլու մինջումն: Ախր վերջն
սուլթան Իբրահիմ թագաւորն խելդեցին,
իւր մեծ որդին թախտ նստուցին՝ անունն
սուլթան Մահամադ: Սուլթան Իբրահիմն էր
իւն տարու. սուլթան Մահամադն որ թախտ
նստավ Ըստամբօլ, սայ էր ք տարեկան:

**** ԹՎԻՆ ՈՂԷՈՒՄՆ ՈՂ ԹԷ մԻՆ օՐԻ
էՐ ԿՈՒՅԼ, աՅԼ մԻՆՆԻ Ի օՐ աղ-
մուկ կէՐ քաղաքումն: Ապայ թա-
գաւորն խէղդեցին, տղէն նստաւ
թագաւոր՝ անունն սուլթան Մա-
համադ: Այս սուլթան Մահամադս
չատ երկիր առաւ, թէ Գրիտն, թէ
Կամենից: Սայ այնչափ Կռիւ
տվեց, թէ իւր ասկարին, թէ աՅԼ
թագաւորաց մարդ սպանվեց, որ
ծովի ավազին համարք ունի, սո-
րայ ջառված մարդին համար չու-
նի: Մնաց մինչի թվին ռելբումն
օսմանցու ճարն կտրեց, բերին
սուլթան Մահամադ հավս արին,
դրին զաֆագում. սորայախպէրն,
որ է անունն Սլէման, սայ դրին
թագաւոր. որ ֆրանկն մինչի
Սօֆիայ առաւ: Ահայ թագաւորն
սուլթան Սլէյման այ, սուլթան
Մահամադ զավագում:**

Յամի ՌՂԸ յունվարի գումն Ըստամբօլ ես Ջաքա- 43v
րիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի գումն Ըստամբօլ ես Ջաքարիայ ըուն
բարեկենդան արարի Աստուծով:

Մարտի իեռումն Ըստամբօլ ես Ջաքարիայ զատիկ
արարի Աստուծով:

Ապրիլ ժքումն Ըստամբօլու ես Ջաքարիայ որ դուրս
եկի Աստուծով:

Մայիս գումն Հաջինամգումն ես Ջաքարիայ համ-
բարձում արարի Աստուծով:

Մայիս ժգումն եկի Թողաթ Աստուծով:

Մայիս ժքումն Թողաթու դուրս ելաք Աստուծով:

Մայիս լումն եկի Առգում. ժգ օր կացաք:

Յունիս ժաումն որ Առգումայ դուրս եկի Աստուծով:

Յունիս իեռումն Ղարսու վերայ եկի Երևան:

Յամի ռդք յունիս իեռումն Երևանայ, ես Ջաքարիայ 44r
դուրս եկի Աստուծով:

Յունիս լումն ես Ջաքարիայ եկի Ագուլիս Աստու-
ծով:

Յուլիս մէկումն Ագուլիս ես Ջաքարիայ վարդա-
վառ արարի Աստուծով:

Օգոստոս մէկումն Ագուլաց ես Ջաքարիայ որ դուրս
եկայ:

Օգոստոսի գումն ես Ջաքարիայ եկի Թարվեզ Ար-
զանուն հետ:

Օգոստոսի ժումն Թարվեզու դուրս ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժգումն Հաջիադումն ես Ջաքարիայ աս-
տվածածին արարի:

Սեփտեմբերի ժեռումն ես Զաքարիայ որ եկի Ըսպհան քաղաք Աստուծով:

Նոյմբերի ժգումն ես Զաքարիայ որ Ըսպհանայ դուրս եկի Աստուծով:

Նոյմբերի ժըռումն եկի Քաշան:

Նոյմբերի իեռումն Քաշանայ դուրս եկի:

Դէքտեմբերի ժըռումն եկի Թարվեզ Աստուծով:

Դէքտեմբերի իեռումն Թարվեզու դուրս եկի:

Դեքտեմբերի իթումն բարեկենդան Պզտիկ Իրու արարի Աստուծով:

Դէքտեմբերի լումն եկի Ապուլիս Արզանուն յետ:

Յամի Ռշթ յունվարի զունն Ագուլիս ես Ջաքա- 44v
րիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի իգունն Ագուլիս ես Ջաքարիայ բուն
բարեկենդան արարի:

Մարտի մէկունն Ագուլաց ես Ջաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով յետ Արգանուն:

Ապրիլի ժգունն ես Ջաքարիայ եկի Առզուում Աս-
տուծով:

Ապրիլ ժգունն Առզուում ես Ջաքարիայ գատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս իգունն Առզուում ես Ջաքարիայ համբար-
ձում արարի Աստուծով:

Յունիս իունն Առզուումայ ես Ջաքարիայ որ դուրս
ելայ Արգանուն յետ:

Յուլիս ժունն եկինք Թողաթ. ք օր կացինք Աստու-
ծով:

Յուլիս իաունն Թուրխալ ես Ջաքարիայ վարդա-
վառ արարի Աստուծով:

Յուլիսի իբունն հասանք Չանգալու բէն: Գալ գի-
շերն բուրսցի Թայիր չալարին ջոկվեցաւ, թէ գնայ
Սարուջայ, վերայ տվին, Բօռ ախպիւրներունն սպանե-
ցին. քիչ մի դատ տարան:

Յամի ողթ օգոստոսի ժգունն ես Ջաքարիա եկի 45r
Հստամբօլ:

Օգոստոսի ժըունն Հստամբօլ ես Ջաքարիայ ասու-
ռաածին արարի Աստուծով:

*Սեփտեմբերի ժեռւմն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ
սուրբ խաչ արարի Աստուծով:*

*Դէքտեմբերի քռւմն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ սուրբ
Յակոբին բարեկենդան արարի Աստուծով:*

*Դէքտեմբերի իթռւմն Ըստամբօլ ես Չաքարիայ, որ
ջրաւրհնեաց բարեկենդան արարի Աստուծով:¹⁾*

-

1) Հաջորդում է T հավելագրությունն ուրիշ ձեռագրերով:

§ 4 Յամի ՌՃ յունվարի զունն Ըստամբօլ ես Ջաքարիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի քունն Ըստամբօլ ես Ջաքարիայ բուն բարեկենդան արարի Աստուծով:

Մարտի ժգունն Ըստամբօլու ես Ջաքարիայ որ յետ Արզանուն դուրս եկինք Աստուծով:

Մարտի լունն Բայնդրլու ես Ջաքարիայ որ զատիկ արարի Աստուծով:

Ապրիլ ժգունն ես Ջաքարիայ որ եկինք Թողաթ Աստուծով:

Ապրիլ իքունն որ Թողաթու դուրս եկի ես Ջաքարիայ Աստուծով:

Մայիս բունն Այլահր-օվասի ես Ջաքարիայ համբարձում արարի:

Մայիս Յգունն ես Ջաքարիայ որ եկի Աղզում Աստուծով:

Մայիս իէունն ես Ջաքարիայ որ Աղզումայ դուրս եկի:

Յունիս ժեունն ես Ջաքարիայ եկի Երեան Ղարսու վերայ:

Յունիս զունն Երեան ես Ջաքարիայ վարդավառ արարի Աստուծով:

Յունիս բունն Երեանայ ես Ջաքարիայ դուրս իլայ Աստուծով:

Յունիս ժրունն ես Ջաքարիայ որ եկի Թվլիս, զառաւիտանէն Թվլիս Ըստամխան էր: Ջառարին էր խօջայ Բէհրուղ:

Յամի ոգ օգոստոս ժաունն որ Թվլիս մեծ սէլ եկաւ: 46r

Օգոստոս ժեռւմն ես Ջաքարիայ աստուածածին
Թլլիս արարի Աստուծով:

Օգոստոս Իռւմն Թլլիսու ես Ջաքարիայ դուրս եկի
Աստուծով:

Սեփտեմբերի եռւմն ես Ջաքարիայ Արզանուն յետ
եկի Այուլիս:

Սեփտեմբերի ժգումն սուրբ խաչ Այուլիս արարի
Աստուծով:

Հոքտեմբերի գումն Այուլաց ես Ջաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով:

Հոքտեմբերի Էռւմն ես Ջաքարիայ եկի Թարվեզ, Թէ
ես Ջաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնն Թարվեզ այն տա-
րին էր, որ Թարվիզու խանն էր Դալու Ալիզուլիխան
էր, որ Սիմոնին շատ ազատ էր տված վասն հաւատի
կողմանէ. Աստուած փրկեաց:

Հոքտեմբերի Իռւմն ես Ջաքարիայ իմ եխպայր
Սիմոնի հրամանաւ որ Թարվեզու դուրս եկի:

Նոյմբերի եռւմն ես Ջաքարիայ եկի Երևան. զե-
րայ եխպայր Սիմոն պարտք էր տված Լալայբէկի
տղայ ուզրաշի Ալահվերդի բէկին. Եկի Երևան, փող
չտվեց. Սիմոն եկաւ Երևան, ես դուրս եկի:

Դեքտեմբերի Իեռւմն ես Ջաքարիայ եկի Այուլիս
Աստուծով:

Յամի ՌՃԱ յունվարի զուեմն Ագուլիս ես Չաքա- 46v
րիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Մարտի մէկ Ագուլիս ես Չաքարիայ ըռն բարե-
կենդան արարի Աստուծով:

Մարտի եռեմն ես Չաքարիայ որ Ագուլաց դուրս
ելայ Աստուծով:

Մարտի քուեմն ես Չաքարիայ որ այսօր եկի Թար-
վեզ Աստուծով:

Ապրիլ ժզուեմն ես Չաքարիայ որ Թարվեզու դուրս
ելայ Աստուծով:

Ապրիլ ժէուեմն ես Չաքարիայ որ եկի Ագուլիս Աս-
տուծով:

Ապրիլ ժքուեմն ես Չաքարիայ Ագուլիս որ զատիկ
արարի Աստուծով:

§ 5 Թվին ռեա մայիսի զուեմն Ագուլիս այսօր ես Չա- ibid.
քարիայ իմ հօրեխպօր որդի տէր Մեղքումին հետ գնա-
ցի Տաթևու անապատն ուխտ: Այս անապատիս հայրն
էր Արիստակէս վարդապետն Տատէվացի: 1101:

§ 6 Մայիս իէուեմն Ագուլիս ես Չաքարիայ համբար- ibid.
ձոււմ արարի:

Յուլիս մէկուեմն Ագուլիս ես Չաքարիայ որ դուրս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս եռեմն ես Չաքարիայ որ եկի Թարվեզ Աս-
տուծով:

Յուլիս իաուեմն ես Չաքարիայ որ Թարվեզու դուրս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս իեուեմն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս վարդա-
վառ կիրակի օրն:

Օգոստոսի ֆուլմն Ագուլաց եւ Ջաքարիայ դուրս ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժգուլմն եւ Ջաքարիայ եկի Երևան Աստուծով:

Օգոստոսի ժգուլմն եւ Ջաքարիայ Երևանայ դուրս ելայ Աստուծով:

§ 7 Յամի ռճա օգոստոսի ժեռուլմն եւ Ջաքարիա աստուածա՝ 47r
ծածին Աղջաղալուլմն արարի Աստուծով:

Օգոստոսի իսուլմն եւ Ջաքարիայ ուր եկի Աղզուլմն Աստուծով:

Սեփտեմբերի ժֆուլմն եւ Ջաքարիայ շատ ջումիաթով գնացինք Աղզուլմայ վանքն ուխտ:

Հօքտեմբերի ժըռուլմն եւ Ջաքարիայ Աղզուլմայ դուս եկի:

Նոյմբերի մէկուլմն եւ Ջաքարիայ եկի Երևան Աստուծով:

§ 8 Յամի ռճառուլմն նոյմբերի մէկուլմն եւ Ջաքարիայ ibid.
Աղզուլմայ եկի Երևան, թէ իմ հայր Աղամիրն Ագուլաց եկած Երևան, թէ գնում եմ Երուսաղէմ. գնաց Երուսաղէմ: Դարցհալ յամի ռճք հունիս լուլմն ուր իմ հայր Աղամիրն Երուսաղէմայ եկաւ Ագուլիս:

§ 9 Նոյմբերի եռուլմն եւ Ջաքարիայ Երևանայ դուրս ibid.
եկի:

Նոյմբերի ըռուլմն եւ Ջաքարիայ եկի Ագուլիս Աստուծով:

Նոյմբերի ժգուլմն եւ Ջաքարիա Ագուլաց դուրս ելայ:

Նոյմբերի ժէռուլմն եւ Ջաքարիայ եկի Թարվեզ:

Դէքտեմբերի ժռուլմն եւ Ջաքարիայ Թարվեզու դուրս ելայ:

Դէքտեմբերի ժգուլմն եւ Ջաքարիայ եկի Ագուլիս Աստուծով:

§ 10 Յամի ՌՃԲ յունվարի զունն Ագուլիս ջրաւրհնիք Ագուլիս արարի ես Ջաքարիայ Աստուծով:

Յունվարի ժգունն Ագուլիս ես Ջաքարիայ որ դուրս ելայ:

Փետրվարի ժունն ես Ջաքարիա որ եկի Առգուում Աստուծով:

Փետրվարի իունն Առգուում ես Ջաքարիայ բուն բարեկենդան արարի:

Ապրիլ ժունն Առգուում ես Ջաքարիայ զատիկ արարի:

Մայիս ժքունն Առգուում ես Ջաքարիայ համբարձում արարի:

Յունիս մէկունն Առգուումայ ես Ջաքարիայ որ դուրս ելայ Աստուծով:

Յունիս ժ մէկունն եկի Երեան ես Ջաքարիայ. Սիմոն տեղս էր:

Յունիս ժգունն Երեանայ ես Ջաքարիայ, Սիմոն դուրս էլաք:

Յունիս ժէունն ես Ջաքարիայ, Սիմոն եկինք Ագուլիս Աստուծով:

§ 11 Յուլիս ժունն Շահաւաս Թաղաւորէն Աղայ Լաթիֆ *ibid.* անուն խաղում եկաւ Ագուլիս, ժգ հայի տղայ, ախչիկ գրեց, ապա ոչ մինն չտարաւ: Աստուծով պրծաւ:

§ 12 Յուլիս ժէունն Ագուլիս ես Ջաքարիայ վարդալաւ *ibid.* արարի:

§ 13 Յամի ՎՃԲ յուլիս իգունն Երեանայ խան էր Լա- 48ր լայրէկի տղայ Մահամադդուլի - խանն. Թաղաւորի հրամանաւ գինին դաղաղայ ելաւ. այսօր խանիցն դաւրուղայ Գեղաւ Հիմաթրէկն, գինուն մուշուլգայ առեց:

Ապա զ, է ամիս քաշաւ, վարթարաւ ելաւ Աստուծով:
Օգոստոսի ժգումն Ագուլիս ես Ջաքարիայ աստուածածին արարի:

Սեփտեմբերի ժառմն Ագուլիս ես Ջաքարիայ սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Դեքտեմբերի իթումն Ագուլիս ես Ջաքարիայ որ ջրաւրնեաց բարէկենդան արարի աստուծով:

*** Ես Ջաքարիա յին գրոց մէջն տեսայ, որ գրած էր, թէ Գրիգոր Տաթևացուն զալն որ վարդապետ էլաւ, թվին քննագումն եղև: 846:**

Յամի ՌՃԳ յունվարի գումն ես Ջաքարիայ ջրաւրն- 48v
նիք Ագուլիս արարի Աստուծով:

Յունւարի իջումն Ագուլիս ես Ջաքարիայ որ հար-
սանիք արարի. որ էի ամաց քսանի չորից:

Մարտի իգումն Ագուլիս ես Ջաքարիայ որ զատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս քումն Ագուլաց ես Ջաքարիայ դուրս էլայ:

Մայիս գումն Նախջիւղան ես Ջաքարիայ համբար-
ձում արարի:

Մայիս քումն ես Ջաքարիայ որ եկի Երևան:

Մայիս իումն որ Ագուլաց շատ ջումիաթ եկին
Երևան Մահամադղուլի խանն գանգադ վասն դարու-
ղին ձեռացն Ուղուրլուբէկին:

Յունիս մէկումն Երևանայ ես Ջաքարիայ դուրս
ելայ:

Յունիս եումն ես Ջաքարիայ որ եկի Ագուլիս:

Յունիս իեումն Ագուլիս որ տունն մին մարդ դուս
ելան, գնացին Թարվեզ, որ գնան շահն Լալայբէկի
ողայ Մահամադղուլի խանին ձեռացն գանգատ: Որ
սայ էր Երևանայ խան:

Յամի ռեզ հուլիս ժեումն Ագուլիս ես Ջաքարիայ 49r
որ Մասէհինց Կիրակոսէն մայա վեր առի Աստուծով:

Օգոստոսի մէկումն ես Ջաքարիայ Ագուլաց դուրս
ելայ:

Օգոստոսի քումն Լիլաւ յետի ժամուն, օրն չորեք-
շաբթի, խաւարեցաւ արեգակն. Ծինն նոր ծնունդ.
այնպէս խաւարեցաւ, որ աստղն երևեցաւ:

Օգոստոսի գումն ես Ջաքարիայ եկի Թարվեզ:

*Սեփտեմբերի զումն ես Չաքարիայ թարվեզու դուս
եկի:*

Սեփտեմբերի էռւմն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս:

*Սեփտեմբերի ժզումն Ագուլաց ես Չաքարիայ դուս
եկի:*

Հոքտեմբերի ժէումն ես Չաքարիայ եկի Առզում:

*Հոքտեմբերի իզումն Առզումայ ես Չաքարիա դուս
եկայ:*

Դեքտեմբերի ժըումն ես Չաքարիայ ուր եկի Իզմիր:¹⁾

§ 14 Յամի ՌՃԴ յունվարի զումն ես Զաքարիայ ջրաւրհ- 49v
նիք Իզմիր արարի Աստուծով:

Փետրվարի Իեռումն Իզմիր ես Զաքարիայ բուն բա-
րեկենդան արարի:

Մարտի զումն ես Զաքարիայ որ Իզմիրէն դուս
եկի, որ պնաք Բուրսայ: Հենց որ Իզմիրէն դուրս
եկի, սելաւի ըռաստ եկինք: Շան հալ քաշեցի: Աս-
տուած զմեզ փրկեաց ողողի տանելով:

Մարտի ժըռումն ես Զաքարիայ եկի Բուրսայ յԱս-
տուծով:

§ 15 Թվին ռեզ մարտի Իեռումն էջմիածնումն որ Փիլի- 50r
պոս կաթողիկոսն վախճանեցաւ, եղաւ սուրբ Հռփ-
սիմէ եկեղեցին ի կողմն յուսուսային: Սայ էր Կ ա-
մաց: Սորայ փոխարէն աթոռ նստաւ Հակոբ կաթողի-
կոսն Զուղայեցի:

§ 16 Ապրիլ քումն ես Զաքարիայ որ Բուրսու դուս եկի: 49v

Ապրիլ ժեռումն ես Զաքարիայ զատիկ Դարախշիւա-
րումն արարի: Եսհենց զատիկ մարդ ոչ անէ. զերայ
Գեվիու բարցին զատիկ կիրակի օրն, հենց որ տվինք
բելն Սարուջայ, Թօքմիշ ելան կարաւանի վերայ. Բ
մարդ մեռաւ, է, ք մարդի ժարայ տվին:

Մայիս Իքումն ես Զաքարիայ եկի Թողաթ Աստու-
ծով:

Մայիս Իզումն Թողաթ ես Զաքարիայ համբարձում
արարի:

Մայիս լումն ես Զաքարիայ Թողաթու դուրս ելայ 50r
Աստուծով:

Յունիս քզումն ես Զաքարիայ եկի Ապղոււմ Աս-
տուծով:

**Յուշիս իռնն Ազգումայ ես Զաքարիայ որ դուքս
ելայ Աստուծով:**

**Յուլիս իռնն ես Զաքարիայ եկի Ազուլիս Աստու-
ծով:**

**Յուլիս իբռնն Ազուլիս ես Զաքարիայ վարդավառ
արարի:**

**Սեփտեմբերի ժբռնն Ազուլաց ես Զաքարիայ դուրս
ելայ:**

**Սեփտեմբերի ժեռնն ես Զաքարիայ եկի Թարվեզ
Աստուծով:**

**Հոքտեմբերի բռնն Թարվեզու ես Զաքարիայ դուրս
ելայ:**

**Հոքտեմբերի ժառնն ես Զաքարիայ եկի Ազուլիս
Աստուծով:**

**Հոքտեմբերի ժզռնն Ազուլաց ես Զաքարիայ դուրս
ելայ:**

Դեքտեմբերի ժբռնն հս Զաքարիայ եկի Թողաթ:

§ 17 Թամի ՌՃԵ յունվարի գումն Թողաթ ևս Չաքա- 50v
րիայ որ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի ժէումն Թողաթ ևս Չաքարիայ լուն բա-
րէկենդան արարի:

Փետրվարի իաւումն Թողաթ որ այսօր Սէիդ Ամադ
փաշէն եկաւ ժբո ձիաւոր յետն, զերայ ջալալի էր: Շատ
դրամ առաւ քաղաքէն: Մեք քանի բազրկան այսօր
գոխտուկ դուրս ելաք, փախաք, թէ ըոնեն ոչ, կամ թէ
փող ուզեն:

Ապրիլի եռումն ևս Չաքարիայ եկի Ազուլիս Աստու-
ծով:

Ապրիլ գումն ևս Չաքարիայ զատիկ Ազուլիս արարի:
Ապրիլ իբումն ևս Չաքարիայ Ազուլաց դուրս ելայ:
Մայիս ժեումն համբարձում ևս Չաքարիայ Ղօռա-
փասին արարի:

Մայիս իթումն ևս Չաքարիայ եկի Ըսպհան:

Յունիս քումն Ջուղու անապատն շինում էին: Այ-
սօր կաթողիկի թաղն տվին. շատ խալաթ եկաւ:

Յուլիս ժգումն ևս Չաքարիայ վարդապառ Ըսպհան
արարի, Ջուղայ:

Յուլիս իգումն ևս Չաքարիայ որ Ըսպհանայ դուրս 51r
ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժէումն Ղարաբուլաղումն ևս Չաքարիայ
աստուածածին արարի:

Օգոստոսի իբումն ևս Չաքարիա եկի Թարվեզ. եխ-
պայր Սիմոնն տէղս եր:

Սեփտեմբերի գումն ևս Չաքարիայ Սիմոնին յետ
Թարվեզու դուրս ելայ:

Սեփականների գումն ևս Ջաքարիայ, Սիմոն եկինք
Ազուլիս:

Հոքտեմբերի իւնումն ևս Ջաքարիայ Ազուլայ դուրս
ելալ:

Նոյմբերի ժառումն ևս Ջաքարիայ եկի Առզուում
Աստուծով:

Նոյմբերի իւնումն ևս Ջաքարիայ Առզուումայ դուրս
ելալ:

Դեքտեմբերի ժումն ևս Ջաքարիայ եկի Թոզաթ
Աստուծով:¹⁾

¹⁾ Հաջորդում է V հավելագրությունն ուրիշ ձեռագրագրով:

Յամի ՌՃԶ յունվարի զունն ևս Զաքարիայ ջրաւրն 51v
նիք Թողաթ արարի Աստուծով:

Փետրվարի ժողունն Թողաթ եկաւ Ըստամբօլու խօնդ-
քարէն էլչի, անունն Իսմայիլ աղայ, որ գնալ պիտէր
Ըսպնան շահն: Այս է:

Փետրվար ժեռունն. Շահարաւէն էլչի էր գնացիլ
խօնդքարն, այսօր եկաւ Թողաթ. անունն էր Քալբալի-
դուլի սօլիման: Զ օր Թողաթ կացին, ը էլչին միայտեղ
Իրարաքրու վերայ գնացին, որ գնան շահն: Վերջն
Աստուած գիտէ:

Փետրվարի Իէռունն, օրն ուրբաթ, Սիմոն վարդապե-
տրն վաղջանեցաւ. ջուղայեցի էր. ավիլ անունն Ան-
արծաթ էր: Եկեալ էր աստ վասն քարոց ասելու:

Մարտի Իթունն Թողաթ ևս Զաքարիայ զատիկ
արարի:

Յուլիս եունն Թողաթ ևս Զաքարիայ վարդապա-
տարի:

Յուլիս Ըռունն Թողաթու ևս Զաքարիայ որ զուրս
եկայ:

Յուլիս Իթունն ևս Զաքարիայ եկի Առգոռւմ Աստու-
ծով:

Յամի ռեզ օգոստոսի ժունն ևս Զաքարիայ Առդոռ-
մայ զուրս եկայ:

Օգոստոս ժբունն ևս Զաքարիայ եկի Երևան, թէ
իմ եխպայր Սիմոնն ուզրաչի Ալանվերդի բէկինանէ
պրծած. գերա, ծ տարի էր, որ սորայ պարտք էր
տալած:

Օգոստոսի Իէունն ևս Զաքարիայ եխպայր Սիմոնին
յիտ Երևանայ զուրս եկայ:

Օգոստոսի լուսն միայտեղ եկինք Ագուլիս:

*Հոքտեմբերի գումն ես Զաքարիայ Ագուլաց զուրս
ելայ Աստուծով:*

*Հոքտեմբերի քումն ես Զաքարիայ ուր եկի Թարվիզ
Աստուծով:*

*Նոյմբերի ժգումն ես Զաքարիայ Թարվիզու զուրս
ելայ:*

*Նոյմբերի ժգումն ես Զաքարիայ եկի Ագուլիս
Աստուծով:*

*Դեքտեմբերի գումն ես Զաքարիայ Ագուլաց զուրս
ելայ:*

*Դեքտեմբերի ժեումն ես Զաքարիայ Երեանայ զուրս
ելայ Աստուծով:¹⁾*

Յամի ՌՃԷ յունվարի զուեմն Գումայձոր ևս Զաքա- 52v
րիայ ջրաւրհնիք տեղս արարի Աստուծով:

Յունվարի Էռեմն ևս Զաքարիայ եկի Ապղուում Աս-
տուծով:

Փետրվարի Իսուեմն Ապղուում ևս Զաքարիայ լուռն
լարէկենդան արարի:

Ապրիլ ժառուեմն Ապղուում ևս Զաքարիայ զատիկ ա-
րարի:

Յունիս Իեռեմն Ապղուումայ ևս Զաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս ժքուեմն ևս Զաքարիայ եկի Թողաթ վարդա-
վառ կիրակի որն:

Օգոստոս ժեռեմն ևս Զաքարիայ աստուածածին
Աջիսուվուեմն արարի:

Սեփտեմբերի ժառուեմն ևս Զաքարիայ եկի Իզմիր
Աստուծով:

Սեփտեմբերի ժքուեմն ևս Զաքարիայ Իզմիր այսօր
մտայ նաւ, որ Աստուծով գնաք Վենետիկ: Նաւն էր
Ֆիլամիկ, անուն նաւին Մարգանդ Լիօսնը: Աստուած
բարին աջողի:

Սեփտեմբերի Իքուեմն նաջն հասաւ Մութուն - բու-
ռունն. Է նաւ Տարաբուլուս հէռու երեւցաւ, գալիս
էին, թէ մեր նաջն առնու: Խօ Աստուած մեզ ողորմե-
ցաւ. քամի վեր կացաւ, մեր նաւն պրծաւ, փախաւ
Աստուծով:

Հոքտեմբերի ժզուեմն նաւն հասաւ Վենետիկ Աս-
տուծով:

Յամի ռեէ հոքտեմբերի ժեռեմն Վենետիկ նաւին 53r
Իէ հայ, թող զֆոանգ, ամենեքեան թուջին հրամա-

նաւն տարան հին նազարաթն, տվին մինչի խօր նազարաթ:

Նոյմբերի իեռնն նազարաթն թա՛մաց: Այսօր զմեզ ամեն զուրս տարան: Ես Զաքարիայ որ եկի Վենետիկ քաղաք Աստուծով:

§ 18 Յամի ՌՃԸ յունվարի 9, տրէ մէկ, արամ ԻԲ, օրն 53v

Եշաբթի, Ես Զաքարիայ ջրաւրհնիք Վենետիկ արարի:

Յունվարի Իեռնին Ես Զաքարիայ Վենետիկէն այսօր դուրս ելայ Աստուծով, որ ցամաքով գնանք Ամսրդամ:

Փետրվարի ժգումն Ես Զաքարիայ ըուն բարէկենդան Ալաման Ի քաղաքն Լիմբորքումն արարի Աստուծով:

Փետրվարի Իունին Ես Զաքարիայ այսօր եկի Ֆէլայմէնդ Ի քաղաքն Ամսրդամ, որ է աննման:

Ապրիլ գումն Ես Զաքարիայ դատիկ Ամսրդամ արարի:

Մայիս մէկումն Ամսրդամ այսօր ըստամբայ, որ է գիր դուրս եկաւ, թէ Իսպանոլի Թագաւորին աղիկն տոլին Ֆոռնգասիսի Թագաւորի աղին, որ լարիչեցին. զերայ կասին, թէ չ տարի այ, որ կուի էին անում: Այս է:

Յամի 16ր մայիս Իգումն Ես Զաքարիայ Ամսրդամ 54r
մու գնացի Լէյգայ քաղաք, եկի Հաուլում քաղաք, Բօրէն յետնայ այլվի եկի Ամսրդամ:

Յունիսի ժքումն Ես Զաքարիայ Ամսրդամ գիշերն Եսնաթ, ցիբեկն ՝ ժք սնաթ տէսայ:

Յունիս Իսումն Ամսրդամ եկին, մուշտուլուդ բերին, թէ Հնդստանու ք նալ եկաւ Ամսրդամ:

Յուլիս գումն Ամսրդամ Ես Զաքարիայ տեսայ, որ մէկ արծաթէ ջահ տարան, Մուսկովի Թագաւորին համար տարան, որ էր ԲՈՒՐՆՈՐ Ֆուռդ արծաթ, Ե Ֆուռդ ոսկի, որ ջուր էր տված, որ էր աննման. որ կանի ճիւղ լիղր խոնդքարի լիղր արծաթ:

*Սեփտեմբերի ժառանգն ես Զաքարիայ սուրբ խաչ
Ամսրդամ արարի:*

*Նոյմբերի ժգումն ես Զաքարիայ որ Ամսրդամայ
դուրս ելայ, որ ծովով գամ Լիկօրնայ, նավի անունն
Ջուստից:*

*Դեքտեմբերի գումն Թէսլիու Յիս նավ մին տեղ վեր
կացինք Աստուծով:*

*Դէքտեմբերի իրումն ջրաւրհնեաց բարեկենդան նա-
վի Ջուստիցումն արարի: Այսօր Փուրթուկալու սարն
երեկեցաւ, զերայ իւր օր այ, ցամաք չէիք տեսել: Մեծ
ուրախութիւն է:*

Յամի ԽճԹ յունվարի մէկուսն նապէ եկին Իսպա- 54v
նիայ, ի քաղաքն Կալիս արկաթ գծեցինք:

Յունվարի 9, տրէ մէկ, արամ ԻԲ ես Զաքարիայ
Ջրաւրհնիք Կալիս արարի:

Յունվարի ժուսն նավերն Կալիսու վեր կացին:

Յունվարի ժեուսն ես Զաքարիայ նավով եկինք
Իսպանիայ, ի քաղաքն Մալիկայ. Բ օր կացին, նա-
վերն Մալիկու վեր կացին:

Փետրվարի զուսն ես Զաքարիայ նավով այսօր ե-
կինք Իսպանիայ, ի քաղաքն Ալլիկանիայ. 9 օր կա-
ցինք, նավերն վեր կացին:

Փետրվարի Իէուսն ես Զաքարիայ այսօր նավով
եկինք Լիկօրնայ: Եիսպայր Նիկողոսն, Ալլէքսանն տէ-
ղըս Լին:

Մարտի զուսն ես Զաքարիայ բուն բարեկենդան
Լիկօրնայ արարի:

Ապրիլ մէկուսն ես Զաքարիայ, եիսպայր Ալլէքսանն
մին տեղ մտանք նավի Զուստիցն, այսօր Լիկօրնու
դուրս ելանք Աստուծով, որ գանք Իզմիր:

Ապրիլ ժեուսն ես Զաքարիայ նավով եկինք Մի-
սինայ, արկաթ գծեցինք:

Ապրիլ Իբուսն գատիկ տեղս արարի:

Ապրիլ Իբուսն ես Զաքարիայ որ Միսնու նավով
դուրս էլանք Աստուծով:

Յամի ռեթ մայիս ժոուսն ես Զաքարիայ այսօր 55v
եկինք Իզմիր, արկաթ գծեցինք, դուրս ելանք ցամաք:
Գոհութիւն Քրիստոսի, որ նոյմբեր ժեուսն Ամսըր-
դամ մտայ Ֆէլամիկի նապէ Զուստիցն, այսօր 9 ա-
միսն Թամամվից, ավել Բ օր, եկինք Իզմիր:

**Յուշիս ժքումն ես Զաքարիայ այսօր Իզմիրէն դուրս
ելայ:**

Յուլիս իեռումն ես Զաքարիայ այսօր եկի թողաթ:

**Յուլիս իթումն ես Զաքարիայ վարդաւառ թողաթ
արարի Աստուծով:**

**Օգոստոսի մէկումն ես Զաքարիայ թողաթու դուրս
ելայ Աստուծով:**

**Օգոստոսի իռումն ես Զաքարիայ այսօր եկի Աղզու-
ռում:**

**Հոքտեմբերի գումն ես Զաքարիայ Աղզուռմայ դուրս
ելայ:**

**Հոքտեմբերի ժգումն ես Զաքարիայ եկի Երևան,
Իրադայր Սիմոն տէղս եր Երևանայ զառարբաշի խանն
էր Նաջաֆզուլի խան:**

**Իեքտեմբերի ժեռումն ես Զաքարիայ Երևանայ դուրս
ելայ:**

**Իեքտեմբերի իռումն ես Զաքարիայ այսօր եկի Աղզու-
լիս Աստուծով:**

Յամի ՌՃԺ յունվարի 9, արամ իբ, տրէ բունն, օրն 55v
կիրակի, ես Զաքարիայ ջրաւրհնիք Ագուլիս արարի:
Դարցեալ, Յակոր կաթողիկոսն եկեալ էր Ագուլիս
նովորակ. այսօր ջրաւրհնիք սայ արաւ, որ ճնե մարդ
շապիք էր հաքել:

Ապրիլ 30, մեհեկի ժունն ես Զաքարիայ այսօր
գատիկ Ագուլիս արարի:

Մայիս քունն ես Զաքարիայ որ Ագուլաց զուրս
ելայ:

Մայիս 30 ժունն ես Զաքարիայ այսօր եկի Թարվեզ
Աստուծով:

Յունիս իսունն ես Զաքարիայ վարդապետ այսօր
Թարվեզ արարի:

Օգոստոսի ժբունն ես Զաքարիայ աստուածածին
Թարվեզ արարի Աստուծով:

Օգոստոսի իգ ես Զաքարիայ այսօր Թարվեզու
զուրս ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի իթունն ես Զաքարիայ այսօր եկի Ագուլ-
լիս Աստուծով:

Նոքտեմբերի էունն ես Զաքարիայ այսօր Ագուլաց
զուրս ելայ:

Դարցեալ, հոքտեմբերի ժունն եկի Նախչիվան:

Դարցեալ, ես Զաքարիայ բեռն ճանապարհ արարի,
գնացին Երևան, ես Զաքարիայ հոքտեմբերի ժբունն
եկի Ագուլիս:

Յամի 1660 նոյմբերի 9 ժունն ես Զաքարիայ Ագուլ- 56v
լաց զուրս ելայ:

Նոյմբերի ժունն ես Զաքարիայ այսօր եկի Երևան:

Նոյմբերի ժգումն ևս Ջաքարիայ այսօր երևանայ
դուրս ելայ Աստուծով:

Նոյմբերի իռւմն ևս Ջաքարիայ այսօր եկի Առզը-
ռում, բէռանս հասայ:

Նոյմբերի լումն ևս Ջաքարիայ այսօր Առզուռւմայ
դուրս էլայ, որ բարով գնաք իզմիր Աստուծով:

§ 19 Դարցեալ, դեքտեմբերի ժգումն ևս Ջաքարիայ, իմ bid.
եխպայլ Սիմոնն այսօր կրկին երևան կարգեցաւ: Ես
Ջաքարիայ իզմիր էի, մարտի իռւմն այսօր իզմիր
լսեցի. զհրայ Սիմոնն ինձ գիր ուղարկեց, թէ դեք-
տեմբերի ժգումն Մոծակենց Արզնրեկի կինն առի:
Այս է:

§ 20 Դեքտեմբերի իստւմն ևս Ջաքարիայ այսօր եկի ibid
Թողաթ:

Դեքտեմբերի լումն ևս Ջաքարիայ այսօր Թողաթու
դուրս ելայ, որ գնաք իզմիր Աստուծով:

* Փետրվարի ծումն եկի իզմիր:

§ 21 *Յամի Ռճժկ յունվարի 4, տրէ Բ, արամ Իրումն ևս Զաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք ժապուռ - դաշումն արա- րի:* 56v

Փետրվարի քունն ևս Զաքարիայ այսօր եկի Իզմիր Աստուծով:

Փետրվարի քունն ևս Զաքարիայ լուսն լարեկենդան Իզմիր արարի:

Մարտի 1, Յարացի Իե, շամս ժունն ևս Զաքարիայ զատիկ Իզմիր արարի Աստուծով:

Մայիս քունն ևս Զաքարիայ այսօր համբարձում Իզմիր արարի:

Յուլիս գունն ևս Զաքարիայ այսօր վարդայլառ Իզմիր¹⁾ արարի:

Օգոստոսի ժէունն ևս Զաքարիայ աստուածածին Իզմիր արարի:

Սեփտեմբերի ժգունն ևս Զաքարիայ այսօր սուրբ խաչ Իզմիրումն արարի Աստուծով:²⁾

Յամի ռեժա դեքտեմբերի էունն ևս Զաքարիայ սուրբ Յակոբի բարեկենդան այսօր Իզմիր արարի Աստուծով:

Դեքտեմբերի Իումն որ եխպայր Ալէքսանն Ապու- լաց այսօր եկաւ Իզմիր, ևս Զաքարիայ Իզմիր էի:

Դեքտեմբերի Իթումն ևս Զաքարիայ ջրաւրհնեաց լարեկենդան այսօր Իզմիր արարի Աստուծով:

§ 22 *Թվին ռեժաունն որ Շահարաս իւր օլքին հրաման 56r*

1) Զեռագրում՝ Իմիր:

2) Հաջորդում է X հափեյապրությունն որիչ ձեռագրով:

տվաւ, որ ամէն զառաւիթանէն տրասին Ի մսխալ կրտ-
րէն, որ Ե շահանոց է, զերայ առաջ զ շահանոց էր:
Երևանայ զառաքին Սիմոն էր. Ապուլիս Նաջաֆդուլի
խանի զավտում եր:

§ 23 *Յամի ՌՕԺԲ յունվարի 9, արէ Բ, արամ Իբուռն 57v
 և Զաքարիայ Ջրաւրհնիք այսօր Իզմիր արարի Աս-
 սուծով:*

*Մարտի մէկունն և Զաքարիայ բուն բարէկենդան
 այսօր Իզմիր արարի: Շատ զօլղով բարեկենդան արա-
 րաք Աստուծով:*

*Ապրիլ եունն և Զաքարիայ այսօր Իզմիրէն դուրս
 ելայ Աստուծով, որ պանք Ապուլիս ժ ապուլեցի մին
 տէղ:*

*Ապրիլ Ժք, շամս Լ, մէհէկի Ժեունն և Զաքարիայ
 այսօր զատիկ Գունէունն արարի, որ պալ օրն կու պինք
 Աֆրան Ղարայհիսարն Աստուծով:*

*Մայիս Ժէունն և Զաքարիայ այսօր Իզմիրեն եկի
 Թողաթ:*

*Մայիս Իեունն և Զաքարիայ որ Թողաթու ղուրս
 ելայ:*

*Յունիս Ժգունն և Զաքարիայ Թողաթու այսօր եկի
 Աղպում:*

*Յունիս Իգունն և Զաքարիայ այսօր Աղպումայ
 դուրս ելայ:*

*Յուլիս գունն և Զաքարիայ այսօր Աղպումայ եկի
 Երևան, թէ իմ եխպայր Սիմոն տէղս հարսանիք արած:*

*Յամի ՈՅԺԲ յուլիս Իգունն և Զաքարիայ վարդա-
 վառ Յէջմիածնունն արարի այսօր, ուխտ էինք եկել
 Երևանայ:*

*Օգոստոսի գունն և Զաքարիայ այսօր Երևանայ
 դուրս ելայ:*

Օգոստոսի ժուռն հս Զաքարիայ այսօր Երևանայ
եկի Ապուլիս:

- 24 Դարցեալ յամի ռեթր օգոստոսի ժուռն հս Զաքարիայ այսօր Իզմիրէն եկի Ապուլիս: Այս երկիրս այնպէս չոր ու հրաշտ եր անց կացել, որ ոչ ձմեռն ձուն չեր եկել, զ ամսոյ ոչ անձրև եր եկել. որ Նախշվանայ մինչև ի Թարվեզ որ շատ սեղ կեր, որ խմելու ջուր չկեր. շատ ախպիրներ չորացաւ, շատ վար ու ցան ու ծառ չորացաւ մեղայ մերոց: ¹⁾

§ 25 Օգոստոսի լաուռն հս Զաքարիայ այսօր Ապուլաց 58r
դուրս ելայ:

Սեփտեմբերի գուռն հս Զաքարիայ այսօր եկի Երեւան Ապուլաց:

Սեփտեմբերի ժեռուռն հս Զաքարիայ այսօր Երևանայ դուրս ելայ:

Սեփտեմբերի ժրուռն հս Զաքարիայ այսօր Երևանայ եկի Ապուլիս:

Հոքտեմբերի Իեռուռն հս Զաքարիայ Ապուլիս որ Մասէյինց Կիրակոսին մային յետ տվի, իմ գիրն առի:

Նոյմբերի լուռն Ապուլիս հս Զաքարիայ իմ մային տվի մեր փեսա Բիշիրէի աղայ Աստուածապոլոս մայայ, պնաց Թարվեզ:

Դեքտեմբերի ժուռն հս Զաքարիայ իմ հիպայր Սիմոն այսօր Երևանայ եկաւ Ապուլիս:

Յամի ռեթր որ Նաջաֆդուլի խանն Երևանայ մագուլ ելաւ, տարան Շամախի, խանութիւն տվին: Դարցեալ Երևանայ խանութիւն տվին Արասդուլի խանն, որ էր մեծ Ամիրզուհայ խանի տղէն:

1) Հաջորդում է հավելագրութիւնն ուրիշ ձեռագրերով:

Յամի ՌՃԺԳ յունվարի մէկունն Ագուլիս ես Զաքա- 585
րիայ, իմ եխպայր Սիմոն այսօր Ագուլաց դուրս էլաւ,
որ Մուղանու վերայ գնաց Շամախի, որ Նաջաֆդուլի
խանին յետ հասըն կտրի, զառավխանին, կամ թէ այլ:
Յունվարի 9, արէ Բ, արամ ԻԲ, օրն չորեքշաբթի,
Ագուլիս ես Զաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք արարի Աս-
տուծով:

Յունվարի ժուռն որ թագավորի հրամանաւ սաղրուն
մարդ եկաւ, Հայաստանայ ամեն եկեղեցին թէ վանք
զազով չափեցին, բարցրութիւն, լայնութիւն, հրկայ-
նութիւն, այսօր Ագուլաց դուրս ելան, գնացին:

Ապրիլ 6, մէհէկի Է, շամս Իսուռն Ագուլիս ես Զա-
քարիայ զատիկ այսօր Ագուլիս արարի Աստուծով:

Մայիս 6 թուռն ես Զաքարիայ այսօր համբարձում
Մցպուն արարի, զերայ ուխտ էինք գնացել ջումհա-
թով:

Մայիս 14 Ագուլիս ներքի թաղի սուրբ Ովանէս
անվան եկեղեցին այսօր ձեռք տվեցին, վեր կալան,
որ շինեն:

Յուլիս եռուն հիմն աւրհնեցին, ըսկիսպ արարին
շինելոյ թագաւորի ըռաղամով, Միքդա Իբլահիմի
խօսքով, զերայ Ագուլիս նորայ զաֆտուռն էր:

Յամի 16 թգ յուլիս Իդուն, օրն ուրբաթ, Ագուլիս 586
որ սուրբ Թումայի առաքելոյն հպիսկոպոս Խաչատուր
վարդապետն այսօր վաղձանեցաւ: Սոյ ժ տարով յա-
ռաջ իւր եխպայրորդի Պետրոս վարդապետն հպիսկո-
պոս եր աւրհնել, զրիլ իւր տէղն: Պետրոս վարդապետն
նստաւ սուրբ Թումայի աթոռ ըսպասաւոր: Դարցալ,
Խաչատուր վարդապետն կացաւ Թումայի ըսպասաւոր:

ամս լդ. ինքն էր ամաց կե. այս է. Պետրոս վարդապետն Խաչատուր վարդապետի վրայ տաշած քարով մեծ մատուռ շինեց եկեղցոյ յարսուռ կողմն:

Հօքտեմբերի ժըումն հս Ջաքարիայ այսօր Ագուլայ դուրս ելայ, զնացի Երևան, թէ իմ եխպայր Սիմոնի խիզանն բերեմ Ագուլիս, խօ Արասդուլի խանն դաստուր չտվեց:

Ես Ջաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնն վեր կայլայ. դէքտեմբերի զումն եկի Ագուլիս, որ մին Ի ամիս կենայ, ել գնայ Երևան:

Դեքտեմբերի զումն հս Ջաքարիայ այս գիշեր Շաւուր տեսայ, որ գիսաւոր աստղ երևեցաւ, որ է զոյւրուղլու աստղ: Ոչ թէ միայն հս տեսայ, բովանդակ հրկիր տեսան. այսպէս շառավիղ մնաց մինչի ի օր երևեցաւ, քիչ քիչ վարթարաւ ելաւ:

§ 26 Յամի ՌճժԻ յունվարի 9, տրէ գ, արամ Իբուճն 59v

Ագուլիս ես Ջաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք իմ եխպայր Սիմոնին յետ Ագուլիս արարինք Աստուծով:

Փետրվարի եռումն ես Ջաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնին յետ բուն բարէկենդան Ագուլիս արարի Աստուծով:

Փետրվարի ժգումն որ եխպայր Սիմոնն այսօր Ագուլիս գուրս ելաւ, զնաց երևան Աստուծով:

Մարտի Իգ, Յարաց Իբ, շամս գումն Ագուլիս ես Ջաքարիայ զատիկ արարի Աստուծով:

Մայիս գումն ես Ջաքարիայ այսօր համբարձում Դադ արարի, զերայ խիզանով ուխտ էի եկել աստ:

Յուլիս բումն ես Ջաքարիայ այսօր վարդավառ Ագուլիս արարի:

Սեփտեմբերի ժէումն Ագուլիս սուրբ խաչ արարի:

Նոյմբերի եռումն Ագուլիս որ Ներքի Թաղի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին ավարտեցին, այսօր աւրհնեցին: Աստուած վայելումն տայ:

* Թվին ռճէ մայիսի Իումն ըսկիսքն արին այս եկեղեցիս գաջելու. գաջեցին, ծաղկեցին, հոքտեմբերի լաումն հրաշալի օրհնեցին:

Յամի ռճժ նոյմբերի ժումն Ագուլիս որ ես Ջաքարիայ խիզանով այսօր գուրս ելայ, գնացի Նախա-վկայն ուխտ, ե օրէն յետ եկի Ագուլիս: 60r

Դեքտեմբերի գումն ես Ջաքարիայ այսօր Ագուլիս գուրս ելայ, որ գնամ երևան:

Դեքտեմբերի էումն ես Ջաքարիայ այսօր եկի երևան:

Դեքտեմբերի ժեռումն ես Զաքարիայ աշուր երևանայ դուրս ելայ:

Դեքտեմբերի ժրումն ես Զաքարիայ աշուր երևանայ եկի Ագուլիս:

Թվին ռճճումն որ է խասն Ադիլբէջանայ վէզիր Միրզա - Իբրահիմի զաֆտումն էր, Ագուլաց մէլիքն էր Բաղալիջ Շահնազարն:

Թվին ռճճ երուսաղեմայ եղիազար ոմն վարդապետ դուս եկաւ, եկաւ Ըստամբուլ, Սուլթան Մահամադ Թագաւորէն ամբար հանեց, թէ էջմիածնայ թէ մէսոն, թէ նվիրակ, թէ սեմայգլուխ չի գան Ալի - Օսմանայ երկիրն: Այս պատճառէս էջմիածնայ առաջնորդ Յակոբ կաթուղիկոսն գնաց Ըստամբուլ, անգաւ Սուլթան Մահամադ Թագաւորն. յին գիր կէր Թագաւորաց, նշանց ետուր, դարուլ արաւ, թէ ինչպէս առաջ կէր, այնպէս լինի: Այս պատճառէս էջմիածին, երուսաղէմ մինչի լճո մտնչիլ խարջեցին:

* Վերջն Թագաւորէն ամբար դուս եկաւ, որ կաթուղիկոսն Օսմանցու երկրէն սրգուն քշեցին. քո թուման պարտքով փախաւ: Թվին ռճիա մայիսի ժեռումն եկաւ էջմիածինն. չատ աղմուկ մնաց:

Յամի Ռձժե յունվարի 9, տրէ 9, արամ Իբուլմն 60v
 ևս Զաքարիայ ջրաւրհնիք այսօր Ագուլիս արարի Աս-
 տուծով:

Ապրիլ ժգումն զատիկ թաթախում շարաթ իրի-
 գունն որ մեր եխպայր Սիմոնի կողակից Գուլումն և իւր
 դուստր Սալվինազն և իւր որդի Այամիրն, այլ յետն
 կէր մին աղջիկ, անունն Գաֆար, մին կին, անունն
 Խանաղայ, որ իւր և երեխուցն զուլուղքար, սոքայ
 այսօր եկին Ագուլիս, որ մին քանի ամիս կենայ,
 այլվի գնան Երևան. զերայ Սիմոն Երևան կարքված
 էր կրկին անգամ:

Ապրիլ Ժե, մէհեկի Ժբ, շամս Իգումն ևս Զաքարիայ
 զատիկ այսօր Ագուլիս արարի Աստուծով:

Յունիս Իբուլմն Ագուլիս, օրն ուրրաթ, որ ևս Զա-
 քարիայ նշան այս տեսայ. 9 ժամուն որ արեգակն
 արևին ըռանգն փոխեցաւ, քիչ մի մնաց, մթնեցաւ,
 որպէս թէ խաւարումն: Զուր ածեցի աման, տեսայ, որ
 արեգական 9 յիսեն բռնված, մին յիսեն բաց: Այսպէս
 մինչի կէս սհաթ մնաց, ապայ քիչ քիչ բացվեցավ:
 Այսօր Յինն մին էր:

Յամի ՈճԺե յունիս Իեումն Ագուլիս այսօր Երևա- 61r
 նայ 9 մարդ եկաւ. Սիմոն եր աղարկած, որ իւր իի-
 գանն տանի Երևան:

Ես Զաքարիայ յունիս Իբ խիզանն այսօր վեր առի,
 Ագուլաց դուրս ելայ:

Դարցեալ յուլիս մէկ սալամաթ այսօր մտաք Երևան:

Յուլիս քումն Երևան, որ Նիկողոսն եկաւ Երևան
 Առգոռւմայ:

Յուլիս իգումն ես Ջաքարիայ, եխպայր նիկողոսն
այսօր երեանայ¹⁾ դուս ելայ:

Յուլիս իէումն ես Ջաքարիայ, պարոն նիկողոսն
այսօր երեանայ եկիք Ագուլիս:

Սեփտեմբերի լումն այս ով գնաց Երուսաղէմ. վան-
քեն գնաց Մովսէս վարդապետն, գեղիս գնաց Տէր-Ազա-
րի որդի Տէր-Ալեքսանն, Ալլանենց Տէր-Գրիգորն,
Լալազարն, Ավալխօջինց մղղսի Մարկոսն:

Հոքտեմբերի մէկումն ըսաղոսմ եկաւ տմէն երկիր,
թէ Շահարաս մեռաւ, տէզն նստաւ իւր մեծ որդի
Շահ-Սէֆի: Շահարաս էր իս ամաց: Շահ-Սէֆին էր
ծք ամաց: Շահարաս գնում էր Ղազվին, ճանապարհին
մեռաւ: Սոցայ թախտն էր Ըսպհան քաղաք: Թագաւո-
րին անունն փոխեցին, դրին Շահ-Սլէման:

Հոքտեմբերի ծումն որ երեան Արասլուլի խանն
այսօր մեռաւ: Սա էր Կ ամաց: Տէզն եկաւ Սէֆիդուլի
խան, որ առաջի անունն Ալխաս - Միրզայ էր: Սորայ
ասլն թագաւորդադայ է, որ է լակզի Դադստանու:

Թվին ռճժեումն Ագուլաց զարուղն էր Ադիլբէջա-
նայ վեզիր Միրզա - Իբրահիմն: Ագուլաց մէլիքն էր
Մէլիք - Մանվելն, որ իջարայ արեց գլուխն բռեճ
դիան:

1) Ջեռագրում՝ երեվան:

Յամի ՌժԺԶ յունվարի 4, տրէ 4, արամ ԻԲ, օրն 61v
կիրակի, որ ևս Ջաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք¹⁾ Ագու-
լիս արարի. որ ժխաչ - ալամ ին վեր առել, Խ մարդ շա-
պիք հաքել. գետունն ջրաւրհնեցին Աստուծով:

Յունվարի ժբունն Երևանայ Սէֆիղուլի խանին
մին աղայ, անունն Դամուր - Ղայաբէկ, այսօր դա-
րուղայ եկաւ Ագուլիս. ոչ թէ միայն Ագուլաց, այլ է
խասի դարուղայ, գերայ քանի վախտ եր, որ Թարվի-
զու վեզիր Միրզա - Իբրահիմն զաֆտում է խասն եր.
էս²⁾ խանս շահիցն առաւ, ինքն զաֆտ արաւ: Սայ
եկաւ ք ձիաւորաւ, մին ամիս կացաւ, գնաց:

Յունվարի ժեունն Ագուլիս այսօր Երևանայ մին
շաթիր եկաւ, ևս Ջաքարիայ, իմ եխպօր Սիմոնիցն մին
գիր բերաւ, թէ հասանել թխթոյս եկ, որ դիր նաչալ
հմ: Ես Ջաքարիայ այսօր Բ մարդով դուրս ելայ:

Յունվարի ժբունն գնացի Երևան, Աստուծով եխ-
պայր Սիմոնն տեսայ, լաւացել էր Աստուծով. ժբ օր
կայայ:

Փետրվարի բունն ևս Ջաքարիայ եկի Ագուլիս Աս-
տուծով:

Ապրիլի է, մէհէկի 4, շամս ժբունն Ագուլիս այսօր
ևս Ջաքարիայ զատիկ արարի Աստուծով:

Ապրիլի ժգունն ևս Ջաքարիայ այսօր Ագուլաց դուրս
ելայ, խիզանով գնացի Կարճվանայ սարն, սուրբ Ովա-
նէսն ուխտ:

Ապրիլի ժեունն եկի Ագուլիս:

1) Ձեռագրում՝ քրաւրհիք:

2) , ես:

Յամի ռեժզ մայիսի ժեռումն որ Երևանայ Սէֆի- լուլի խանիցն զաջար Յուսէնխան ըէկն Ագուլիս այ- սօր դուրուղայ եկաւ ժ ձիաւորաւ, ալիւ անունն որ կոչի Թարխան: Միայն Ագուլաց զարուղայ էր սայ:

* Զերայ Ագուլիս Երևանայ խանի զաֆտումն էր: Ագուլաց մէլիքն Բաղալիջ Շահնազարն էր: Սայ էլ Ագուլիս իջարայ արաւ գլուխն Բուեն դիան: Իջարէն Մելիք Շահնազարն արաւ:

§ 27 Թվին ռեժզ սեփտեմբերի խառնումն ախօր Նախջի- վանայ խան, անունն Ալիդուլի - խան, եկաւ Ագուլիս, կէս օրի կացաւ, գնաց Ուրդուլար, մին քանի օր կա- ցաւ, էլ գնաց Նախջիվան:

§ 28 Թվին ռեժզ հոքտեմբերի առումն որ Շամախու խան Նաջաֆդուլի խան մեռաւ: Այս այն Նաջաֆդուլի խան էր, որ առաջ Երևան խան էր: Շահի զարամում սորայ նման դինաթով, իսազինով խան չկէր: Սայ Ղադախ խանի տղէն էր:

§ 29 Թվին ռեժզ հոքտեմբերի ժեռումն այսօր Երևանայ մարդ եկաւ Ագուլիս. ես Զաքարիայ, իմ եխպայր Սի- մոն է աղարկել, թէ այն եխպայր Զաքարիայ, հալ- բաթէ չուտ եկ, որ բան ունիմ:

Ես Զաքարիայ հոքտեմբերի ժգումն Ագուլաց դուրս ելայ:

Հոքտեմբերի ժթումն գնացի Երևան: Դարդեալ, որ գնացի Երևան, Սիմոն ասաւ, թէ ես Սիմոնս Աքաս - դուլի խանին հսարն որ տվի, ռզնն թուման տալու եմ խանին: Խանն մեռած էր. իւր փեսայ Զալ - րէկն ու խանի տղէն, վարասներն կանգնեցին, Սիմոնին հսարն առին, ռզնն թուման փաց Սիմոն մոտ: Սիմոնն գիր էր տալիս չուրի գամիս, որ փողն ժողովի, տա- նի Բապհան տայ: Զալ - րէկն¹⁾ զարուլ չարաւ, յետով

1) Այս հատվածը «Զալ-րէկն... զարաւ» հեղինակն ալիւաց- րել ե լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողերի վրա գրելով:

Սիմոն ինձ Ջաքարէս զամին տվեց, զաբլաւ:¹⁾ Այս ջանիւրէս ես Ջաքարիայ ինձ էլ տաւան, թէ այս ոգն՝ թամասուկն մհրէ: Ես Ջաքարիայ մհրեցի, օհտայէլայ, որ չուրի Սիմոն փողն ժողովի տայ, գրեւն առնի: Դարցեալ մին քանի օր կացայ, Ջալ-բէկն, Աբաս-դուլի խանի խիզանն դուս էլան, դնացին Դազվին:

Դարցեալ, դեքտեմբերի չառւմն, այս վերոյ գրեւն ինձ Ջաքարիս հասաւ, պրծայ. Թվին ոճիռւմն եղև. այս է:

§30 Թվին ոճիռւմն ես Քուրդունց Աղամբրի որդի Զա- 62
քարիայ առի Ըռուլունց Մարքարինանէ մին այքի, այլվի մեր հայրենի այքուն կպած: Ամէն շինեցի. մեծ ու պզտիկ է վերք ընձան շինեցի. ծգ թուման առի, Խգ թուման խարջեցի: Այս ամէն իմ եխպայր Շմա-ւոնի հրամանաւ արարի, գերայ Շմաւոն երևան Սե-ֆիդուլի խանի կշտին էր, համ երևանայ զառավխա-նէն Շմաւոնի ձեռացն էր շահի հօքմով:

Թվին ոճիռւմն երևանայ զառավխանն Ըսպհան շա-հին մին աղայ, ոմն Աղայ-Վելի անուն, դուս եկաւ, իջարայ արաւ: Այս աղէս Շահ-Սէֆուանէ հօքմ:²⁾ առաւ, որ արասին զ շահանոց կտրեցին. Ե շահանոցն վարթարաւ ելաւ: Ապա այս աղէս զ ամսոյ տէր կա-ցաւ, այլվի տվին խանին, խանն տվեց Սիմոնն:

§31 Թվին ոճիռւմն այս տարուս ըսկիսքն մինչևի կատա- 63
րածն դիւր ցաւագար, ծաղիկ, մահ, ցասում, հարամի, դողի տարի չէր տէսեալ. որ 6 տարէկան մարդն զար-մանայր, թէ չեմ տէսեալ Դարցեալ, այս տարուս մին-չևի վերջն յենց ծաղիկ ընգաւ, որ Ապուլաց բն երե-խայ ծաղկով մեռաւ, թողզ այլ ցաւով մեռածն: Դար-ցեալ, Խորմացտանն յենց ջալալի դուրս եկաւ, որ ք, ք

¹⁾ Ձեռագրում՝ բղլաւ: Տպագիրը (յերես 28) նույնպէս կար-դում է վարուլաւ

²⁾ Ձեռագրում՝ հօք:

կարավանի տվին, շատ մարդ ըսպանեցին,¹⁾ ամէն ապրանքն տարան: Դարցեալ Բ, գ կարավան Ղզլբաշի երկրում թալանեցին, ապրանքն տարան: Դարցեալ, այս տարուս Իգմիր բինադար ոմն ջուղեցի, անունն Գրիգոր, ավել յանունն Դաւաջի, որ մեռաւ, դժոխոց բաժին Լլաւ, մնաց այս սատակածիս վերայ բազրկանի ապրանք գնո մառչիւ: Ոմն փող ին շախով տվել, ոմն ապրիշում կամ այլ ապրանք: Ամէն երկրի մարդի կէր: Ազուլաց ջումիաթին կէր ծբո մառչիւ: Ես Զաքարիայ ու իմ եխպայր Սիմոնին կէր ժեռ մառչիւ, զերայ ընգէրք կէր Իգմիրումն, որ այս փողս տվին:

* Այս սատակելուս որ սատակեցաւ, փող շատ ունէր, Հնդստան թէ Ֆոնգստան, ամէն ուրիշ մարդ կերաւ: Սորայ դավին մինչի գ տարի արարին, ախրն փուշ ելաւ, փող չի լնաւ եկաւ: Շատ շատ մարդ ավարայ ելաւ: Մեռաւ այս Գրիգորս, մնաց Գրիստոսի դաստատանին սև երես:

Թվին ռճժգ այս տարուս Իգմիր Բ բինադար որ Բ քինն մին տէղ ընգէրք ին, այս Բ բինադարս վրացի²⁾ են, ազգաւ հայ, ի քաղաքէն Թլվիսու, անունն Շահվերդի, միտան Գասպար, սոքայ իւրենք մֆլիս սնդուն հանեցին: Մնաց բազրկանի սոցայ վերայ պարտք էնո մարչիլ, որ փողն ոմն շախով Լր, ոմն ապրիշում կամ չուխայ կամ այլ ուրիշ ապրանք ին տված: Այս չՇահվերդի, չԳասպարս այսպէս էրեսներն սէվադուցին: Մարդ ընդաւ մէջ, որ բէրին, կիսու կըտրեցին. դիւր տվին, թէ չուրի ժը ամիս կէսու կտրածն տանք: Ազուլաց ջումիաթին կէր սոքայ մօտ ծռ մառչիւ: Ես Զաքարիայ, իմ եխպայր Սիմոնին կէր ու մառչիւ, զերայ ընգէր ունէր Իգմիր:

¹⁾ Զևսադրուս՝ բապանեցի:

²⁾ վարացի:

* Դարցեալ այս կիսուս կտրածս այլ տվին ոչ: Մինչևի գ տարի այնչափ դավի, դիվան գնալ, որ Բ, գ յետ Իզմիրուն յետ գընացին Ադրսնայ՝ խոնդքար Սուլթան Մահամադ թագաւորին գանգաղ արարին. Բ յետ ըսպանելու էլաւ, այլվի կաշառք տվին, պրծան: Փողայտէրն տէսան, որ այսչափ շուռ հկին, փող խարջեցին, ախրն փուշ էլաւ, փող չի դուս եկաւ:

Թվին ՌՅԺգ այս տարուս Իզմիր դալալ ոմն Ազու- շաց Դաշտեն, անուէնն Կոստանդ, ինքն մֆլիզ սնդուն հանեց: Մնաց սորայ վերայ բազրկանի լու մառչիլ: Ազուլեցոց կէր ԵՃ մառչիլ: Այլ ուրիշ երկրի բազրկան- նէր այս Կոստանդս դրին զնդանում Իզմիրումն: (54r

* Այսպէս դէս ու դէն ընկան, փուլացաւ: Մնաց հոգոյն, մարմնով Բրիստոսի դադաստանին պարտական, սև երես:

* Վերջն Իզմիրին փախաւ, գընաց Մսր, Արարստան, մեռաւ:

§ 32 Խվին ՌՃԺԷ յունվարի գումն Ապուլիս կամաց շարշ Եկաւ: Այս շարշս էլ յունվարի գումն Շամախի քաղաքն յենց եկաւ, որ մինչի գ, էս հոգի մեռաւ: Շատ սարայ, բէրթ ու պարիսպ փլաւ. վասն մեղաց մեքոց:

§ 33 Թվին ռեժե յունվարի գ, տրէ գ, արտա՞ իւ, օրն ibid
բշարթի, և Ջաքարիայ որ այսօր ջրաւո՞նք¹ Ագու-
լիս արարի Գեոռունն ջուր աւրհնեցին դօվուլ գննով:

§ 34 Խզին ոճժէ յունկարի ծրումն Ագուլիս ևս Զաքա- ibid
րիայ աշօր առաջաւորաց բարէկենդան արարի. որ
ջրաւրնհաց մէջն է օր կէրանք. բշարթի Ռհանու տօն
չկատարին, ապաշխարութեան տտացին:

ԹՎԻՆ ՈՏՈՒՆ ԵՐԱՆՈՒՄԻ ԵՐ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄՈՒՐԸ
ԳԷՂԱՐԹԻՆ ԸՆԴԻՆ ԱԳՈՒԼԻԱ ՎԱՍՆ ԺՈՂՈՎԹԻՆ ՈՆ ԹԷ ՄԻԱՅՆ
ԱԳՈՒԼԻԱ, ԿՅԼ ԱՄԷՆ ԵՐԵԿԻՐ, ՎԱՍՆ ՎԻԿԻԼԹԵԱՆ ԿԵԼԱՐԻՆ:

**Թվին ոճով յուշվարի իբուռն Ազուլիս որ Մուսա-
բէկի տղայ Մահամադ-խան մեռաւ, տարան Թարվեզ
իմամզադէն:**

§ 35 Թվին ռեժե փետրվարի Իգուլմի Ապուլիո ուր յարևմտեան կողմն գիշաւոր²⁾ աստղ երևեցաւ, որ առաջի իրիպուն մէր կու մտանէր. իւր չարութիւն շատ էր: Աստուած փրկէ փորցանած:

Թվին ռեժե մարտի իբ, շամ Բ, յարաց Ժրուհն
Ագուլիս և Զաքարիայ ալսոր գատիկ արարի:

Թվին ոճժէ ապրիլի զուռն Ագուլիս յենց ձուն
եկաւ, որ կոտուր սրփոխեցաւ: Այս եղև վասն մեղաց
մերոց:

ԽՈՒՆՆ ԱՃԺԷ ԽԱՐԺԻՆԻ ԻՈՒՄՆ ԱԳՐԱԼԻՈՒ ԽԱՐԺԱՐ ԵԿԱԸ

1) *Ձեռագրում*՝ ջրաւելիք:

2) « **Հենց այսպես, զիստաւոր-ի փոխաբերու**

Ըսպահանայ, ոչ թէ միայն Ագուլիս, այլ ամեն¹⁾ մի երկիր ըռաղամ գնաց, որ շահի անուեն իմաստունք թասնիֆով²⁾ փոխեցին. առաջ Շահ - Սէֆի էր, փոխեցին, դրին Շահ - Սիւլէյման:

Թվին ռժժէ մայիսի եռւմն Ագուլաց մին կարավան էր գնում էր Թարվէզ. այլ տեղաց մարդ էլ շատ էր: Գնացին, մտան գամին, թէ երասպն անց կենան. ջուրն ուժով կնի, գամին շատ լցաց, կարել չէն զաֆա անիլ: Գամին ախմիշ կնի, շատ տէղ կու տանի, կտայ քարի, ճոթ ճոթ կանի, մին զ, է ձի, զ, է մարդ կու խէխտիլ: Են թուման բաթմիշ էլաւ. զն թուման Ագուլաց էր: Զիզ թուման ես Զաքարիայ, իմ եխպայր Սիմոնին գնաց: Ամայ Ագուլաց մարդ չմեռաւ. ապրանքն գնաց: Շատ դէս ու դէն գնացին, գտաւ ոչ:

* Շատ խարջ արին. ամայ կասին, թէ ապրանքն Դուզալու ժահլայ ուզբաշին զաֆթեց: Կարացին³⁾ ոչ վերայ սաբուի անիլ, զերայ յուն մարդ էր:

Թվին ռժժէ յունիսի գումն Ագուլիս ես Զաքարիայ, Ագուլաց առաջնորդ Պետրոս վարդապետին յետ գնացի: Դափանու անապատէն ուխտ, քանզի Ագուլաց ջուր միաթ շատ գնաց: Նախ և առաջ գնացինք Յալիճորու կուսանաց անապատն: Սորայ հայրն է Տէր-Միքայէլ: Այս անապատումս կէր և կուսանք ապաշխարող, Երկրորթ՝ գնացինք Տաթևու անապատն: Սորայ հայրն է Արիստակէս վարդապետն: Սորայ ունէր և կրօնաւոր մարդ: Այս անապատիս եկեղեցին դէռ ևս կիսակաւար էր: Քանզի առաջ ուրիշ տէղ ին բնակեալ. հնարից սատանի՝ տէղն խախտվեցաւ, փլաւ. այս պատճառէս վախեցան, վիր կացան, եկին այս տէղս, նոր ըսկիսին⁴⁾ արարին, յիսար, խուց, եկեղեցին շինե-

65A

1) Զեռագրում: ա:

2) " բուսնիֆոֆ:

3) " կարաց:

4) բսկրպէ:

ցին: Այս ք տարի այ, որ եկել ան այս տէղս: Շատ աշխատանք արաւ այս Արիստակէս վարդապետն այս տէղիս, կամ թէ առաջին: Երրորթ՝ գնացինք Շնրհերու կուսանաց անապատն: Սորայ հայրն է մղդսի Մարքարէ: Սորայ ունէր կ կուսանք ապաշխարող: Չորրորթ՝ եկինք Տաթևու վանքն: Սորայ առաջնորդն է Շաբանի տղայ Ովանէս վարդապետն: Սորայ ունէր մին ժ արէղայ, ինքն գնացած էր Ըսպհան վասն դավի:

Դարցեալ մեք ջոմիաթով յունիսի ժքումն: Եկինք Ագուլիս:

Թվին ռճԺէ յունիսի Իգումն Ագուլիս այսօր խա- 66r
րար¹⁾ եկաւ, թէ Դիլանայ ծովէն ին զազաի է դուս էկէլ, Ընէշտ քաղաքն չափմիշ արել, տարել: շատ մարդ են ըսպանել, շատ ապրանք տարել: Յետով գիր եկաւ, մարդ եկաւ, ըստուք որ այս բանս էլաւ, շատ զա-
րար էլաւ Ընէշտու:

Թվին ռճԺէ սևփաեմբերի Իբումն Խորմացտանէն գիր ու մարդ եկաւ Ագուլիս, որ գրած ին, թէ Աստուածածնուն պասէն յենց շարշ եկաւ, որ շատ մարդ այ մեռէլ, շատ ավերութիւն էլէլ այս քաղաքներումս. Թողաթ ու Նիկսար, Բօլիայ, Բուրսայ, Մարգիվան. շատ տէղ փլաւ:

§ 36 Թվին ռճԺէ հոքտեմբերի ժքումն Ագուլիս որ ես 66v
Զաքարիայ, իմ հօր եխպայր Սարկավաքի որդի պարոն Ալէքսանն այսօր հարսանիք արաւ: Սայ էր ամաց լԲ. ես Զաքարիայ որ գրեցի:

§ 37 Թվին ռճԺէ հոքտեմբերի Իէումն Ագուլիս ես Զա- 66i
քարիայ իմ եխպայր որդի Գրիգորն վեր առի այսօր, Ագուլաց դուս էլայ, որ գնամ Երևան. քանզի²⁾ իմ եխպայր Սիմոնն Երևան կրկին կարքված էր. համ Երևանայ խանին կշտին էր, համ Երևանայ զառաֆխա-
նէն Սիմոնի զաֆտումն էր: Այս պատճառէս գ տարի էր,

1) Ձեռագրում՝ խար:

2) Բաղի:

որ իւր որդի Գրիգորն տէսած չէր. տարայ, տէսաւ: Գնացի էջմիածին, Մուղնի, Վիրաբն, ամէն ուխտ արի, ալլիլի Գրիգորն յետս բերի Ագուլիս:

Նոյմբերի իթուան եկի Ագուլիս սաղ սալիմ. գոհու-
թիւն Աստուծոյ:

§ 38 Թվին ռճժէ նոյմբերի իուան ևս Զաքարիայ Երե- 166v
ւան էի, այսօր Շահ-Սլէման թափաւորէն Ըսպհանայ
չափար եկաւ Երևան Սէֆիդուլի խանին վերայ, թէ
ըն մարդ տուր, ամէն խան ու լէկ տալիս ալ, քանդի
ըռուս այ դուս եկել, ին մարդ ալ, տվել ան, Ասրա-
րադ չափմիշ արել, տարել, դիր անողորմ բան ին արել,
որ մանդր երէխեքն վեր կու փթաւէին. գալու ժուկն
թրով կու տին, ք ճոթ կաննն. այսպէս սիթամ արին,
շատ գերի, ապրանք տարան: Այս ջանիրէս Շահ-Սլէ-
ման Մանսուր-խանն սարդար դրեց, հրաման տվաւ,
որ ասկար կիտվէն, գնան Ասրաբադ կու: Այս ջանի-
րէս Շահ-Սլէման իւր օլքին վերայ մադաթի փող գծեց.
ջամէջամ առաւ: Ագուլաց ծէ թուման գո զիան առաւ:
Ամէն երկիր տվին դինարայ դինար զիվանի: Դաշտե-
ցոց ըռասագոնի տվինք այս ծէ թուման գո դիանս.
այս է:

Թվին ռճժէ զէքտեմբերի իուան որ Ագուլաց Դաշ- 67r
տին ժողովուրդն հակառակ ընկան Ագուլաց վանքի
սուրբ Թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետին յետ
ք պատճառի: Մին՝ վասն այս. այր ոմն մեծատուն՝
Դաշտէն, անունն մղզսի Մելքում, զերայ վարդապետն
Մելքումն ուզէր, դաշտեցիք Մելքումն ուզին ոչ, թէ՛
մեք Մելքումն ուզում չէնք, դու էլ ուզիլ մի: Քանդի
այս Մելքումս չ տարի ավել ալ, որ Դաշտի աղսախա-
լու էր, ապալ այժմուս գծեցին¹⁾. վասն հսարի այս
Մելքումիս յետ շատ դավի դիվան գնացին դաշտեցիք.
այս է: Մին պատճառն այս եղև, որ Ագուլաց այր ոմն

1) Զեռագրում գծեցի:

խօջայ Պողոս, սորայ մին աղչիկ տվել էր Դաշտն ժարդու տղին: Մարդն մեռաւ, աղչիկն մնաց որր: Դաշտեցի այր ոմն, Տէր-Մարքարի տղայ Ազարէ, իւրենց տանուտէր դրին: Եւ Ազարիս կին չուներ, այրի էր: Այս Ազարիս Կնաց վարդապետն մօտ, թէ դաստուր տուր ինձ, որ խօջայ Պողոսի աղչիկն առնեմ: Վարդապետն հրաման չտվեց, թէ չհաս այ: Ազարէն գնայ, Բ իրիցի իւր գլխու պսակել կուտայ, տանէ: Ժողովուրդն Ազարի կողմն էին: Այս Բ պատճառէս շատ դիվան գնացին, շատ փող Կնաց. ամէն հակառակ ին: Մինչի ծոց ամիս այս կուլս կայր, յետով բարիչեցին: Ապայ են Բ իրիցի փիլունն էջմիածնայ յաթոռակալ Միքայէլ վարդապետն վեր առաւ. յետ ք տարու իրիցին փիլունն տվին: Բարիչեցին, պրծան, վարթարաւ էլաւ:

§ 39 Թվին ՈճԹէ Ագուլաց մէլիքն էր Մէլիք-Մանվելն, Ագուլաց հաքիմն էր Ադլբէջանայ վէզիր Միրզայ-Իբրահիմն:

§ 40 * Թվին ՈճԹէ ումն Աջուլաց սուրբ Թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն ըսկիսքն արաւ. վանքի ղ կողմի պարիսպն մեծացանել. որ քար ու հողով եր ամէն տներն, սայ Քրդստանայ ուստէք բերաւ, նոր այլվի հող ու քարով պարիսպն շինեց, ըրջեր շինեց, մաղայգէք շինեց, ոմն կիր ու քարով գումբէզի, ոմն երած քարփիչ ու գաջով գումբէզիք. մէջն ամէն տաշած քարով, թէ խուց, թէ ռթախնի լաւ արծակացոյց: Ջրի առուն գծեց պարիսպի մէջն: Շատ աշխատանք արաւ, շատ գրամ խարջեց: Աստուած ողորմի աշխատավորաց:

** Այս Պետրոս վարդապետս 1129-ումն ամէն տէղաց մասնարով

*դրկեցին երուսաղէմ, Եղիազար
վարդապետն բերին Էջմիածին,
կաթողիկոս դրեցին: Թվին 1131
դարցեալ Պետրոս վարդապետն
գնաց Ազուլիս, ժամանակ կա-
ցաւ: 1133ումն նոյմբերի գումն
եկաւ, թէ գայ Երևան, գայ սուրբ
Կարապետն, մեռաւ: Տէղն նրա-
տաւ Ոհան վարդապետն:*

§ 41 ԹՎԻՆ ՌՃԺԸ յՈՒՆԻԱՐԻ Վ, ԽՐԷ Վ, ԿՐԱՄ ԻԲ, ՕՐՆ 67\

ՀՈՐԵՔՂԱԲԱԹ, ԵՍ ԶԱՔԱՐԻԱՅ ԱՅՍՈՐ ԶՐԱԼՐԻՆԻՔ ԱԳՈՒ-
ԼԻՍ ԱՐԱՐԻ: ՎԵՐԻ ԵԿԵԿԵԿՈՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆ ՄԻԱՐԱՆ,
ԱԳՈՒԼԱՅ ՍՈՒԱՋՆՈՐԴ ՊԵՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵԼՈՆ ՄԻՆԶԻ Խ
ՀՈՂԻ ՀԱՊԻՔ ԷԻՆ ՀԱՔԵԼ: ԽԱՀԱԼԱՄՈՎ, ՍԱՂՈՎ, ՆԱՂՐՈՎ
ԿԵՍՈՒՄՆ ԶՈՒՐ ՍԱՐԻՆԵԿԻՆ: ՋՆԻ ՆՂԱՆ ՀԿԷՐ, ՈՐԱԿԵՍ ԽԷ
ԿԱՐՈՒՆ: ԱՅՍ ԿԻՂԵՐ ԵԻՆԵ ԶՈՒՆ ԵԿԱԼ, ՈՐ Ա ԳԱՂ ԶՈՒՆ
ՆՍՍՈՒԼ: ԱՅՍԱԿԵՍ: ՋՈՒՆՆ ԶՐԱԼՐԻՆԻՔ ԳԻՂԵՐԻՆ ԵԿԱԼ:

ԹՎԻՆ ՈՅԺՔ ՓԵՍՏՐՎԱՐԻ ԻՍՈՒՄՆ ԱԳՈՒԼԻՍ ԱՅՍՈՐ ԼՍ
ԶԱՔԱՐԻԱՅ ԲՈՒՆ ԲԱՐԷԿԵՆՂԱՆ ԱՐԱՐԻ:

ԴԱՐԵԿԵԱԼ, ՓԵՍՏՐՎԱՐԻ ԻԳՈՒՄՆ ԽՈՒՐԵՔԻՐՆ ԸՈՍՄԱՂԱՆ
ԿԱՍԻԿ ԱՐԱՐԻՆ, ՕՐՆ ՎՂԱՐԱԹ:

ԹՎԻՆ ՈՅԺՔ ՄԱՐՍԻ ՄԷԿՈՒՄՆ ԱՅՍ ՍԱՐՈՒՍ ԱԳՈՒԼԻՍ
ՄԷԼԻՔ ՀՈՒՆԷՐ, ՔԱՆՂԻ ՄԵԼԻՔ-ՇԱՆՆԱՂԱՐՆ ԳՆԱԿԵԼ ԷՐ
ԼՍԱԿԱՆ ՎԱՍՆ ԶԱԼԱՆԹԱՐԱՆԻ ՀՕՔՄՆ ՆՈՐԻ: ԱՅՍ ԶԱՆԻ-
ՐԷՍ ՄԷԼԻՔ ՀԿԷՐ: Վ ՍԱՆՈՒՍԵՐ ՂՐԻՆ, ՈՐ ՄԱԼ ՈՒ ԹԱՎ-
ՋԻՆ ԱՆԷ: ԱՅՍՄ ԱՄԻ ԱԳՈՒԼԻՍ Ա ԹՈՒՄԱՆ¹⁾ ԱՂԼԷՋՍՈ-
ՆԱՅ ՎԷՂԻՐ ՄԻՐԳԱՅ-ԻՐՐԱՆԻՄԻ ՎԱՓՈՒՄՆ ԷՐ:

§ 42 ԹՎԻՆ ՈՅԺՔ ՄԱՐՍԻ ՄԷԿՈՒՄՆ ԵՐԵԱՆ ՈՐ ԵՍ ԶԱՔԱ- 71\

ՐԻԱՅ, ԻՄ ԵԽԱՅՅՐ ԱՂԱՐՈՆ ՇՄԱՒՈՆ ԱՅՍՈՐ ԸՍԿԱՐՆ
ԱՐԱՐ ԼՈՒՍԱՎՈՐԶԻ ԽՈՐ ՎԻՐԱՐԻ ՀՈՐՆ ՈՒ ՀՈՐԻ ՎԵՐԱՅ
ԵԿԵԿԵԿԻՆ ՂԻՆԵԼՈՅ: ԱՅՍ ՇՄԱՒՈՆՍ, ՈՐ Է ԱՂՈՒԼԵԿԻ ՔՈՒՐ-
ՂՈՒՆԵՅ ՄՂՂԱԻ ԱՂԱՄԻՐԻ ՈՐՂԻ, ՈՐ ԱՅՍ ԺՔ ԱՄ Է, ՈՐ
ԵՐԵԱՆ ԱՅ, ՈՐ Վ ԽԱՆԻ ՂՈՒԼՈՂ ԱՐԱԼ, ՈՐ Է ԱՅՍ՝ ՆԱ-
ՋԱՓՂՈՒԼԻ ԽԱՆԻՆ, ԱՐԱՍՂՈՒԼԻ ԽԱՆԻՆ, ՍԷՖԻՂՈՒԼԻ
ԽԱՆԻՆ: ՔԱՆՂԻ ԱՅՍ Վ ԽԱՆՍՍ ԱՅԼ ԱՈՒԱՋ՝ ԼԱՐԱ-
ԲԷԿԻ ՍՂԱՅ ՈՒՂԱՅԻ ԱԼԱՆՎԵՐԴԻ ԲԷԿԻՆ ՂՈՒԼՈՂՈՒՄՆ:

1) ՋԵՈՒԱԳՐՈՒՄ Ա Ր:

այլ է կացել: Դարցեալ այս Շմաւոնիս կինն մեռած էր Ագուլիս: չունքի Երեան խանի դուռը ունէր, նաջաֆղուլի խանի այանումն երեան վերստին կին առաւ. այս քամ է: Դարցեալ, քանզի այս խաներիս գուրուղումն այս էր գործն. համ զառաֆխանէն, համ ըռահտարխանէն¹⁾ սորայ ձեռացն էր. շատ շատ շահավէտ եր վաճառականի որ առուտրի: Այս պատճառէս խաներն սայ ձեռաց տալ չին: Այս Շմաւոնս շատուց ցանկայր Խոր Վիրաբն շինելոյ, քանզի յին ժամանակաց հորն լցված էր, վերայ եկեղեցին խախթված էր, այս Վիրաբս ավերեալ էր, այլոց, Թուրքի ձեռացէր, անբնակ: Այս գամ է, որ ոմն վրացի ինքն ծառայէր Դաւիթ վարդապետ կաթողիկոսի հրամանաւ եկեալ, աստ ընակեալ պարսպան քաջեց, թէ այլ ինչ, Դարցեալ, Շմաւոնն խոստացաւ, որ Լուսաւորչի հորն ու հորի վերայ եկեղեցին շինէ: Թէ խանի, թէ այլ ինչ խարջ²⁾ շինելոյ գնայ, Շմաւոնն տայ վառն իւր և իւր ծնողաց յիշատակ, հոգոյն³⁾ փրկութեան:

721

Դարցեալ թվին ռեծք մարտի մէկումն եկեղեցին ու հորն ձեռք տվին, ք վարդապետի մարմին տապանի դուս եկաւ: Տապանին վերայ գրած էր մինն՝ Ներսէս վարդապետ, մինն՝ Վարդան վարդապետ, որ քքինն ընդիր, սուրբ վարդապետք էին: Լիակատար պատմութիւն կոնդակումն գրած էր: Սոցայ վաղջանն գրելին թվին էեծէ, որ զճա տարի էր, որ վաղջանն ին: Ամենին մարմինն փտած չէր: Ապայ քքն մէկ տէղ չէր մեռած. ծ տարի յետ ու առաջ էր մեռած: Շատ երկրի մարդ եկաւ, տեսան. շատ զարմանալի լան եր: Ես Զաքարիայ գ, գ անգամ տեսայ, նշխարքն համբուրեցի: Դարցեալ, այս Շմաւոնս յիմնարկեաց, Խոր Վիրաբի հորն շինեց: Թվին ռեծք ապրիլի գումն շատ վարդապետ, եփիսկոպոս, շատ անթիւ մարդ եկին:

1) Ձեռագրում՝ ըռահտարանէն:

2) չ, ոգն:

3) Զաքարիա Ագուլեցի: Սրտգրութիւն:

ուխտ. համ եկին հորն աւրհնեցին: Ագուլաց սուրբ Թումայի վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, քահանայք, ժողովուրդ, ի մարդ զնացինք, ապրիլի ժեռումն այլվի ջումիաթով եկինք Ագուլիս: Փառք անմահին. այսպէս տեսանք: || Այս սրբոց մարմինն այսպէս սաղ էր, որ ոտնն, մարմին, գլուխն, ձեռքն սրտին վերայ խաչած¹). այսպես տեսանք: Դարցեալ, այս Շմաւոնս որ հորն շինեց, աւրհնեց, ապա սկսաւ յորի վերայ եկեղեցին տաշած քարով շինէ, քանզի առաջ այլվի այսպէս ին շինել: Սայ էլ առաջի շինածի՝ նման շինեց, ամայ այլ մեծ շինեց: Սայ վերայկացու դրեց թէ հորին շինելու, թէ վերայ եկեղեցին շինելու երևանացի Յակոբջանի որդի Ոհան - բարէն, որ սաբքարութիւն անէ, հսաբն տայ Շմաւոնին: Այս Ոհան - բարէն այլվի դօնլուղով այ: Ահա այսմ ամի, որ թվին ռճժ քսկիսըն արաւ շինելու, Ոհան - բարէն սարքար դրեց: Դարցեալ թվին ռճժ յունիսի մէկն Ըսպհանայ Շահ - Սլէյման թագաւորէն ըռազամ եկաւ Երևան, Սէֆի-դուլի խանին վերայ, թէ այտ հայ զառաքի խօջայ Սիամոնտ գայ Ըսպհան: Այս Շմաւոնս տարան Ըսպհան: Յունիսի ամսուն Երևանայ դուրս ելաւ: Այս եկեղեցիս ապսպարեց Ոհան - բարէն, թէ՛ շինէ, ինչ փող որ խարշիս, իմ քեռի Ղուգաղէն առ: Զերայ այս Շմաւոնս || որ գնաց Ըսպհան, իւր քեռու տղայ ունէր, անունն²) Ղուգաղ, այս Շմաւոնս գրեց, այս Ղուգաղս Ագուլաց տարաւ Երևան: զերայ Ղուգաղս Ագուլեցի է: Սայ տարաւ Երևան, դրեց իւր տանն, իւր առուտրին, խարջին վեքիլ ու ինքն քնաց Ըսպհան: Այս Ոհան - բարէն եկեղեցիս շինեց, ամէն խարջ, թէ ուստի, թէ համալի, թէ իւրն դօնլուղ, դավտարով փողն վէքիլ Ղուգաղէն առաւ: Դարցեալ, թվին ռճժ սեփտեմբերի իռւմն շատ վարդապետ, էջմիսոծնայ աթոռակալ եկին, աւրհնե-

1) Ջեռագրու՝ խաչաց:
անունս):

ցին, զերայ կաթուղիկոսն դէռ եւջս Ըստամբօլ էր վասն աստուկին: Դարցեալ, հորի տակումն մին գերեզմանի նման մատուռ յալտնեցաւ, մարմինն միջումն: Ամայ բացին ոչ, զերայ գրոց մարդոց, բրոց վկայութենով ասացին, թէ Դրիգոր Լուսաւորչի մարմինն է: Բացին ոչ, չուրի կաթուղիկոսի գալն: Այս Շմաւոնս Բապան թվին ռճօք դէքտեմբերի էօմն առ Աստուած փոխեցաւ, ապա իւր խոստմունքն կատարեցաւ. հորն, թէ եկեղեցին շինվեցաւ, աւրհնեցին, մնաց յիշատակ իւր, թէ իւր ծնողացն, իւր որդոցն, իւր կողակցացն¹⁾ հոյգոյն փրկութեան: Եւ սրբոց վարդապետաց և ամենայն սրբոց²⁾ և սրբոյն Դրիգորի Լուսաւորչի բարեխօսութիւնովն Քրիստոս Աստուած սոցայ մեղացն թողութիւն և մեր մեղացն թողութիւն խնդրեցէք. ես Շմաւոնի եխպար Զաքարէս որ ամենայն բանի ակառատէս էղայ և իմհողացեալ ձեռնովս գրեցի, և Քրիստոսի փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

73v

* Թվին ռճիաումն այս ք սուրբ վարդապետաց մարմինն այս հորի գլխի շինած եկեղեցուն յարեմտեան կողմնի տակումն ներքնայտուն մաղաղա կայ, այս մաղաղիս յաբաւային կողմն անփոփեցին: Դռնն եկեղեցու միջումն է, յարեմտեան կողմի յաւիտային³⁾ կողմն է:

§ 43 Թվին ռճօք ապրիլի ցօւմն Ագուլիս որ Երևանայ մուղնեցի Ովանէս վարդապետն այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Սայ էր և ամաց: Սայ էր սուրբ Գէորգի առաջնորդ: Քանզի այս ք ամիս էր, որ եկեալ էր որ Ագուլիս, սուրբ Գէորգայ մասն բերել վասն ժողով տնելու. քանզի Մուղնու սուրբ Գէորգայ անվան եկեղեցին այս ք տարի այ, որ շինում է: Պարտք ունէր.

68r

1) Ձեռագրում՝ կողակցածն:

2) յիսուայի:

3) Հաջորդում են Z. a, b, c հավելագրություններն ուրիշ ձեռագրով:

եկաւ Ագուլիս, և թուման կիտեց, զնաց Ուրդուվար, ի գիւղն Անապատ, յանկարծակի յիվանդացաւ, լեւրին Ագուլաց սուրբ Թումայի Առաքելոյ վանքն: Մարդ ուղարկեցին Երևան, ի գիւղն Մոսղնի, իւր ախպեր որդի Տէր-Դաւիթ յարէղան, այլ մարդիք եկին Ագուլիս: Ովանէս վարդապետն կտակ արաւ, իւր ախպէր տղայ Տէր-Դաւիթն վարդապետ աւրնէց, իւր աթոռ սուրբ Գէորդ իւր տէղն դրեց, յետ քամսոյ ապրիլի գումն Ագուլաց վանքումն առ Աստուած փոխեցաւ: Իւր եխպայր որդի Դաւիթ վարդապետն, այլ մարդիք Ովանէս վարդապետի մարմինն տարան Երևան, ի գիւղն Մոսղնի, սուրբ Գէորգայ եկեղեցին, անդ հանգուցին, որ ինքն էր շինել Սայ անվանի, մեծ վարդապետ էր: Ազօթք սորայ մեզ ողորմի:

Թվին ռճԺ ապրիլի եռմն Ագուլիս յենց ձուն ԹՅV
եկաւ, որ կտուր սրբվեցաւ. շատ պտղոց¹) զարար էլաւ. վասն մեղաց մերոց:

Թվին ռճԺ ապրիլի ծառն Ագուլիս եւ Ջաքարիայ ախոր զատիկ արարի, մէհէկի ամսոյն ք, շամս ամսոյն իբ արարի Աստուծով:

Թվին ռճԺ ապրիլի Ժ Ագուլիս որ ախոր անձրևի ըսկիսքն էլաւ մինչի ապրիլի չումն. չումն ձուն եկաւ մինչի գալ օրն, որ էր մայիսի մէկ: Ձուն եկաւ, ռեց, որ բարձր գէղորէից որթն, ծառն ցուրտ տարաւ: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

Թվին ռճԺ մայիսի գումն Ագուլիս ախոր Նախայ-վկայէն գիր, եկաւ, թէ էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն եկել այ տէղս, Ագուլաց առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, եւ Ջաքարիայ ինձ աթոռակալն ուզել այ: Այսօր եւ Ջաքարիայ, Պետրոս վարդապետն գնացինք Նախավկայն, ա օր կացինք,²) այլվի մայիսի քումն եկինք Ագուլիս:

1) Ձեռագրումը պոց:
կացին:

Դարցեալ մայիսի ժբումն աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն, լէյլցի Ըստէփանոս վարդապետն այլ քանի վարդապետօք եկին Ագուլիս, և օր կացին, գնացին Երևան վասն միոյ պատճառի:

Թվին ռճժը մայիսի ժբումն Ագուլիս այսօր Ագուլ- 69-
լաց ի տուն խիզանով գնացինք Դաղայ նահատակն ուխտ՝ Ես Զաքարիայ այլվի խիզանով յետ սոցայ գնացի, ուխտ արարաք:

Մայիսի իռնն եկինք Ագուլիս. օրն համբարձում:
Թվին ռճժը յուլիսի ժգումն Ագուլիս Վիրի թաղէն այր ոմն մեծատուն, անունն խոջայ Ավաք, որ այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Քանզի շատ մարդի վկայութենովն իմացաք, որ սայ ի հօրէ, ի մօրէ ժէթիմ էր, որ բնաւ ունչիչ չունէր սայ Աստուծոյ տուածէն: Այնչափ տվեց Աստուած, որ թէ տուն, թէ մուլք, թէ աջհաս, թէ փող, զո թումանի տէր դառաւ: Սայ էր և ամաց: Սայ մեռաւ, ոչինչ տարաւ, բայց միայն ի գազ կտաւ: Ով մահկանացու, մի շատ աղահութիւն անիլ. վերջն այսպէս կու լինի. այս է:

Թվին ռճժը յուլիսի իբումն Ագուլիս Բ օրի անձրև եկաւ. Բ օրի յետնն սարերն բարցր ձուն եկաւ: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

§ 44 Թվին ռճժը օգոստոսի ամսոյ ըսկիսք էլաւ, Ագուլ- 70-
լիս փորացաւութիւն ընկաւ: Շատ մարդ, շատ էրէ-
խայ մեռաւ. որ տուն կէր գ կամ և երեսայ մեռաւ:
Այսպէս անաց մինչի նոյմբերի վերջն, ապա վարթա-
րաֆ էլաւ: Ոչ թէ միայն Ագուլիս էր, այլ չրջայկայ
գէղորայքն էլ այսպէս կէր: Այս եղև վասն մեղաց մե-
րոց:

§ 45 Թվին ռճժը օգոստոսի էռնն Ագուլիս այսօր Ագուլ- 69-
լաց մէլիք Շահնաղարն այս ա տարի էր, որ գնացել
էր Ընպհան, թագաւոր Շահ-Սլէմանէն քալանթարի
հօքմն հանեց, էլի մանսարով այսօր եկաւ:

Թվին ռեժը օգոստոսի էռւմն Ագուլիս որ այսօր 80
 էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն եկաւ
 Ագուլիս վասն նվիրակի: Քանզի Հակոբ կաթողիկոսն
 դէռ եւրս Ըստամբօլ էր վասն աղմուկի: Դարցեալ,
 աթոռակալն եկաւ, մին շունչն ք դիան հարկ է, որ
 ամէն հայ ի դիան կուտան էջմիածինն. այս գ տարի
 էր, որ առէլ չէր: Սայ եկաւ, շունչն Կ դիան առաւ գ
 տարէն:

Թվին ռեժը օգոստոսի ժումն Ագուլիս Մուսարէկին
 տղայ Մահամադխան բէկն մեռած էր. իւր ղուլէրն ժ
 թվանգչի բերել են իւրենց տունն պահում: Քանզի
 Մուսարէկին ք սողայ ունէր. մեծն՝ Մահամադխանն
 էր փոքրն՝ Իսախան: Այս ք ախպէրս հայրենիք մուլ-
 քի, ապրանքի վերայ դաւի են աւնում: Այս ժջ տարի
 էր, որ ախպէրք դաւի ին աւնում. որ ք յետ շահն գնա-
 ցին, գ, է յետ բէկլար-բէկի գնացին, բալքի թէ
 զո թուման ավել խարջել ին. շատ արբար ին: Այս
 ջանիրէս կուլ ին աւնում: Մահամադխան մեռաւ,
 իւր մեծ տղայ Ավդուլայրէկն էր դաւի աւնում: Ավ-
 դուլէն Ըսպհան էր. սարայ թվանգչիքն տվին, մին
 քանգառու ոմն, Իսախան աւնուն, ըսպանեցին: Այս
 Իսայխանս առաջ Մուսարէկինց Իսախանին կշտին
 կացել էր, ապայ այժմուս գնացել էր, Միրզայ Իրրա-
 հիմի նօքար էլէր, եկէլ էր Ագուլիս վասն սոցայ դա-
 վուն: Վէզիրին մին Լլիջ-աղին յետ էր. առաջի ինա-
 գուն տվին¹⁾, ըսպանեցին: Շատ կուլ էլաւ: Ագուլիս
 այս ջանիրէս չ թուման դարար քաջեցին:

§ 46

Թվին ռեժը հոքտեմբերի էռւմն Ագուլիս ես Զա- 70
 քարիայ որ այսօր Ագուլաց դուրս էլայ, որ գնամ
 Թարվեզ:

Դարցեալ հոքտեմբերի շառւմն ես Զաքարիա եկի
 Թարվեզ: Իմ Թարվեզ գալու պատճառն այս էր: Որ
 ես Զաքարիայ իմ եխպայր Միմոնն Երևան գառաբի

1) Ձեռագրում՝ օվի:

էր: Սիմոնն ուզում էր, թէ գնայ Ըսպհան, Աբասղուլի խանին պարտքն տայ, Երեանայ Սէֆիդուլի խանն թողնում չէր, թէ՛ Աբասղուլի խանի վարիսներն գայ, փողն տանի: Ոչ նոքա էն գալիս, ոչ խանն թողնում էր, թէ Սիմոնն Երեանայ դուրս գնայ. քանզի զառավ- խանեն Սիմոնի ձեռացն էր: Ես Ջաքարիայ այն Թա- մասուկն, որ Սիմոնն տվել եր Աբասղուլի խանի փե- տայ Ջալ բէկին, ես էլ մհրել ի: Այս ջանիբէս ես վա- խում ի, քանզի ոգՅն թուման էր: Ես Ջաքարիայ դնացի Թարվիզ, թէ գնամ Ըսպհան. խո Սիմոնն թո- դեց ոչ, թէ՛ գալիս են Երեան: Ես Ջաքարիայ յուշվա- րի բուռն թողի, եկի Ագուլիս յուշվարի ե:

§ 47 Թվին ոճժը դեքտեմբերի¹⁾ ժե²⁾ ուռն Ագուլիս, որ 74, Տաթէեվու կրօնաւորաց անապատին հայրն, Արիստա- կէս վարդապետն, այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Սուրբ մարմինն տարան Տաթէվ, իւր շինած անապատն, անդ Թադեցին: Սայ էր ի գեղջէն³⁾ Տաթեվու⁴⁾: Սորայ տեղն նստաւ.

* մէկ տարոյ յետնայ Խոստանեցի Մովսէս վարդապետն, քանզի մին տարի անհայր մնացին. այս է:

1) 2) 3) 4) Հատվածի այս բառերը հեղինակը հետոյի ավելաց- րե քննադրում՝ առաջնից տարբերվող թանաքով:

§ 48 ԹՎԻՆ ԻԾԺԹ յունվարի 9, տրէ 9, արամ ԻԲ, օրն 70) Եղաբաթ այսօր ես Զաքարիայ Ագուլիս ջրաւրհնիք արարի: Զուրն գետունն աւրհնեցին նաղրով, զռնով: Որն էր որպէս գարուն:

ԹՎԻՆ ԱՅԺՔ յունվարի ժունն Ագուլիս այսօր ըստուք խաբար եկաւ, թէ օսմանցի Սուլթան Մահամադ Թագաւորի վէզիր Մահամադ¹⁾ փաշայ²⁾ Գրիդն ֆռանկէն առաւ: Քանզի թագաւորն Ուոռմէլի Ժէնգի - շահրումն էր օթրադ: Քանզի ք տարի այ, որ Ըստամբօլու դուրս էր թագաւորն ու վէզիրն: Թագաւորն գնաց ոչ Գրիդն. վէզիրն ասկարովն գնաց Գրիդն: Այս իւր տարի այ, օսմանցին Վէնետիկին թուջին յետ Գրիդումն ք բէրթի վերայ կռիւ այ: Այս վեզիրս գնաց, ք տարի նստաւ, ք բերթն առաւ: Գրիդն ամէն օսմանցու ձեռաց էր: Մին մեծ բերթ, իւր պտղիկ բէրթն ու հրկրովն վենէտիկցու ձեռաց էր, առաւ: Ոչ թէ զօռով առաւ, այլ գրաւով: Քանզի Ֆռանսիսի թագաւորն մին մեծ մարդ դամով կու աղարկի Գրիդն իբր թէ վենէտիկցու օգնական: Այս մարդն գայ, գինով կնի, մին օր դուրս գնայ ասկարով, թէ կռիւ: Օսմանցին կտայ, ֆռանգ շատ մարդ ջարթէ: Ֆռանգի բերթի բէկն յետ կու փախի բերթն, դուռն բընդի: Այս ֆռանսիս մեծ մարդն օսմանցի³⁾ բռնէն, թէ՛ կամ բերթն տուր կամ չի՛ ես մարդս տալ չեմ: Այս պատճառէս բերդն մինչի ե փողի զատն էլ կրեն նավերն, բերդն տան, մարդն սաղ

1) 2) Այս բառերն ել հեղինակը հետո յե ավելացրել բնագրում՝ առաջնից տարբերվող թանաքով:

3) Ձեռագրում՝ օսմանցի:

առնուն նալն: Բ, զճ նալ եր կանգնած. այս է. ֆուսն-
գի նալ:

Թվին ռճԹ յոնվարի իռնն Ագուլիս որ այսօր 71r
Ապիլբէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմէն ծգ ձիաւոր
եկաւ, Կ լիզր թիւանի, որ է գ հողայ, քնար ապրիշում
բէրաւ, թահր¹⁾ տվեց Ագուլաց ու Դաշտին, թէ վէզի-
րն Շամախու է բերած, շահուղայ է. Աստուած գիտէ.
լիզրն ծբռեճ դիան փողն տվէք: Աժմունքն ըռ դիան
էր: Մին ի թուման ել խարջեցին, գնացին վէզիրն,
էլաւ. ոչ, թէ բերողի ղուլուղ, թէ խորակ էլաւ: Այս Կ
լիզր ապրիշումս ու ի թուման խարջն ագուլեցիք ու
դաշտեցիք դարուլ արին, վեր կալան: Դաշտեցոց ըռա-
սաղ ապրիշումն ու խարջ դարուլ արին, տարան Ագու-
լեցոցն: Ագուլեցիք վեր կալան ապրիշումն ծախեցին
բռ դիան:

* Թէ խարջ, թէ ղուլուղ, թէ ապրիշումի
պակաս ծախելն, ամէն ի թուման զարար
քաշեցին թէ ագուլեցիք, թէ դաշտեցիք:
Ապրիշումի փողն յետ ք ամսոյ վեզիրէն
եկին, առան, տարան. այս է:

§ 49 Թվին ռճԹ փետրվարի իռնն Ագուլաց մէլիք 74r
Շահնազարն Թարվեզ մեռաւ, բերին Ագուլիս, այսօր
թաղեցին: Սայ էր Կգ ամաց: Խ տարի Ագուլաց ու
Դաշտին մելիքութիւն արաւ: Սորայ ավել անունն Բա-
դալիջ կասէն, զերայ կարճիկ մարդ էր, լեզվով: Սայ
վասն ինադու թուրքացաւ, յետ գ տարու գնաց Ըս-
պհան, շահիցն յօքում առաւ, եկաւ: Շատ ապրեցաւ,
հայութիւն արար, հայայթաղ արարին: Սայ գնաց
Թարվեզ, գալ օրն յանգարծակի յիվանդանայ, միռւս
օրն մեռնի, յայտնի բերէն Ագուլիս, հրաշալի թաղե-
ցին: Այսմ ամի Ագուլիս Միրզայ Իբրահիմի զավ-
տումն էր. այս է:

1) Տպագիրը (յերևո 37) կարդում ե՝ բանլ:

§ 50 ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ մարտի մէկուսն Թարվեզու վէզիր Միր- 71e
զայ Իբրահիմիանէ մարդ եկաւ, թէ՛ Միրզէն մին
այքի այ նոր գծել, **զՅԾ** տնգելոյ համար տնգի այ ու-
զում, մալաչի տանձի, խնձորի, սումաղի, ծիրանի:
Ամէն բնամ արին, ազարկեցին: Այս չափ տնգի էլ
Շուռութու բերին այլվի **զՅԾ** տնգի: Դարցեալ զ, էն
յունի այլ ուրիշ տնգի Մեղրու տարան:

§ 51 ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ ապրիլի զ, շամս ծգ, մէհէկի մէկուսն 74e
Ագուլիս ես Ջաքարիայ այսօր զատիկ արարի:

ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ ապրիլի ժբուսն Թարվեզու Միրզայ
Իբրահիմէն Ալիզուլի բէկ անուն զարուղայ եկաւ
Ագուլիս ժ ձիաւորաւ. Ի օր կացաւ, Ե թուման զու-
լուղ տվին, ապայ գնաց: Օրն եւ դիւան խարջ ունէր.
այս է: 1)

§ 52 ԹՎԻՆ ՈՃԾՔ ապրիլի Խուսն Ագուլիս Վերի թաղն 75e
Սուստէնց փողրակէն ես Ագուլիցի Քուրդունց մղղսի
Աղամիրի որդի Ջաքարէս որ այսօր ձեռն արկի, մեր
հայրենի տունն վեր կալայ, նորն շինեմ. զերայ շա-
տուց շինված էր: Մէկ մեծ ձմեռնատուն էր, որ գիր
կէր գրած, բնը տարի էր շինած. մին մեծ սրահ կէր,
որ մին Յ Բ տարի այ, շինած էր. այս է. մին քանի
վիրնատուն, ներքնատուն կէր յին շինած: Ես, վերոյ
Ջաքարէս, ողորմութեամբոյն Քրիստոսի այսօր ձեռն
տվի շինելու: Մինչևի նոյմբերի մէկն կարողութեամ-
բով Աստուծոյ ամէն շինեցաւ: Շինածս այս է. որ
յարաւու կողմանէ մինչևի յիռասուս Իբ գաղ է. յարեւ-
եան մինչի յարեւուտ է գաղ է: Դ կողմն այս է. յա-
րաւային կողմն փողրակն է. յիռասուսային կողմն
Մարխանեց Սէթու բաղչէն է. յարեւմեան կողմն այլվի
Սէթու տներն է. յարեւելյան կողմն մեր հօր ախպեր
Սարկաւաքի որդին է, որ է Ալէքսան: Որ մեր տներն
ձեռք տվիք շինելու, Ալէքսան էլ ձեռք տվից, ինքն
էլ շինեց. զերայ Աղամիրն, Սարկաւաք, որ է Ամիր,

1) Հաջորդում է ձ հափազարությունն ուրիշ ձեռագագրով:

սոքայ եխպայրք էին բաժանված: || Ես Ջաքարիայ իմ 76x
 չինածս այս է. ք մեծ, մին պստիկ ներքնատուն, մա-
 զազայ, որ գումբազի այ, գաջով, քարով թաղ. մեծ
 մաղազի գլուխն մին մին մեծ, որ ծք գազ է, երած
 քարփիշով, գաջով, այլվի գումբազով, թաղով չինած:
 Այս մեծ օթաղի գլուխն մեծ քոչկ այ, որ էլ ծք գազ
 է: Դարցեալ, օրթայ մաղազի գլուխն մին քաջ թավան
 օթախ է, որ սանդուղ, թէ այլ շորի տէղ, ք դոնէ.
 մինն մեծ գումբազի օթախումն է, մինն դէպի բարան
 է: Այս օթախի գլուխն մին բացր թավան օթախ է.
 ք չարբարայ դէքի մեր բաղչէն: Այս օթախի գլուխն
 մին քաջ քոչկ այ: Դարցեալ, պստիկ մաղազի գլուխն
 ճանապարհ է, ք, գ բարան է, որ գնայ մեր բաղչէն:
 Մեր բաղչումն կայ մին պզտիկ մուտրախտ: Որ էլաւ
 մեծ ու պստիկ ք օթախ: Ես Ջաքարիայ ամէն չինե-
 ցի, թէ ուստի, թէ արկաթեղէնի, թէ փայտի, թէ դուր-
 պար ու թէ գաջի, թէ քարի, չուրի ք տարին մի ըստ
 միոչէ դավտարումն ջոկ գրեցի. չուրի մին դինարն
 գրած եմ ուրիշ դավտարումն, թէ խորակ: Ամենայն
 հաւան տէսայ, ջամն տէղս գրեցի, որ էլաւ կէ թուման:
 Աստուած վայելումն տայ: || Դարցեալ, այս տներս որ 76y
 վերստին չինեցի, թէպէտ փոքր, ապայ գիտեմք թէ
 գրոց, թէ բրոց, թէ մեծ մամիս, որ էր Բանաւչայ.
 հարցանելով իմացալ, որ այս տներս բնծ տարի եղև,
 որ պապէ ի պապ, որդոց որդիք որ մեր ավաղն ժա-
 ւանգէ: Ես Ջաքարիայ այսպէս իմացայ գրոց, տէսայ.
 որ սոքայ էն. նախ և առաջ այր ոմն. ք եխպայրք էին:
 Այս տան տէրն հօր անունն չիմացայ: Այս ք եխ-
 պարքս մինն Շախամիր, մինն՝ Աղամիր: Սոքայ բա-
 ժանեցան: Աղամիրի յիսէն այս գրած տներս այ: Շա-
 խամիրի յիսէն այս յարեմտեան կողմի տներն այ:
 Շախամիրիս յիշատակ չմնաց. մնաց տունն անտէր:
 Որթամով այր ոմն Ամիրխան Շախամիրի տներն զավտ
 կանի, կտայ իւր ախպէր որդի Մսրխան, որ է տէզս

գրած Սէթու պապն: Դարցեալ, Աղամիրն առ Աստուած գնայ: Մնաց սորայ մին աղչիկ, անուէն Բանաւչահ: Այս Բանաւչահս գնայ Խձայձոր, որ է Ներքի թաղն, մարդի, անուէն Երանջան: Այս Երանջանս առ Աստուած գնայ: Մնաց ք տղայ, մին աղչիկ, Աղչիկն գնայ մարդու, մնաց Բանաւչահն, իւր ք տղերքն. մեծ տղի || անուէն Աղամիր, պզտիկն՝ Ամիր, որ լաւ կարգացող դառցաւ, անվանեցին Սարկավաք: Այս Բանաւչահս որ իւր այրն մեռնի, օսմանլուի¹⁾ ժամանակ էր ու սղութիւն. այն Ամիրխանն կու գայ, թէ Աղամիրի յիսէն տէրութիւն անէ: Այս Բանաւչահս որք գոլով՝ փաշայ, շար ընկնի, գայ իւր հայրենիքն զաֆտ անէ, մարդի տներն ձեռաց գնայ: Այս Բանաւչահս տղոցն հարսանիք անէ. Աղամիրին ուզէ Ներքի թաղէն Գօզալի դուստր Սավգուլն ու Սարկավաքին ուզէ միլիք Աղավելի դուստր Խոստրոյն: Այս Բանաւչահս ծ տարի որք մնաց, պատճառ հայրենի տներն ու տղերքն, թէ այլոց ձեռք չի ընկնի: Այս Բանաւչահիս մայր ունէր անվանի, մեծ ազգի, անուէն՝ Խանոււմ, որ որք շատ մնաց: Տէղս գրած սրահն Խանոււմն էր շինել որք ժամանակին: Շատ աշխատաւոր կին²⁾ էր: Աստուած իւրն ողորմի: Դարցեալ, Աղամիրէն, Սավգուլէն էլաւ ք զաւակ, զ աղչիկ զ տղայ: Դ տղէն պզտիկ մեռան: Մնաց զ աղչիկ, մեծացան. մեծն՝ Խանոււմ, միջնակն՝ Փարիխան, պզտիկն՝ Ջարիֆ, որ աւաղանի անուն էր Հոփսիմէ: Սոքայ գն էլ³⁾ գնացին մարդի, զաւակի տէր դառան: Ամայ Խանոււմն ու Փարիխանն ք ք մարդ առան, Ջարիֆն մին մարդ առաւ: || Աղամիրի ք տղէն որ մնաց, մեծն Շմաւոն է, որ այս դավտարումս⁴⁾ անուէն գրած շատ տէղ կայ. պզտիկն դավտար գրող մեղաւոր Ջաքարէս եմ: Դարցեալ, մեծ Խանոււմն, որ է մեծ Աղամիրի կը-

1) Ձեռագրում՝ օսմալուի:

2) » գին:

3) » էր:

4) պատարումս:

նիկն, սայ մին մարդ առաւ, Բանաշէն մին մարդ առաւ, Աղամիրն մին կնիկ առաւ: Շմաւոն ք կին առաւ. առաջին՝ այս Մարխանի որդի Մուրադի դուստրն առաւ. անունն Գուլաղէն: Սորայանէ էլաւ զ տղայ, մին աղչիկ. անունն Շուշան: Շուշան գնաց մարդի, ա տարի ֆեաց, մեռաւ, զաւակ չի մնաց: Ա տղէն պզտիկ մեռաւ, ա տղէն, անունն Խանազատ, ք ամաց մեռաւ, ա տղէն Դրիգորն է, ահայ ժգ տարու է: Այս Գուլաղէս թվին ռեթումն մեռաւ: Այս Շմաւոնս գնաց Երևան, վերստին կին առաւ, անունն Գուլում, թվին ռեթումն: Դարցեալ, հս Զաքարիայ թվին ռեթումն յունվարի իջումն որ առի ավել անունն Տրունեցունց Հերապետի դուստր Բէկումն ի կնութիւն: Ես Զաքարիայ էի իգ ամաց, Բէկումն ժէ ամաց: Մեզնի թվին ռեթումն էլաւ ա աղչիկ, անունն Մարիամ: Այս Մարիամս թվին ռեթի տո Աստուած գնաց: Աստուած փոխն բարի յիշատակ տայ: Դարցեալ այս դավտարումս Գուրգունց Աղամիր շատ եմ գրել, գերայ Շախամիրի եխպայր Աղամիրն ավել անունն կոչէին Գուրգ վասն պատճառի: Դարցեալ Սարկավաքն մեռաւ, մնաց զ տղայ, Բ մեծ տղէն || մեռաւ, մնաց մին տղայ, անունն Ալէքսան: Այս Սարկավաքս մին կին առաւ. ք տղէն էլ ա ա կին առաւ. այս է: Աստուած սիրողն ասի այս նախնեաց մէկ հայր մեղայ: Աստուած ձեզ ողորմի:

78x

Սարկավաքի միջնակ տղի անուն էր Տէր-Մելքում. լաւ քահանայ էր. մեռաւ, մնաց ա տղայ, անունն Ոհանէս: Ես Զաքարէս այս Տէր-Մելքումիս¹) մօտ կարգացի: Թվին ռեթի մարտի իջ ես Զաքարես, իմ կին Բէգումն առ Աստուած փոխեցաւ: Այլվի այս թվիս օգոստոսի քումն ես Զաքարես գնացի, Վերի գետցի Դիշի-գէղուտ Ովանէսին ունէր ազար աղչիկ իա ամաց, այս առի կին:

1 Զեռագրում Տէր - Մելքումս:

Թվին ռեիգ հոքտեմբերի շառնն էլաւ տղայ, անունն Միքայել եղաւ:

1125 մայիսի իգումն, օրն գշաբաթ, էլաւ մին աղչիկ, անունն եղաւ Սավգուլ: 1127 մարտի գումն օրն բշաթթի, ելաւ մին տղայ, անունն եղաւ Գափրիէլ:

**** 1130 փետրվարի բումն օրն գշաբաթ, մին տղայ էլաւ, անունն եղաւ Սահակ: Թվին 1132 ապրիլի քումն էլաւ մին տղայ, անունն հոին Ովանէս, օրն բշաթթի:**

1134 յուլիսի ժումն, օրն որբաթ, ինձ Զաքարիոս ելաւ՝ մին աղչիկ, անունն եղաւ Բանաւչահ, որ է իմ Զաքարիոս հայրենի մամու անունն:¹)

**§ 53 Թվին ռեթ մայիսի մէկումն Ագուլիս, թէ Դաշտն, 74v
թէ Ռաբդուլար խիստ մեղացն մեր մորեխ եկաւ: Այս բամ է, որ Ղափունն, Դգմար, Ղարադաղն մորեխ խիստ կերաւ:**

Թվին ռեթ յունիսի եումն այսօր Թարվեզու Միլդայ Իբրահիմէն դարուղայ եկաւ Ագուլիս՝ համ մալիջհաթն տանի, անունն Բահրամ բէկ, ի ձիաւորաւ եկաւ. ք օրի կացաւ: Օրն մին թուման խարջ ունէր: Ապայ ժէ թուման ղուլուղ առաւ, ապայ գնաց միուս խասէրն, զերայ ե խասն էլ²) Միրզայ Իբրահիմի զաֆտումն էլ շահի հրամանաւ. այս է:

§ 54 Թվին ռեթ յունիսի ժգումն որ այսօր մեր եխպայլ: Սիամոն, որ է Շմաւոն, Երևանայ եկաւ Ագուլիս մին ի մարդ յետն, ոմն ֆռանկ, ոմն հրևանցի հայ: Մին ժ օրի կացան, յունիսի իգումն գնաց Թարվիկ, որ գնայ

¹) Հաջորդում է Ե հավելագրութիւնն ուրիշ ձեռագրապատմութիւններէ:

Ըսպհան: Զերայ այս ժը տարի այ, որ Երևան խաների ղուլուղումն է. համ զառաքի այ, համ խանի գարաք ժարաղ է: Պ խանն այս է. առաջ՝ Նաջաֆղուլի խանին, որ սորայանէ շատ շախ արար: յետով՝ Աբասղուլի խանին, յետով Սէֆիղուլի խանին: Շատ փող, ըողակ կիտեց, որ համբաւն Հնդստան ու Ֆռնգստան հասաւ: Ապա յետի խանն, որ է Սէֆիղուլի խան, ուս շատ սիթամ արաւ: Այս համբաւէս Շահ - Սէյման յօքմ աղարկեց, զառաֆխանի պատճառէն տարան Ըսպհան: Ապայ կամօքն Աստուծոյ ե ամիս կենդանի մնաց, ապայ դէքտեմբերի Էումն առ Աստուած փոխեցաւ, եղաւ: Ըսպհան Զուղայու հանգիստներումն պատվով, նշանաւոր տէղի: Վերայ մեծ մատուռ շինեցին: Մահն աջալով, բիաջալն Աստուծոյ է գիտելի: Ամայ շատ դրամ գնաց, զերայ ոմն հախ, ոմն նուհախ, ոմն սիթամի, ոմն զալումի, որ մինչի մին տաքին բռ թուման սորայ գնաց: Վերջն, մնաց, էթէ ունի բարբ գործ, Աստուած գիտէ:

§ 55 Թվին ռեծք յուլիսի իգումն Ագուլիս որ ես Զաքարիայ մեր խիզանով, այլ ուրիշի խիզան, շատ ուխտովոր, գնացինք Բստու վանքն սուրբ Նշան ուխտ: Այս սյն սուրբ Նշանն է, որ Քրիստոս աշակերտաց ոտնն լվաց, այս խաչս այն թաշտի պղինձն է: Սորայ առաջնորդն էր այս գեղիս, որ է Բստուցի, Ալէքսան վարդապետն: Պ օրէն գնացինք, եկինք Ագուլիս:

Թվին ռեծք դեքտեմբերի ժեումն Ագուլիս որ Վերի թաղի սուրբ Քրիստափոր անվան եկեղեցին ինքնին փլաւ, զերայ գ խորանն երած քարփիչով ին շինել, այլն փայտով ին շինել: Զերայ այս եկեղեցիս Թաթէոս առաքեալն եր շինած. եկաւ մինչևի թվին ռեք վերստին այնպէս ին շինել: Քանզի ք թագաւորաց ժամանակին էին շինել. մինն՝ օսմանցոց Սուլթան Մուրադին, մինն՝ պարսից Շահ - Սէֆուլն: Այս ք թագաւորաց կռիւ էր Երևանայ բերթին վերայ, վասն այն՝

կէսն երած քարփիչով, կէսն փայտով շինեցին. վասն
ահիւ մին տարով շինեցին: Այսպէս շինած եկաւ, մին-
չի թվին ռեթռնան փլաւ: Աստուծով մին քինթ չարիւն-
նեցաւ, անմնաս մնաց Աստուծով: Սորայ առաջի շինօղն
Քրիստոսի առաքեալքն էին: Սոցա յետնայ Վերի թա-
ղի խոջայ Կուլնազարն, Քիչիբէկն, Մալխանն վերա-
կացու եղէն, ժողովրդեան փողով շինեցին, մինչև
էհաս այսմ ամի: || Թվին ռեթ ըսկիսսն արարին յին եկե- 79r
ղեցին վեր կալան, յիմն գծեցին քարով, կրով, Գուր-
դստանայ ուստայ բէրին, շինեցին մինչի եհաս հողի
հավասար: Թվին ռեթա այլվի Գուրդստանայ լ ուստայ
եկին, տաշած քարով շինեցին. մինչի նոյմբեր ամիսն
հասաւ դռների գլուխն. 4 դռնն ունի՝ յարեմուտ, յա-
րաւ, յիւսուս¹⁾: Թվին ռեթբ՝ մարտի իռնն այլվի Քըր-
դստանայնուն՝ ուստէքն եկին. այսմ ամի ի ուստայ
եկին, այլվի տաշած քարով հասուցրին մինչի փայլի
թաղ: Նոյմբերի մէկունն ուստէքն վարցն առան, գնա-
ցին: Դարցեալ, այս եկեղեցու 4 որմին իե խաչ, ոմն
պատկեր վասն յիշատակի գրեցին: Այս դավտար գրող
Զաքարէս մին Աստուածածնոյն պատկերն ես զրեւ
տվի: Ամէն խաչի, թէ պատկերի մէկ մէկ թուման
տվին եկեղեցուն:

§ 56

* Թվին ռեթբ եկեղեցոյ արաք խորանն մար- 79r
տի իք աւրհնեցին, որ պատարագ անէն:
Միայն ք խորան էր ծածկված²⁾ այսմ ամի.
այս է:

§ 57

** Թվին ռեթգ մայիսի իեռնն այ- ibid.
լվի վերոյ Քրաուստանուցն³⁾ Յը
ուստայ եկօ, ասպարէքն կապեց,
կիսատ բաներն շինեց, ել քարայ-
րան չմնաց: Դարցեալ յայսմ ա-
մի Բինիստու ուստայ բերին, մեր

1) Ձեռագրում՝ յիւսուս:

2) , ծածկված:

3) , քաղցրուցն:

●

վանքի դռանն փուռն շինեցին։
Վանքի հողէն քարփիչ երեցին,
բերին եկեղեցոյ զ քունջ պու-
ճաղն զ փոշիշն արարին։ Այսմ
յամի այս եղև։

Թվին ռճիզ ապրիլի մէկն այլ-
վի Քրդստանայ նոյն ուստէքն ժե
ուստայ եկաւ, միջի զ կամարն քա-
րով տաշած կապից, կիսատ քարէ-
բան, թէ սեղան, ամէն շինե-
ցին։ Դարցեալ, տէլլիս ուստէքն,¹⁾
Բ ջուղեցի ուստայ, մէկի ան-
ունն Ովանէս, մինն՝ Խունդվիլի,
սոքայ երած քարփիչով գլուխն
փոշիշն արարին։ Մնաց կաթու-
ղիկէն դարցեալ Քրդստանայ ուս-
տէքն։ Մեծ ուստէն էր ի գէղէն
Մոկսու։ Ահա կատարեցաւ։ Աս-
տուած անփորձ պահէ։

1) **Ձեռագրում՝ սուսէկն։**

Ջաջարիս Ազուլեցու Որագրութիւնը - 7

§ 58 Թվին ՌՃԻ յունվարի 9, տրէ գ, արամ ԻԲ, օրն ուր- 79v
բաթ, ես Ջաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք Ագուլիս արարի
Աստուծով:

Թվին ՌՅԻ յունվարի քունն Ագուլիս որ Ըսպհանայ
շաթիր եկաւ մեր վանքն, գիր բերաւ Պետրոս վար-
դապետին վերայ: Վարդապետն ինձ Ջաքարէս տարաւ
եկեղեցին, ծածուկ սև գիր տվին ձեռս, տեսայ գրած
այսպէս. Զուղեցի խառատ ուստայ Յակոբջանէս, շո-
թեցի խօջայ Ջաքարէս, անապատցի խօջայ Սարգիսէս
մալումն ի Պետրոս վարդապետին ու Սիամոնի եխպայր
Ջաքարին, որ իմանաք, դէքտեմբերի Էունն խօջայ
Շմաւոն առ Աստուած գնաց: Խիստ շատ պարտք ու
շատ հասք ունի. ամէն գրած էնք, մհրած: Հալքաթէ
Ջաքարէն գայ. թէ որ յետի գայ, մարդ կու գայ, կու
րերէ, շատ դարդիսար կուտան. ահա ձեզ գրեցի: Դար-
ցեալ, ես Ջաքարէս որ այս սև գիրս տեսայ, գ կսկիծ
մտաւ սիրտս. մէկ որ ախպօր մահն, ք որ պարտքի ահն,
գ որ ճանապարհի ցուրտ ու ցաւն: Այլ ճար չի մնաց. ս-
սացի, թէ՛ այլ ումմէքէ ասիլ միք. այսպէս գիր կամ
խարար Ադամայ որդոց ոչ գոյ: Ձերայ պարտք շատ
ունէր. ահայ առաջի կայ գրած այսպէս: || Դարցեալ, ես 80r
Ջաքարիայ որ այս սև խաբարս լսեցի, ժբ օր Ագուլիս
կացայ, մարդի ասացի ոչ: Ապայ յունվարի Իսաուհ:
Ագուլաց դուս էլայ, դառն, տրտում գնացի Ըսպհան:
Դարցեալ, ես Ջաքարիայ որ տանէ դուս կու լինիմ, մին
աղչիկ ունէի, յետ ժ օրէն յետնայ առ Աստուած գնաց:
Այս պատճառէս բերէն Շմաւոնի խաբարն կու տան.
մին կսկիծն ու դառցաւ: Ես Ջաքարիա փետրվարի ժը-
ունն գնացի Ըսպհան, մին քանի օր կացայ, տեսնում

Աբասղուլի խանի վարիսներն գան, ինձ բռնեն, թէ՛
 Շմաւոն մեզ զճժ թուաման մին է տալու, զճխ թուաման
 փողի շախ ա տալու: Այս Աբասղուլի խանի վարիսներս
 մեծայմեծ մարդիք էն, որ մինն շահի մուհըրդարն
 է, մինն՝ շահի էշիկ-աղասի այ, մինն ուզբաշի այ.
 ամէնն մեծայմեծ մարդ են: Պատճառն այն է, որ այս
 Շմաւոնս Երեւան համ զառարի էր, համ ըռահտար:
 Աբասղուլի խանս Երեւան խան էր: Այս խանս կու
 մեռնի աջալով: խանի վէքիլներն Շմաւոնիս հսարն
 կուտէսնուն: Շմաւոնս բռքճ թուաման սանաղով խանին
 տալու կընի, տված կնի: Մնաց Բաղի խանին տալու
 ուրճիե թուաման: Մնաց զառաֆխանին ջանիքէ տալու
 բնե թուաման: Որ Շմաւոնս էլաւ խանին տալու ոզնճ
 թուաման: Այսպէս սանաղ կուտայ խանի վարասնե-
 րուն, || թէ՛ չուրի զ ամիս բերեմ Լսպհան, տամ: Խէ
 զ ամիսն թամամի, տամ ոչ, այս մաղլարիս օրն էսէն
 ա արասի պակաս շախ տալու լինիմ: Ես Ջաքարէս
 այն ժամանակին ինձ տարաւ Երեւան այս Շմաւոնս,
 շատ աղաչանք պաղատելով ինձ այս ոզնճ թուամանիս
 զամին տվեց: Ջերայ Աբասղուլի խանի վարիսներն
 դայիլ չի կացան, թէ՛ դու Երեւան Սէֆիդուլի¹⁾ խանի
 զուլուզումն էս. բալքի քեզ թողնու ոչ, գաս Լսպհան,
 Բո ախպեր զամին կէնայ, որ փողն դու տաս Ջաքա-
 րէն, Ջաքարէն բերի Լսպհան, տայ խանի վարասներն,
 փրդ ասնու, բերէ: Ջերայ Աբասղուլի խանն մեռաւ,
 տէղն լազգի Ալիսաս - Միրզին տվին, որ անվանեցաւ
 Սէֆիդուլի խան: Այս մին տարի այ, որ Աբասղուլի
 խանն մեռաւ, տարան Մաշադն, տէղն նստաւ Սէֆիդուլի
 խանն: Դարցեալ, այս Շմաւոնս եսօր, վաղն գձելով՝
 այս պարտքս մնայ: Ես Ջաքարէս քանի անգամ վերս-
 տին գնացի Երեւան, այս Շմաւոնիս յիտ կռիւ, շատ
 խռովութիւն, թէ՛ կամ դու գնայ Լսպհան, քո պարտքն
 տուր, իմ զամինլամէն առ, տուր ինձ, կամ փող տուր,

80v

1) Ջեռապուրմ Սէֆիդուլի:

ես գնամ: Այսպէս ասելով, ետոր, վաղն գձելով մնաց,
մինչ որ . 1)

. դուս մնաց Ջուղայ, խառատ Յակոբջանից Կն
տան սմանաթ, Ամէն մի ըստ միոյն գ դավտար գրե-
ցաք: Մինն տվի Յակոբջանի տղայ, Եաղուրն: Յակոբ-
ջանն մարտի իթումն առ Աստուած փոխեց: Մինն տվի
շոթեցի խօջայ Ջաքարէն: Մինն ես Ջաքարիայ ա-
ղարկեցի Շմաւոնի կնգանն: Այս այսպէս եղև: Դար-
ցեալ, ես Ջաքարիայ թէ ինչ չարչարանք քաշեցի, գնա-
ցի, զամինով մլթանուց թէ բազրկանից ե՞ն թուման
պարտք արի, գողի նման իվին ռճի յուլիսի ժգումն եկի
Թարվեղ: Ես Ջաքարիայ Թարվեղ ել թաքրար զամին
տամ, օգօստոսի էումն Թարվեղու դուս գամ, օգօս-
տոսի քումն գամ Ագուլիս, պարտք անեմ, տամ մեր
փեսայ Աստուածապոլս, գնայ Թարվեղ, տալ մօլթո-
նիքն, իս թամասուկն ու զամինլամէքն առնու, բերի
Ագուլիս, ինձ Ջաքարիս հասնու: Դարցեալ, թվին ռճի
սեփտեմբերի իգումն ես Ջաքարիայ Ագուլաց դուս ելայ,
հոքտեմբերի մէկումն եկի Երևան: Քանզի քանի որ եխ-
պայր Շմաւոն մեռած էր, եկել չի Երևան, այսօր եկի
Երևան: Այս Շմաւոնիս ք տղայ, մին աղչիկ կեր Երե-
ւան: Եկի, տեսայ, թէ մին ամիս է, որ Շմաւոնիս ք
տարեկան մին տղէն, Ահարոն անունն, մեռած: Այս
էլաւ կրկին կսկիծ: ॥ Դարցեալ, ես Ջաքարէս որ եկի Կն
Երևան, գնացի, խանն տեսայ, ամէն տեսայ, թէ ջա-
բայ, թէ այլ ինչ փէշքաշ քաշեցի, գնացի Աբասղու-
լի խանի վէքիլ Վելի աղէն, Միրզա Զէնալաբադինն
տեսի: Ըսպահայ բերած գիրն նշանց տվի, ասաւ՝ լաւ
է: Սայ էլ ընկաւ ուրիշ բան. գահ ասաւ, թէ՛ այն գիրն
աղարկել ամ Ըսպահան, գահ թէ՛ Սիամոն ժե թուման
պակաս այ տվի: Թէ այսպէս, թէ այնպէս, չորի գ
ամիս սայ ել մեղ չարչարեց: Վերջն մարդ ընկաւ մէջ,
մին քանի թուման իւրն տվին, այն ք թամասուկն,

1) 81-րդ և 82-րդ թերթերն (81rv և 82rv) ընկած են:

որ մինն ռեհե թումանի, մինն ԲԵ թումանի, որ
 Շմաւոնի ձեռացայգիրն, մուհրն վերայ, ես Ջաքարէս
 զամին ու մուհրս վերայ, այս Բ թամասուկս առնեմ,
 Ըսպհանայ բերած խանի վարասներուն մհրով գիրն
 տամ, այս Բ գիրս առնեմ: Ահա ազատեցայ, զերայայ
 եւ ամէ, որ ես Ջաքարէս այս գիրիս դարդունն էի, Աս-
 տուծով առի, պրծայ: Դարցեալ, ես յետ խանի դարդն:
 Խանն ես Ջաքարէս բռնեց, թէ՛ Շմաւոնիցն և ոսկի:
 ուզեմ,¹⁾ որ տվել ամ, տարել Ըսպհան, որ խանջալ
 չինէ: Խանջալն կամ ոսկին տուր: Խանջալ չկայ. այս
 և ոսկուս մէ թուման դուս գնաց: Մին ել բռնեց մին
 թարքաշի դովի. Ի թուման դուս էլաւ: Մին էլ բռնեց,
 Կիր հանեց Շմաւոնի մհրովն, թէ կարմունջի || վերայ 84r
 ըռահտար էր Շմաւոն, և թուման բաղի կայ, ահա իւր
 գիրն. շահի ապրանք այ, մեր չէ, բեր, տուր: Ես Ջա-
 քարէս ասի. ես խաբար չեմ: Ես յետ խանն վեր առաւ,
 թէ՛ լաւ այ, այս և թումանս տալ չես, ես ել Շմաւոնի
 զառավխանի հսարի մուաֆասէն մին բանի համար
 տվել անք աթոռակալն էջմիածնունն պահի, ես ել են
 մուաֆասէն տալ չիմ. Շմաւոնի զառավխանի հսարն
 նորն կու տեսնում: Թէ որ տեսնու, խան ինքն, բէկ
 ինքն, զաղի ինքն, ինադ կանի, բւ թումանով պրծա-
 նիլ չէ. ես յետ մարդ մէջ ընգան, չուրի գ ամիս և
 թումանի ես Ջաքարէս խանին գիր տամ, որ գ
 ամիսն թամամի, տամ: Ես յետ խանն մարդ աղարկի
 Նախավկայն, աթոռակալ Միքիլ վարդապետն բերէ,
 վարդապետն գնայ էջմիածինն, մուաֆէն բէրի, ես
 Ջաքարէս իմ կշտիս տայ խանն, խանն տայ ինձ: Ահա
 այս գրիս ել ազատեցայ. զերայ Շմաւոն Ըսպհան գը-
 նալու վախտն խանին յետ գուֆտուղու ունէին, վասն
 այնորիկ այս մուաֆասես դրել ին ամանաթ: Այս այս-
 պէս էլաւ: Դարցեալ, ես յետ մինն գալիս այ, Ի թու-

1) Ձեռագրում՝ ոսկի զուգեմ: Կարելի չե առաջին գ-ն ավելորդ
 համարելով վերծանել, ոսկի ուզեմ:

ման ուզում, մինն զառավիսանի դավի այ անում, մինն քաթիբու դավի անում, մինն՝ գեղի, այս ամէնն սուա դավի են անում: Տէսայ ել իլաջ չի կայ, լաւն այն է, որ Շմաւոնիս խիզանն || վեր ունիմ, գնամ 84v
Ագուլիս: Ես Զաքարիայ գնամ, խանիցն դաստուր ուզեմ, թէ մեք կարիլ չենք տէղս կենալ: Ամայ մինչի ի, լ թուման դուս ելաւ, ապայ դաստուր տվեց: Ես Զաքարէս գ օրէն միջում ծածուկ բանս տէսնում, Շմաւոնի կինն, ա տղէն, մին աղչիկն, թէ նօքար, թէ բարեկամ, ժբ, ժգ մարդ սուրբ Սարգիս շալաթ գիչիւրն Երևանայ դուրս գամք Աստուծով, գանք Խոր Վիրարուսն գ օր կենաք, տեսնուք, թէ ել ուրիշ վարադ չի փոխէն: Ապայ փետրվարի գումն Երևանայ դուս եկի, փետրվարի ծառումն եկինք Ագուլիս: Ես Զաքարէս շատ չարչարանք քաշեցի թէ Լսպհան, թէ Երևան, քանի քանի անգամ զիս բռնեցին, զնդան գծեցին, բուխավեցին վասն այս վաթանի մոլորած ախպօր Շմաւոնիս համար: Էթէ ամէն բան, ամէն ջաֆայ գրել ի, ժ գավտար լինէլ: Դարցեալ, մեր քեռի Դուգաղն ել շատ ջաֆայ քաշեց, զերայ այս Շմաւոնս Լսպհան գնալու ժամանակին այս քեռու տղայ Դուգաղն աղարկէ, Ագուլաց տանի Երևան, զնի իւր տանն, կենայ: համ վեքիլ կանի, որ իւր առուտրին հսարն տէսնու, չուրի ինքն Լսպհանայ գայ: Այս Դուգաղս ել այս ջանիքէս ընկաւ այս բանիս մէջն: Այս Դուգաղս Շմաւոնի կնգան փողն էր բանացանում: Այս այսպէս էլաւ: Աստուած փրկէ փորցանաց: || Դարցեալ, ես 85r
Զաքարիայ ահա այս ժգ ամիս եղև, որ շատ շատ չարչարանք, շատ փորցանք, շատ տրտմութիւն, շատ կըսկից եկաւ մեզ վերայ վասն իմ անպատմելի մեղացն: Այս է. որ թվին ՌՅԺՔ նոյմբերի իթումն Ագուլիս որ ես Զաքարէս իմ աների տղայ Շահնազարն Լստամբօլ այս ժէ ամիս էր, որ մեռած էր. այսպէս. որ գնում էր Լստամբօլու Սև ծովու բողազն, դայիչն չուր կուտայ. ք ագուլեցի, ք դայիղչի կնի. ք ագուլեցին, ա

վայրիկներն քնած կնի, մէկ զայրիկներն՝ զարթուն: Ղայրիկն շուռ կտայ, գ հոգին քնած կու խէղդի ծովումն, մին զարթուն զայրիկներն ապրի: Այս Շահնազարին խաբարն նոյմբերի իբրումն Ագուլիս տվին: Այս եղև նախ և առաջ կսկիծ: Դարցեալ, յիտ սորայթվին ռճժ դեքտեմբերի իբրումն Ըսպհանայ գիր եկաւ, թէ Շմաւոն դիր. նաչաղութիւն քաշեց, ապա այժմուս լաւ է: Յետ սորայ թվին ռճի յունվարի քումն Ագուլիս այս մասկտի ելած մոլոր ախպէր Շմաւոնիս՝ մահվան սև խաբարն եկաւ Ագուլիս: Ես Զաքարէս դառն, տխուր գընացի Ըսպհան, ի Զուղայ, այս ախպօր պերեզմանն տեսայ: Եկի Ագուլիս, միայմօր մին աղչիկ ունէի տան, ծգ ամաց, եկի, թէ մեռած. սորայ գերեզմանն տեսայ: Էետ այնորիկ զնացի Երևան, եխպայր Շմաւոնի տըրտում կինն, մոլոր երեխէքն տեսայ. մին տղայ. էլ նոր մեռած՝ գերեզմանն տեսայ: Այս ամենայն եկն ի վերայ իմ վաան մեղաց իմոց: Այս բանիս կատարումն եղև թվին ռճիս փետրվարի իրումն Ագուլիս:

§ 59 Թվին ռճի մարտի եռումն ես Զաքարիայ այսօր լուն 87v
բարէկենդան Ըսպհան, ի գիւղն Զուղայ արարի:

Թվին ռճի մարտի ժառումն Ըսպհան շատ թամաշայ արարի. գերայ նավուղ էր: Շահն դուս եկաւ, փէշքաշն քաշեցին. ամէն խան շահին քաշեցին:

Թվին ռճի մարտի իբրումն Զուղայ որ ջուղեցի ուստայ Յակոբջանն մեռաւ, սայ շահի դուրգար էր: Շատ թուղ ջրի հորեր կու շինէր: Տարին չ թուման շահիցն դօնլուղ կուտէր:

Թվին ռճի ապրիլի իգ, մէհկի իա, ադամ գումն Ըսպհան, ի գիւղն Զուղայ ես Զաքարիայ այսօր զատիկ արարի:

§ 60 Թվին ռճի մայիսի իբրումն Ըսպհանայ Զուղայ մին 88v
Ոհան անուն չի վարդապետ ջուղեցի, սայ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Զուղու, ևս առավել հավատի պակասութիւն: Անունն եղին Շխ - Մումին:

Թվին ռճի յունիսի ըումն Ըսպհան շահիցն ըռաքի

հկաւ, ես Ձաքարիայ ինձ բռնեցին, բուխավեցին, տա-
րան շահի ժէյլադն, զերայ շահն ժէյլադումն էր: Մին
հրեանցի գնաց, շահին արգ տվեց, թէ՛ զառաքի Սիա-
մոնն մօտ այսչափ փող ունիմ: Սիամոնի ախպօրիցն
ուզում էմ, տալիս չէ. ուր որ գնում էմ, դիվանս ա-
նում չէն: Շահն ըռաքի կուտայ, բուռումիչ կանէ, թէ՛
դիվանբէկին հաղիղաթին հասնու: Այս ջանիբէս ես
Ձաքարէս գնացի Դէհիքուրտ ժեյլադն. շահն տէղս էր:
Մինչի ժե օրի ես ժուրդումս դիվան անէ, են ժուր-
դումն դիվան անէ, ախրն դիվան արաւ: Ես Ձաքա-
րիայ մին քանի թուման խարջեցի, պրծայ. ամա շատ
փորձանք քաշեցի, զերայ նաչաղ էի: Նաչաղ գնացի,
նաչաղ եկի Ըսպհան: Այսմ ամի էր թագաւորն Շահ-
Սէյլէման, էհտիմալ ղօլաթն էր Շխալի խան, դի-
վան - բէկին էր Ջանի խանի մեծ տղէն, անուսն Աբուս-
ղուլի բէկ: Ես Ձաքարէս գնալ ու գալն մին ամիս քա-
շեց, իմ մեղացն է:

§ 61 Թվին ռճի յոլլիսի ժգումն ես Ձաքարիայ այսօր 87v
Ըսպհանայ դուս եկի:

Դարցեալ, ես Ձաքարիայ յոլլիսի ժքումն եկի Բա-
շան:

Թվին ռճի յոլլիսի լումն վարդայվառ Հաջի-աղումն
արարի:

Դարցեալ, յոլլիսի լաումն այսօր Ըսպհանայ եկի
Թարվեզ:

Դարցեալ, օգօստոսի էումն ես Ձաքարիայ Թարվե-
զու դուս եկի:

Օգօստոսի քումն եկի Ագուլիս:

Թվին ռճի սեփտեմբերի քումն Ագուլիս, օրն ուր- 88r
լաթ, Յինն ժեումն Յինն խավարեցաւ առաջի իրի-
գունն, որ բռնեւն մինչի բացվիլ ու պարզիլն գ սհաթ
անցաւ, շատ խաւարակալաւ:

Թվին ռճի սեփտեմբերի իգումն ես Ձաքարիայ այ-

սօր Ագուլաց շատ ջուժիաթով, գ կնիկ ել, գնացինք¹⁾)
 Խոր վիրաւն ուխտ:

Հոքսեմբերի առումն այսօր եկի Երևան, գնացի մեր
 եխպայր Շմաւոնի տունն, խիզանն տէսայ: Զերայ
 Շմաւոն Ըսպհան մեռած էր, գնացի Ըսպհան, այսօր
 եկի Երևան:

Թվին ռճի նոյմբերի բուռն Երևան որ Սէֆիրդուլի
 խանն իւր աղալարոյն, շատ մարդով գնացին Շահ-
 Սէյման թագաւորի նազիր Մասդուդ բէկին փէշվազ,
 որ դնում էր Հաջի ԺԲ օր կացաւ, գնաց Աղդուում: Յետ
 քանի օրէն շահի մաշադալ-բաշին եկաւ Երևան, գնաց
 Հաջի Այսմ յամի դիր շատ մարդ գնաց Հաջի. դիր շատ
 փնացին:

§ 62 Թվին ռճիռումն օսմանցու Սուլթան Մահամադ թա- 87r
 փաւորն, իւր վէզիր Մահամադ փաշէն ասկարով գնան
 Լեհի վերայ մինչի Կամենից, Կամենիցու քաղաքն իւր
 երկրոյն առաւ. անթիւ զօրօք գնաց:

* Թվին ռճիգ Սուլթան Մահամադ թագա-
 ւորն մին քանի ու մարդով դուս կու լինի
 Բաբայդադու յետ գնայ ինաւով, կուտայ
 Մաջաուի սնօրների քրիստօնեաքն ամէն
 գերի անէ, ոմն սուր քաշէ, ոմն գերի անէ,
 բէրի Ադրանայ: Ասացին թէ ձռ ջան ծախ-
 վեցաւ, թող յ սուր քաշածն: Այս պատճառ
 դրաւ, թէ՝ ուզում էն, որ դօնմիշ լինին, ես
 ել այսպէս արարի: Ապայ շատ հայ ու հօսմ,
 այլ ազգ, շատ բէրաւ տնով. ոմն Հուլուբայ,
 ոմն այլ տէղ Ուռումէլու, ոմն Ադրանայ,
 ոմն բէրաւ Ըստամբօլ, այսպես թէ քաղաք,
 թէ գիւղ բնակեցան, մնացին:

Թվին ռճիե ապրիլի իռումն Սուլթան Մա-
 համադ թագաւորն եկաւ Ըստամբօլ:

Թվին ռճիէռումն ապրիլ ամսոյն Ըստամ-

1) Զեռագրում գնացին:

բօլո՛ւ Սո՛ւլթան Մահամադ թագաւորն իւր
վէզի՛ր Մոլստաֆայ փաշա դուս ելան անթիւ
զօրօք, գնաց Ադրանիայ, մեծ սաֆար կան-
չեց Մօսկօվին վերայ:

**** Ուր գնաց Լէհն. ազգ մի կայ,
անուեն Տրէջան, գնաց այս Տրէ-
ջանիս վերայ, որ այս ազգս առ-
նէ, որ Մսկօվու սահրատն է,
առնէ, ապայ թէ գնայ Մօսկօվն,
թէ Մօսկօվ, թէ Լէհ, թէ Տրիջան
այս տէղ կռիվ տվին, օսմանցո-
ցանէ մին ճնեռ մարդ ըսպանվե-
ցաւ: Մին դարդակ բէրթ առին,
դարցան, եկին Աարօնալ թէ թա-
գաւոր, թէ զօրք: Օսմանցիք այս-
պէս մնաց խայտառակ:**

§ 63 ԹՎԻՆ ՌՃԻԱ յՈՒՆՎԱՐԻ Վ, ԵՐԷ Վ, ԿՐԱՄ ԻՔՈՒՄՆ 38v
ԵՐԼԱՆ ԵՍ ԶԱՔԱՐԻԱՅ ԱՅՍՈՐ ՆՐԱԼՐԻՆՆԻՔ ԵՐԼԱՆ ԿՐԱ-
ՐԻ:

ԹՎԻՆ ՌՃԻԱ ԿԵՏՐՎԱՐԻ ՎՈՒՄՆ ԵՐԼԱՆ ԵՍ ԶԱՔԱ-
ՐԻԱՅ ԱՅՍՈՐ ՄԵՐ ՇՄԱԼՈՆԻ ԽԻՂԱՆԻՆ ՈՐ ԿՆԻԿՆ, ՄԻՆ ԱՂ-
ՅԻԿ, ԱՆՈՒՆՆ ՍԱՂՎԻՆԱՂ, ՄԻՆ ԱՂԱՅ, ԱՆՈՒՆՆ ԱՂԱՄ,
ՈՐ Է ԱՂԱՄԻՐ, ԹԷ ՆՈՔԱՐ, ԹԷ ԲԱՐԷԿԱՄ, ՈՐ ԺՔ ԿՈՂԻ
ՎԻՐ ԱՌԻ, ԴՈՒԱ ԵԿԻ. ԿԵՏՐՎԱՐԻ ԺԱՌՈՒՄՆ ԽԻՂԱՆՈՎ
ԵԿԻՆՔ ԱՎՈՒԼԻՍ: ԹԷ ԱՌՈՒՆ, ԹԷ ՄՈՒԼՔ, ԹԷ ԱՂԻԱՍ, ԹԷ
ԱՆՆՂՈՒԼ, ԹԷ ԽՈՐԱԿ, ԹԷ ՆՈՐ, ԹԷ ՎՂԻՆՃ, ԱՄԼՆՆ ԹՈ-
ՂԱԸ ԵՐԼԱՆ: ՄԻԱՅՆ ԻԼՐԵՆՆՔ Ք ՎԱՍՍՈՒ ԿԱՔՆԵԼՈՒ ՆՈՐ ՎԵՐ
ԿԱԼԱՆՔ, ԵԿԻՆՔ ԱՎՈՒԼԻՍ: ԱՄԱՅ ՂԻԱՄԱԹ ԳՈՒՐՈՒ ԱՅ:

ԹՎԻՆ ՌՃԻԱ ԱՎՐԻԼԻ Է, ՄԵՆԵԿԻ Վ, ՂԱՄԱ ԺՔՈՒՄՆ ԵՍ
ԶԱՔԱՐԻԱՅ ՎԱՍԻԿ ԱՅՍՈՐ ԱՎՈՒԼԻՍ ԿՐԱՐԻՍ ԴԱՐԵԿԵԱԼ,
ԱՅՄԱՒ ԱՐԻ ԿՂՈՒՆՔՆ ՄԻՆՅԵԼԻ ՆՐԱԼՐԻՆՆԻՔՆ ՃՈՒՆ ՅԿԵՐ:
ԵՆՔԱՆ ՅԵԿԱԸ ՃՈՒՆ, ՈՐ ՎԵՍԻՆՆ ժԱԾԿԷՐ: ԱՎԱՅ յԵՆՆ
ՆՈՐ ԳՈՒՐՈՒ ԷՐ, ՈՐ ՂԱՍՈՒՄԱՐՂ ՎԱՐՄԱՅՆԱՅՐ, ՈՐ ՅԷԻՆ ԱԵ-
ՆԵՐ: ԱՎԱՅ ԱՅՍՈՒՅԵՍԵԸ ՍԿԱԸ ԿՐԿԻՆ ԳՈՒՐՈՒ ԱՆԵԼՆ, ՃՈՒՆ
ՎԱԼՆ ՄԻՆՅԵԼԻ ԱՎՐԻԼԻ ՔՈՒՄՆ: ՇԱՍՈՒ ԱՆԱՍՈՒՆ ՆՈՐՔՈՍՈՒ-
ՆԵԱՆՆՔ ԿՈՍՈՐՈՒՄՆ ԵՂԵ, ՂԱՍՈՒ ՃԱՆԱՎԱՐԻ, ՍԱՐԵՐ ԿԱ-
ՎԵԳԱԸ:

§ 64 ԹՎԻՆ ՌՃԻԱ յՈՒՆԻՍԻ ԺՎՈՒՄՆ ՈՐ ԵՐԼԱՆԱՅ ՍԷՓԻ- 39v
ՂՈՒԼԻ ԽԱՆԷՆ ՄԱՐՂ ԵԿԱԸ ԱՅՍՈՐ ԱՔՈՒԼԻՍ, ԵՍ ԶԱՔԱ-
ՐԻԱՅ, ԻՄ ՔԵՌՈՒ ԱՂԱՅ ՂՈՎԱՂԻ ԱՐԱՐԱՆ ԵՐԼԱՆ ՎԱՍՆ
ՄԵՐ ԵԽԱՂԱՅՐ ՄԻԱՄՈՆԻ Ա ԹՈՒՄԱՆՈՒ ԿԱՐՄՈՒՆՂԻ
ԲԱՂՈՒՆ ԿԱՄԱՐ: ԶԵՐԱՅ ՇՄԱԼՈՒՆ ԸՈՒԱՅԱՐ ԷՐ, ԲԱՂԻ
ՈՒՆԷՐ, ՄԵՔ ՇՄԱԼՈՒՆԻ ՎԵՐԻԼ ԻՆՔ, ԱՐԱՐԱԸ, ԱՌԱԸ Ա
ԹՈՒՄԱՆ, ԻՆՅԱԿԷՍ ԻԼՐ ՎԱՍՈՒՄԱՐՈՒՄՆ ՎՐԱԾ ԵՆՔ: ԴԱՐ-
ԳԵԱԼ, ՕՎՈՍՍՈՍԻ ԻՔ ԵԿԻՆՔ ԱՔՈՒԼԻՍ:

§ 65 Թվին ռճիա յուշիսի ժգուճն վարդավառ կիրակի 90v
 օրն Երևան ի սուրբ Էջմիածինն Յակոբ կաթողիկոսն
 ժողով արար եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, քահանա-
 լից, աշխարհականաց, մինչի գ, զռ մարդ կէր, խանի
 քարանաչի, շատ երկրի մարդ եկին, որ այսօր սուրբ
 մէռոն աւրհնեցին: Դարցեալ, Գանձասարու Պետրոս
 կաթողիկոսին գալազան իշխանութիւն տվեց, քանզի
 կաթողիկոսութիւն վարէր, ապայ օրէնք չէր. այժ-
 մուս տվեց: Շատ ուրախութիւն եղև. սիրով և յօժարու-
 թեամբ գնաց Գանձասար: Եւ Աքուլեցի Աղամիրի որդի
 անարժան Ջաքարէս ականաւոէս եղայ այսմ շնորհաց:
 Դարցեալ, եւ Ջաքարիայ յետ ե օրէն գնացի վերոյ
 վանորայքն ուխտ: Առաջ գնացի Ուշական, մեր հայոց
 թարգմանիչ, գիւտ գրոց Մեսրոփ վարդապետի գերեզ-
 մանն համբուրեցի: Գնացի Մուղնու վանքն, սուրբ
 Դէորդայ մասն համբուրեցի: Սորայ առաջնորդն էր
 մուղնեցի Դաւիթ վարդապետն: Յետով գնացի սուրբ
 Կարապետ Ոհանայ վանքն, Ոհանու մասի գերեզմանն
 համբուրեցի¹⁾: Սորայ առաջնորդն էր կարփեցի Ոհանէս
 վարդապետն: Դարցեալ, գնացի սուրբ Սարգսի վանքն,
 սուրբ Սարգիսի մասի գերեզմանն համբուրեցի: Սո-
 րայ առաջնորդն էր երևանցի Ոսկան վարդապետն.
 այժմուս գնացել էր վասն գրքեր բասմայ տալու, որ
 այս ժ ամ է Ֆռնգստան է: Սորայ տէղայպահն էր
 երևանցի Պօղոս վարդապետն: Աստուածաշուռչն այս
 Ոսկան վարդապետս հանեց բասմով, շատ շատ գրգէր
 իանեց: Հայոց կրկին թարգմանիչ էր սայ. || Դարցեալ, 91r
 գնացի Սաղմոսավանք, Լուսաւորչի իւր ձեռամբ շի-
 նած խաչն համբուրեցի և այլ սրբոց գերեզման համ-
 բուրեցի: Դարցեալ, գնացի ձորի միջի գետի վերայ
 անապատն, որ Լուսաւորչի անապատ կոչէն: Սաղմո-
 սայվանքին առաջնորդն էր կարփեցի Դաբրիէլ վար-

1) Ջեռագրում՝ համուրեցի:

դապետն: Լուսաւորչի անապատի հայրն էր խորժցի Տէր Սիմոն: Ես Զաքարիայ գ օր ալս վանքերս ուխտ արարի: Դարցեալ, յետոյ եղվարթայ վերայ անց կացի, եկի Ղրխ-բուլաղն, գերայ Սէֆիղուլի խանն եկել էր էյլախ: Ես Զաքարեայ խանիցն ըռսղաթ առի, եկի երևան, բէրթն: Դարցեալ, օգոստոսի ժեռումն ես Զաքարէս, իմ քեռու տղալ Ղօգազն այսօր երևանայ դու: եկինք, եկինք այսօր խօր Վիրաբն: Դալ օրն զալուվուզ բռնեցինք, գնացինք Ակուտի, սուրբ Յակոբ, Մձբնայ հայրապետի աղբիւրն, ուխտ արարաք, այլլի այսօր եկինք ի Վիրաբն: Ամայ գնալ ու գալն ծագողաջ կայ. դժվար ճանապարհ է: Դարցեալ, օգոստոսի ժեռումն աստուածածին ի սուրբ Վիրաբն արարինք: Օգոստոսի իռումն Վիրաբէն դուս եկինք, օգոստոսի իբումն եկինք Ագուլիս Աստուծով. այս է:

Մին գրգում տէսայ, թէ թվին ռղառումն փոքր Շահ-արաս Ըսպհան թախտ նստաւ թագաւոր: Սայ դրուստ հայոց թագաւոր էր:

§ 66 Թվին ռեիա օգոստոսի ժեռումն որ Ագուլաց ծգ մարդ 90,
եկաւ երևան, որ մինչի ի օր բան անեն բերթի պարիսպի վերայ, որ միայն Աքուլիս բնկ մարդ են գծել: Դիվանի ի օր բան արին, գնացին: Մարդայգուլի օրն Կ դիան առանց հաց դիվանի տվին, ավելն աքուլեցիք զարար քաշիցին:

§ 67 Թվին ռեիա սեփտեմբերի մէկումն Աքուլիս ես Զա- 91,
քարիայ մեր եխպայր Շմաւոնի երևանցի կնիկն տղէն, աղչիկ արաշխարողն ջումիաթով տարայ Տրու-նայ սուրբ խաչն, ուխտ արարին, եկին Աքուլիս:

Թվին ռեիա սեփտեմբերի քումն Աքուլիս ես Զաքարեայ իմ եխպայր Շմաւոնի խիզանն, երևանցի կընիկն, տղէն, աղչիկ արաշխարողն ջումիաթով տարայ Աքուլաց Սահրի Աստուածածինն, ուխտ արարին, եկին Աքուլիս, տունն:

Թվին ռեիա հոքտեմբերի ժառումն Աքուլիս ես Զա-

քարեայ որ իմ եխպայր Շմաւոն երեանցի կնիկն, տը-
ղէն, աղչիկն արաշխարողն շատ ջուժիաթով գնացինք
Նախավկայն, ուխտ արարաք: Սորայ առաջնորդն էր
շամբեցի Մուքեւ վարդապետն: Ե ուրէն գնացինք,
եկինք Աքուլիս:

Թվին ռճիա դէքտեմբերի իրումն ես Ջաքարեայ
մեր եխպայր Շմաւոնի երեանցի կնիկն ու քեռի Ղօ-
գաղն, Պետրոս վարդապետն գնացինք Նախավկայն,
որ Յակոբ կաթողիկոսն եկեալ էր Նախավկայն վասն
իւր պարտքին ջանիւրէ: Ամէն երկրի մարդ էր եկել Գոխ-
թան տանէն. կաթողիկոսին պարտքի ջուղար արին,
վասն շատ պարտք ունէր: Ջերայ Ըստամբօրու մարդ
էր եկել, || թէ՛ կաթողիկոսն իգո՞ւ մառչիլ Մահմուդ 92x
աղային տալու այ, տվէք: Ջումիաթ ջուղար արին,
թէ չունքի կաթողիկոսն Օսմանցու երկրէն սրգուն
են արել, պարտքն Օսմանցու երկրին հայերըն տայ:
Այս պատճառէս կաթողիկոսն առան, տարան Երևան:
Մեք, Ջաքարէս, Շմաւոնի կնիկն գնացաք կաթողի-
կոսն մօտ. մեք ել ք, գճ թուման կուզէինք կաթո-
ղիկոսէն. բալքի թէ մին քանի թուման առնինք: Տե-
սանք այսպէս աղմուկ, մեք ել բաց թողինք, եկինք
Աքուլիս:

* Դարցեալ, թվին ռճիւ ապրիլի մէկ, Երե-
ւանայ Սէֆիդուլի խանէն մարդ եկաւ, ա-
նունն Քայքայուզ-բէկ, Յակոբ կաթողի-
կոսի տեղակալ Սհակ վարդապետն, Նախչի-
վանայ քալանթարն որ ամէն չ ձիաւոր
էին: Շահի, խանի յօքմով եկին Աքուլիս,
թէ՛ ռ թուման դուք տվէք: Կաշառք տալ,
գեղ վեր կենալ, մին գիշերի լե մարդ կա-
խեց, շատ անհամութիւն, վերջն՝ Աքուլիս,
Դաշտն, Վսնքն ամենեցուն գճ թուման
դուս էլաւ: Ոչ թէ միայն Աքուլիս, ամէն
երկրէ առին, որ մինչի քո թուման կիտեցի:

Ապայ խանն փողն տվեց ոչ կաթուղիկոսն: Այս պատճառէս խանն, կաթուղիկոսն մէկ մէկի յետ հակառակ ընկան, շատ աղմուկ էլաւ, կաթուղիկոսն ծածուկ փախաւ, գնաց Ըսպհան:

§ 68

Դարձեալ, Թվին ռճիբ մայիսի ժեռմն *ibid.* որ Յակոբ կաթուղիկոսն Երևանայ փախաւ, գնաց շահն, որ էր Ղազվին:

§ 69

Դարձեալ, խանն էլ տեսաւ, որ կաթուղի- *ibid.* կոսն փախաւ, խանն հակառակ ընկաւ կաթուղիկոսին: Խանն շահին արզ արեց, թէ՛ այս փողս սիթամով առի, շահն հրաման տայ, որ այլի փողն փողայտէրն դարցուցանեմ: Շահն հրաման կուտայ, Դարցեալ, Թվին ռճիբ ապրիլի ժռմն խանիցն մարդ գայ, թէ՛ գիրն բերէք, ձեր փողն առէք: Վարդապետն, մելիք, մարդ գնաց, այսպէս տվին. որ միայն Աքուլաց ճիւղ թուման առել ին, դը թուման կէս դուս եկաւ: Թէ գրով, թէ այնգիր, այս դուս եկաւ: Ամէն, մարդ իւր տվածին գորայ ըռասաթ վեր առին, խարջն դուս ընգաւ, մին թումանին գոգն դիան ձեռն եկաւ:

§ 70

Թվին ռճի և մէկուռմն Աքուլիս էր Աղլրէջանայ վէ- զիր Միրզայ Իբրահիմի զաֆուռմն: Այսմ ամի էր Աքուլաց դարուղէն Միրզայ Իբրահիմի զուլ Բահրամ- ռէկն. ժո՛ ձիաւորաւ օրն ըռ դիան խարջ ունէր: Խ օր կացաւ, և թուման փող տարաւ, թող խարջն: Սո- լայ շատ կենտրն, շատ փող տանելն պատճառն՝ Ել աքուլեցի Մուսարէկի աղերքն ելաւ: Զերայ շահի յօք- մով Զունուզու սուլթանն զճ ձիաւորաւ եկաւ Աքու- լիս, Ավդուլայ ռէկն ռոնեց, մին ժե մարդ գունդեց, տարաւ Զունուզ, որ շահի յօքմով գնան Ըսպհան դի- վան: Դարցեալ, այսմ ամի եր Աքուլաց մէլիքն եր

S9r

Քուրդուհնց Սարգսի վաքի որդի Ալէքսանն: Այս պատ-
ճառէս որ սուլթանն, Միրզայ Իբրահիմի մին մարդ,
անուեն էյնսուլի աղայ, սոքայ մին Խօր Աքուլիս կա-
ցան, մին ծ, Կ թուման Աքուլաց հայիրն զարար քա-
շեցին, բալբի ԲՅ թուման մօտ Աքուլաց թուրքերն
զարար քաշեցին: Ջերայ շատ մարդ բռնեցին, շատ
տուն կոխեցին, թէ՛ Ավդուլէն ձեր տան այ կամ դո-
խաբար էս: Այսպէս էլաւ:

* Այս Ավդուլէս Ջունուզ այնչափ պահեցին
բուխավում, մինչի թվին ռՅԻԲ սեփտեմբե-
րի մէկն միայն Ավդուլէն դուցաղ տարան
Ըսպհան, որ դիվան անէն: Մնացին այսպէս,
վերջն բարիշեցին: Այս Մուսայրէկի տղայ
Իսախանն Ըսպհանն Յնաց, մինչի թվին ռՅԻԳ
գնաց, շահին արդ արեց: Շահի հարամիցն
մին զարավաշ տվին Իսախանի տղայ Մու-
սարէկն: Ե խաս գէղն, որ է Աքուլիս, Մէդ-
րի, Շօռութ, Ազտապատ, Լէհրամ, տվին
Իսախանին զաֆտն:

Թվին ռՅԻԳ հոքտեմբերի Խզուհն այսօր
Աքուլիս շահի յօքմի սավաթն կարդա-
ցին¹⁾, էլաւ սոցայ, մինչի փետրվարի Ե
Մուսարէկի Բ թողն, Ավդուլէն, Մուսարէկն²⁾
եկին Աքուլիս, ժեօր կացին, գնացին Գան-
ջայ, խանին խալաթ տարան, ապրիլի ԻԲ
եկին Աքուլիս, խասէրն զաֆտ անում. այս է:

Թվին ռՅԻԿ Շահ - Սլէյման թագաւորէն ըռաղամ
§ 71 եկաւ Երևան Սէֆիդուլի խանին վերայ, մի մարդ
եկաւ Ըսպհանայ, թէ՛ Երևանայ բէրթի յարեւելան
կողմն մին պարխապ ել քաշեն. Բ պարխապ ունէր,
էլաւ գ: Միայն յարեւելան կողմն քաշեցին: Դարցեալ,

1) Ձեռագրում՝ կրդին:

2) Մուսարէկին:

ամէն երկիր մշակ¹⁾՝ զձեցին ջամի գօրայ, ամէն վարցն թագաւորական տվին: Ամայ առանյ հաց և դիւան տվին վարցն: Երկիր կէր, որ 6 դիւան, 68 դիւան բռնեցին: Ավել զարարն ամէն երկիր քաջեցին: Թագաւորէն մին ռեճկ թուման փող ըռաղամ եկաւ Երևան Ձորագէղ ոմն հայ խօջայ Սարգիսի վերայ, թէ՛ դավտարով փողն խարջէ, հսարն տայ. գ, է թուրք, հայ ժազիչի կէր, որ գրում էն: Այսպէս ես Աքուլեցի Քուրդունց Աղամիրի որդի Ջաքարէս Երևան տէսայ, այս պարիսպս քաջեցին, այսմ յամի մինչի կէսն բարցրացաւ, մնացածն մնաց գալ տարիս:

1) *Ջեռագրում* շմակ:

§ 72 Թվին ՌՃԻԲ յուշմարի զ, արամ ԻԲ, տրէ Ե, օրն 92v
 Բշարիի, ևս Զաքարեայ աշօօր Ջրաւրհնիք Աքուլիս
 արարի։ Օրն պարզ, յնչպէս գարուն։ Մինչևի աշօօր
 ջուր սհալ ստոեց. լավ հալայ։ Զրաւրհնեաց ք օր
 անցաւ, ապայ սկսաւ ձուն գալ ու պինդ ցուրտ անել։
 Ամէն թանգացաւ, սղութիւն անգաւ, որ ալուրն ծ
 իստիւն, որ է մին լիզր, Բճ զիան դարցաւ, բրինձն՝
 Բճ զիան, միսն՝ Բճ զիան, գարին՝ Բճ զիան։ Նորու
 վերայ դարցաւ ալուրն զճ զիան։

§ 73 Թվին ՌճԻԲ յուշմար ամսոյն ըսկըսաւ սղութիւն 93r
 հացի մինչևի յուլիս ամիսն, որ նոր ցորեանն դուս
 եկաւ. ոչ թէ միայն Գողթիայն տունս, այլ ամենայն
 հրկիրս աշպէս. Թարվեզու մինչի Երևան, Զորսու
 մինչի Գանջայ, ևս առաւել Գողթան տունս, քանգի
 անցեալ տարոյն երաշտութիւն եղև։ Դարցեալ, Երևա-
 նայ խանն իւր երկիրն դադաղայ արաւ, Նախչիվա-
 նայ խանն, Զորսու խանն, Թարվեզու խանն, ամէնն
 իւրենց երկիրն դադաղայ արին, որ այս Գողթան
 տունս ուտելիք չեկաւ։ Աքուլիս ծ իստիւն մէկ լիզր
 էր, մէկ լիզր ալիւրն զ, 6 զիան, բրինձն զճ զիան,
 միսն Բճ զիան. ոչ թէ գինն ավելի էր, ապա լիզրն
 ո զիան կայր ոչ։ Աքուլիս հենց աղքատ լլաւ, որ
 մարդ դրին, դուս արարին։ Աքուլաց կշտին Վանան-
 դու ջաղացն, Տրունայ ջաղացն, Ագուլաց վանքի
 ջաղացն գիշերն Բ, գ անգամ կոխեցին, մարդիքն կա-
 պեցին, ալիւր տարան։ Կարիւ չէին մինակ ջաղաց
 գնալ կամ գիշերն մնալ ջաղացն։ Շատ մարդ բանջա-
 րով ապրէր, շատ մշակ առանց վարցի բան կանէր։
 Դարցեալ, աշպէս գ ամիս մնաց, մինչև որ նորն դուս
 եկաւ Աստուծոյ տվածին խիստ բօլ, որ ցորէնն դար-

ցաւ ձ դիւան օգօստոս ամսոյն: Այսմ' ամի Աքուլայ գետն մինչի վարդավառն Բ, Գ ջաղացի առու ջուր եկաւ. խիստ բօլ էր, պարզ, իստակ: Ըստեղծողին փառք և գոհութիւն:

§ 74 Թւին ոճիք փետրվարի քուսն Աքուլիս ես Ջաքա- 92v
րեայ բարէկենդան արարի: Գինու լիդրն 6 դիւան էր.
այս է:

§ 75 Թվին ոճիք մարտի ժըռն Աքուլիս ես Գրդունց 85v
մղդսի Աղամիրի որդի Ջաքարէս, որ իմ եկապար Շմա-
ւոնի որդոցն յետ բաժանվեցայ, թէ տուն, թէ այքի,
թէ աջհաս, ես Ջաքարիս յիսէն այս է. իմ հայրենի
տունն ու հայրենի այգին, Բ ժամ ջուր Մնասաց կհա-
ւին վերայ. դարցեալ, մեր դռան դէմ Շօղլինց բաղ-
չին, ք գազ ձիգան, Ե դազ լենքան, այս ևլ ես Ջաքա-
րիայ իմ յիսին վերայ: Ինձ Ջաքարիս պղինձ ընգաւ
մին մեծ դազան, որ է ծ հողայ, մին երաղի դազան,
որ է Իե հողայ ԲՅ¹⁾: Թէ դազան, թէ բադեալ, մար-
դարայ, նալրաքի, լազան, ջամն էլաւ դե ճոթ, ամայ
ֆանար, զումղումայ, թէ զալիայ նալրաքով ամէնն
դե ճոթ ալ. քաշոյն եկաւ ձք հողայ, որ Բ դազանին
յետ ջամն դե ճոթ, քաշն 6ժք հողայ, Դարցեալ,
չորէղէնն, ինչպէս ես վեր առի, նոյնպէս Սիւսոնի
կնիկն, որդիքն վեր առին: Ամայ մին լաւ սրմայ
թամբ ըռախտոյն, դիկդիկով, արծաթէ ըռախտոյն
Սիւսոնի վարիսն վեր առին, Ե թուման: Ես Ջաքա-
րէս վեր առի մին խալի՝ եռ դիւան, մին կանաֆէտ՝
գինն դռ դիւան, մին քուրսու լիւէր՝ գինն՝ եռ դիւան,
մին քուրսու ջէջիմ՝ եռ դիւան, մին բոյլու թվանդ՝
բռ դիւան, մին դէղին ֆանար՝ բռ դիւան, մին շամ-
դան՝ ու դիւան, մին ֆնթայ՝ ու դիւան, մին թամբի

1) Կարելի չե վերծանել ք թուման, Տպագիրը (յերես 49) ու-
նի ԲԲ առանց «պատվի», իսկ փակագծի մեջ հարցականով գրու-
մ՝ «29 թումանի?», վոր միանգամայն անհիմն ե:

Թաքալթու՝ ու դիան, որ ջաֆն էլալ իբու դիան. մա-
րադին Սիամոնի որդոցն բաշխեցի բթ¹⁾, մին արծաթ
լուախտ՝ դինն մին թուժան, այս էլ Սիամոնի որդոցն
լաշխեցի: Դարցեալ, արծաթէղէնն այս է. մին զուլաւ-
դան, բ փարչ, մին ըուխրդան, բ բարակ թափշի, մին
ջամ, մին դահլադան, մին գինու թաս, մին կուլայ,
մին պումպ քաշելու. ջամն ծա ճոթ, քաշն ամէն ռեճ
դրամ: Մին մեծ, մին պզտիկ դանթար եւ Զաքարէս
վեր առի՝ գինն զո դիան: Եւ բ դանթարիս թանխէն
Սիամոնի որդիքն վեր առին մին բիրարի ջաղաց՝
գինն զո դիան: Եւ Զաքարիայ իմ յիսէն այս եւ Ահա
նոցա յիսէն. որ զարչու գրած է:

Թվին ռեթ բարտի ժըռմն Աքուլիս եւ Քրդունց 861
մղտսի Աղամիրի որդի Զաքարէս որ իմ եխալայր Շմա-
ւոնի որդոցն յետ բաժանակցայ, եւ Զաքարիս յիսէն
այս զարչու թղառմն գրէլ ամ: Այս է Շմաւոնի որդիք
Գրիգորի, Աղամջանի, Սալվինազի, իւրէնց մայր Գու-
լումին յիսէն. մեր հայրենի տան զարչու, որ է փող-
րակի հն կողմն, տնեքն, որ է ին գազ ձիկսն, իբ գազ
լէնքան. յին տնեքն, նաշխուն օթախ ու բաղչէն. զար-
ցեալ, Մնասեց կհաւին եւ Զաքարիայ իմ այքու զար-
չու այքին, որ ծով ու ընձան, թէ որթ, թէ ծառ, թէ
տնդութք ամէն եւ Զաքարիայ նոր տնեցի, նոր շի-
նեցի, շատ չարչարանք քաղեցի այս այքուս վերայ
ե տարի, որ մինչի բո մշակ բանացրի, բ ժամ Մնա-
սեց կհաւին ջուր վերայ. այքին այս է: Ու մեր փող-
րակի կշտի դետումն մին ջաղացայտեղ տնդութք շի-
նեցի, որ մինչի ծ թուման վերայ խարջեցի, եւ տնդի
տնգեցի, այս ել սոցայ յիսին վրայ: Մին խարարայ
տնդութք Վերի գետ, այս ել սոցա յիսին վերայ: Դար-

1) Կարելի չէ վերծանել նույնպէս բ բումն: Տպագիրը (յերես
49) զարձայլ ունի բթ առանց պատվի, իսկ փակագծում հար-
ցականով «2 թուման»:

ցեալ, ինչպէս որ ես շորեղէն, պղնձեղէն վեր կալայ, նույնպէս էլ տվի սոցայ, Շմաւոնի զաւակն Աքուլայ կնոջն մին տղայ Գրիգորն է. Երեանայ կնոջն՝ Աղամիրն, որ է Աղամջանն, աղջիկ՝ Սալվինազն. այս է: Այս Շմաւոնի կին Գուլումս Աքուլիս կացաւ ոչ. տղայ Աղամջանն, աղջիկ Սալվինազն առաւ, բազի զատէն վեր կալաւ, գնաց Երեան թվին ռճիբ ապրիլի ժեռում, այս Գրիգորս փնաց Աքուլիս: Տեսնուք, թէ վերջն Աստուած բարին աջողէ, ամէն:

§ 76 Թվին ռճիբ մարտի 1, յարաց իբ, շամս ժումն 92v
Աքուլիս ես Զաքարեայ այսօր դառն, տրտում զատիկ արարի: Քանզի ես Զաքարեայ իմ նամուրադ կողակից Բէգումն ավաք ուրլաթ օրն առ Աստուած կոչեցաւ: Ուրբաթի զ սնաթին հոգին աւանդեաց, ծ ոհաթի, նշան թաղմանն, Քրիստոսի թաղման օրն թողեցաք: Տվողին փառք և գոհութիւն:

§ 77 Թվին ռճիբ ապրիլի ժեռումն Աքուլիս այսօր ես 94r
Զաքարեայ իմ եկապար Շմաւոնի կին Գուլումն, որդի Աղամիրն, որ է Աղամջան, զուսոր Սալվինազն իւրենց նօքար ու աղախնոյն գնացին Երեան: Քանզի այս ծոգ ամիս էր, որ Երեանայ բերի Աքուլիս, թէ կէնան, խօզ կացին ոչ: Քանզի այս Սիամոնս վերստին կինն էր առած Երեանայ, Սիամոն մեռած էր, բերի, թէ Աքուլիս կենան, կացին ոչ: Ես Զաքարէս ասի. երբ որ կենում չէք, եկէք, թէ տուն, թէ այքի, թէ աջնաս, թէ շոր, թէ պղինձ¹⁾, թէ արծաթ, ինչ որ կայ, բաժանեցէք, ձեր յիսէն տարէք, պահէք, կամ տվէք Գրիգորն պահի. ինչպէս գիտէք, այնպէս արարէք: Գրիգորն էլ Սիամոնի տղէն այ Աքուլայ կնոջն: Այսպես զարուլ սրարին: Ղազի բերի, ամէն յիսէն ջոկեցի, գիր գրեցի, վարդապետ, դովլաթաւորք մէջ բերի, բաժանեցաք. ամէն մարդ իւր յիսին տէր կե-

1) Զեռագրում՝ պղին:

նայ, չինէ, քակէ, ծախէ, պահէ: Ես Ջաքարէս, Սիւ-
մոն ք եխպայրք էինք: Ամէն բան տեսան, այսօր
գնացին Երևան:

§ 78 ԹՎԻՆ ՈՅԻՔ ապրիլի Իսուսին Աքուլիս այնպէս ձուռն 92v
եկաւ, որ ք թիզ ձուռն նստաւ: Ապայ շատ ծառի ճուղ կո-
տրվեցաւ, շատ ծառ տակէն հանեցաւ, քանզի ծառերն
ամէն տերկն բացված էր: Այս ձուռնս Աքուլաց մինչի
նախչիվան եկաւ: Շատ զարար Աքուլաց հկաւ: Այս
եղև վասն մեղաց մերոց:

§ 79 ԹՎԻՆ ՈՅԻՔ մայիսի Իսուսին Աքուլիս որ Երևանայ 93v
Սէֆրիդուլի խանէն ք ձիաւոր եկաւ, թէ՛ Յակոր կա-
թուղիկոսն փախել այ, խանն ամէն տէղաց վարդա-
պետներն բերել այ, պիտի Աքուլաց վանքի Պետրոս
վարդապետն ել գայ, որ Երևանցի Օնփրիոս վարդա-
պետն կաթուղիկոսն աւրհնեն: Ապա Պետրոս վարդա-
պետն, որ՝ սուտ է, Օնփրիոս վարդապետն կաշառք
ասել խանին: Այս պատճառէս Պետրոս վարդապետն
երես չեկաւ, փախաւ: Մին ք թուման տվի եկողին,
գնաց: Դարցեալ, վերստին յունիսի ժուսն ել Երևանայ
խանէն գ ձիաւոր եկաւ, թէ՛ Պետրոս վարդապետն
գայ: Խօվ տան չէր. գ, ե օրի կացաւ, ք, գ թուման
առաւ, գնաց: Ամայ Պետրոս վարդապետն մին ք ամիս
փախստական կացաւ Ղափանումն ու Թարվիզ: Մին
ծ, ժե թուման գնաց, ապայ Երևան չի գնաց, քանզի
աղմուկ շատ լինէր: Այս չի Օնփրիոսըս շատ զարար
տվեց էջմիածնայ ու վարդապետաց, թէ՛ ես լինմ ա-
թոռակալ: Ծածուկ կասէր, թէ՛ կաթուղիկոս լինեմ:
Ես Ջաքարէս գրեցի:

ԹՎԻՆ ՈՅԻՔ յունիսի Իսուսին Աղրբէջանայ վէզիր
Միրզայ Իբրահիմին մին զուլ, ապայ մեծ աղայ է,
քանզի առվածի¹⁾ է. անունն Բահրամ - քէկ, ժ ձիաւոր-
րաւ դարուղայ եկաւ: Օրն զո գիան խարջ ունէր: Մին

1) Թերևս կարելի չե նաև առվածի կարգալ:

ամիս կացաւ, գնաց միուս խաս գէղորայքն. ամէն վէզիրին զաֆտուճն էր: Դարցեալ, այսմ ամի Աքուլաց մէլիքն ք էլաւ: Զերայ Ներքի թաղն Քրդունց Ալէքսանն ուզեցին, գետի ես կողմս, որ է Վերի թաղ, սոքայ Ավին ուզեցին¹⁾ Ոսկանի տղայ. անունն Ովանէս է, Օվի կասին: Այսպէս ք բաժանեցան, շատ աղմուկ լինէր մէջն: Ես Զաքարեայ գրեցի: Այսմ ամի գոհեցի ան մալ տվինք:

§ 80 Թվին ոճիք յուլիսի մէկուճն Աքուլիս այսօր Երևան 90r
Սէֆիդուլի խանին մարդն ու մին շահի զուլ ժ ձիաւորաւ, շահի, խանի յօքմով եկին Աքուլաց ու Դաշտէն Էնժ մարդ ուզեցին, Երևանայ բերդի կիսատն շինեն, ինչպէս անցեալ տարին: Լէ մարդ գնաց, որ մինչի Էնժ մշակ բան անէ: Աքուլիս ու Դաշտն այս լէ մարդիս մարդագլուխ գո գիան տվին: Թէ շահի փողէն էլ տան, բարի, թէ չի տան, խօս այս է, որ տվին: Աքուլիս եօր կացին, մշակն առան, գնացին:

* Պարիսպն գլուխ հասուցին, ամէն մարդ գնացին իւրեանց տէղն: Թվին ոճիգունն վերջ եղաւ:

§ 81 Թվին ոճիք յուլիսի գունն ես Զաքարեայ այսօր 93r
վարդայվառ Աքուլիս արարի Աստուծով:

§ 82 Թվին ոճիք զէքտեմբերի իգունն Աքուլիս ես Զա- 94r
քարեայ գնացի Երևան մեր եխպայր Սիամոնի տունն, կիսն ու որդիքն տեսայ, յունվարի իբունն Երևանայ այլվի դուս եկի, յունվարի իէունն եկի Աքուլիս Աստուծով:

¹⁾ Զեռագրու ուզեցի:

Թվին ՌՃԻԳ յուենվարի Գ, տրէի Ե, տրամ ԻԲ, օրն
 զչարաթ, ես Զաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք երեան
 արի: Այսպէս էլաւ. առաջ որ Յակոբ կաթուղիկոսն
 Սէֆիղուլի խանի անէն փախաւ, գնաց Ըսպհան, երե-
 ւանցի Օնօփրիոս վարդապետն գնաց, խանին կաշառք
 կուտայ, թէ՛ մարդ աղարկէ, երկրի վարդապետն գան,
 ինձ աթոռակալ դնէն: Խանն մարդ աղարկեց, ինչպէս
 առաջն յիշեցաք: Դարցեալ, որ ջրաւրհնիքն մօտացաւ,
 այս Օնօփրիոսըս գնայ խանին կաշառք կասի, թէ՛ եր-
 կրի մարդ, վարդապետք ամէն դան, որ ես հրաշալի
 ջուր աւրհնէք անեմ: Խան ել դաստուր կուտայ: Ամէն
 երկրի մարդ, թէ վարդապետ կուգան, խանին արգայ
 կուտան, թէ՛ Օնօփրիոսն ջրաւրհնիք անէ, ամէն մեք
 ոչ մէկս գալ չեմ: Խանն կասի՝ Խնչ պատճառի: Քուլի
 երևանայ, ամէն տէղաց մարդն, վարդապետն կասին,
 թէ՛ մեր կաթուղիկոսն Օնօփրիոսն անիծել այ: Խանն
 կասի՝ ապա դուք ճվ կուղէք: Կասին՝ շամբեցի Մու-
 քել վարդապետն. այս քանի անգամ սայ աթոռակա-
 լութիւն է վարել: Խան ել դարուլ կանէ: Խանն կասի՝
 սայ հլ մին վարդապետաց նման մին վարդապետ: Ես
 յետ ջումուսթ խանի խօսքն վեր չէն ձգել, կասին՝)
 գայ, ամայ մեռունն Մուքել վարդապետն ջուր ձգէ:
 Դարցեալ, չունքի ամէն երկրի վարդապետ, մարդ եկին,
 ասաւ խան, թէ՛ լաւ ջրաւրհնիք բռնէք, որ Բ խան
 կայ, տէղս բերեմ, մինն Նախջիվանայ, մինն Բարդու:
 Դարցեալ, մինչի ԲՑ մարդ շապիք ին հաքել. լաւ հրա-

1) Ձեռագրում՝ կասի:

շալի¹⁾), ամայ առօտաց բռնեց ձուռն գալն մինչի յետի ժամն: Շատ զգեստ զայ էլաւ: Եւ Զաքարեայ գրեցի: Յին քաղաքի Բ երեսունն զգեստավորեցին:

§ 83 Թվին ռճիգ մարտի ժեռումն ըսկսաւ սաստիկ ձուռն 95r
գալն ու յուրտ անել մինչի մարտի իսումն. վասն մեղաց մերոց:

§ 84 Թվին ռճիգ մարտ ամսոյ Շահ-Սլէյման թագա- ibid.
ւորն Ըսպհան դուս եկաւ, արեկ Ղազբին, քանդի սայ քանի թագաւորեալ էր, Ըսպհանայ դուս չեր եկեալ: Եկաւ Ղազբին, ամառս կացաւ, թէ գնայ²⁾ Սուլթա-
նիայ իւր զօրքին համար առնելոյ:

* Սուլթանիայ գալն խափանվեցաւ, մնաց Ղազբին, մինչի թվին ռճիգ սեփտեմբերի ամսոյն Ղազբինայ զօրքն դուս էլաւ, թէ հ-
րանայ վրա գնաց Աշրաֆն, թվին ռճիե յուլիսի ամսոյն եկաւ Ըսպհան:

§ 85 Թվին ռճիգ ապրիլի ժք, շամշ 1, մէհէկի ժքումն ibid.
Աքուլիս եւ Զաքարեայ դատիկ արարի: Լի և առատ. ալիւրն և դիան, դինին և դիան, միսն զճ դիան, բրինձն 60 դիան:

Թվին ռճիգ յունիսի իգումն օրն զշաբթի, այսօր Ադրբէյջանայ վեզիր Միրզայ Իբրահիմէն մին դարու-
ղայ, անունն Բէհզատ-բէկ, ժ ձիաւորաւ եկաւ Աքու-
լիս: Օրն գո դիան խարջ ունէր: Թէ առաջ, թէ յետ, թէ Աքուլիս, թէ Դաշտումն և ամիս կացաւ, թէ Աքու-
լաց, թէ Դաշտէն և թուման տարաւ, թէ նաղտ, թէ ջնս, թէ զուլուզ, թէ անտազ. այս է:

§ 86 Թվին ռճիգ յուլիսի քումն, օրն եշաբթի, որ Ղազ- 96r
վինու Շահ-Սլէյման թագաւորէն չափար եկաւ Գան-
ջայ, այժմուս շահն Ղազվին էր: Դարցեալ, Ադրբէյջա-

1) Ջեռագրում՝ հրաւարի.

2) Ջեռագրում առաջ գրված է յեղեյ՝ եկաւ, հետո հեղինակն այլ թանարով այս բառը փոխեց եւ և վրան ուղղեյ՝ կացաւ. թէ զնայ:

նայ վեզիր Միրզայ Իբրահիմն Գանջայ էր: Այս չափար, անուն Սարուխան-բէկս, կու գայ Գանջայ, վէզիրն վեր ունի չափարով, շահի յօքմով, այսօր որ յուլիսի ֆուսնի գայ Երևանայ յեյլադն, որ այ Դրխ-բուլադն: Սէֆիդուլի խանն տեղս կու լինի. ասկարով եկել ին էյլախ: Այս Սարուխան-բէկս ու վէզիր Միրզայ Իբրահիմս շահի յօքմով խանն բռնէն, ամէն ապրանքն մհրէն, խանն բուխավէն, ասկարով բերէն Երևանայ բէրթն, դուցադ անէն, շահին արգ անէն, ըռադամ գայ, այս Սարուխան-բէկս Երևան խանի ջայնշին նստի. վէզիրն խանի ամէն ապրանք, դավտար մհրէն, մինչի մին ամիս խանն պահէն, յետ ամսոյն բուխավէն, մին ի թվանդչի դնեն յետն, զրկէն շահն: Շահն երես չի տարաւ, հրաման արաւ, թէ՛ տարէք, զրէք Դազվինու ք օրէն դէնն ֆլան բերթում: Խանին ք մեծ տղայ ել շահի զուլուզում էր լաւ առաջ, մեծի անունն Նազարալի-բէկ, պղտիկ տղի անունն Մէհրալի-բէկ: Դարցեալ, քանց խանի բռնելն առաջ՝ շահն Նազարալի-բէկի մին ձեռն կտրել կու տայ, զրկի Երևան խանին: Դարցեալ, խանն ու իւր տղայ Մեհրալի-բէկն դնի բէրթումն, օրն եւ դիւան խորակ տայ: Դարցեալ, վեզիրն մինչի հոքտեմբերի ք ապրանք գրեց ու հարամն ապայ հոքտեմբերի ք զրկեց շահն, շահն երես չի թողեց, երեսէն քչեց: Դարցեալ, այս վէզիրս խանի || ապրանքն գրեց, զճ ուղտ բարցեաւ, աղարկեց շահն, թէ ոսկի, թէ արծաթ, թէ պղինձ, թէ խալի, թէ չադր, թէ ձի, թէ ուղտ, թէ լաւ, թէ վատ, թէ նաղտ, թէ վէջ, լու թումանի ապրանք դավտար արաւ, բարցաւ, մին 6 ձիաւոր դրաւ յետն, բռնված խանի նազիր Լուխանբէկն դնի յետն, փետրվարի ժուսն Երևան դուս ողարկեց: Այս վէզիրս մնաց Երևան, մինչի թվին ռեթգ ապրիլի ժուսն Երևանայ դուս էլաւ, գնաց Գանջայ իւր րանն: Դէռ ևս խան չէր եկած:

96v

* Թվին ռեթգ հոքտեմբերի ժեռումն շահն

Ղազվին Երևանայ խանութին կու տայ մեծ
Ըոստամ խանի տղայ Սէֆիղուլի - բէկն. այ-
սօր այս Սէֆիղուլի - բէկի տղայ Ըոստամ -
բէկն մտաւ Երևանայ բէրթն, նստաւ հօրն
ջայնիշին, մինչև հայրն գայ:

Դարցեալ, թվին ռեթգ¹⁾ նոյմբերի և, օրն
զշաբաթ, այսօր մեծ Ըոստամ խանի տղայ
Սէֆիղուլի խանն մտաւ Երևան փառօք, շա-
հի հրամանաւ խան եկաւ: Առաջի ջայնիշին
Սարուխան - բէկն գնաց Ըսպհան իւր բանն:

§ 87 Թվին ռեթգ օգոստոսի ժըուլն Երևանայ գ ձիաւոր 95ր
եկաւ, թէ Սիամոնի եխպայր Զաքարէն ու Սիամոնի
որդի Գրիգորն վայ Երևան, որ Սիամոնին դավիչի այ
դուս եկել: Դարցեալ, Զաքարէս, Գրիգորս, եկած թուր-
քն օգոստոսի իուլն Աքուլաց դուս ելաք, օգոստոսի
իեուլն եկինք Երևան. մնացի, մինչի հոքտեմբերի
ժեուլն Երևանայ դուս եկի, հոքտեմբերի ի եկի Աքու-
լիս: Ապա շատ փորցանք, ցաւ քաղեցի. ի թուման
դուս էլաւ:

§ 88 Թվին ռեէուլն Երևան որ Նաջաֆիղուլի 53ր
խանն Աքուլիցի Քրդունց Աղամբրի որդի
Շմաւոն Երևան զառաք դրեց, մինչի սայ
Երևան հայ զառաքբաշի չէր նստած: Այս
Շմաւոնս զառարութիւն արաւ, մինչի թւին
ռեթբուլն Նաջաֆիղուլի խանն Երևանայ մա-
կուլ էլաւ, գնաց Շամսիի. Երևան տվին
մեծ Ամիրգունա խանի տղայ Աբասղուլի
խանն: Այս Շմաւոնս գնաց Շամսիի՝ Նա-
ջաֆիղուլի խանին յետ հսաք տէսնուլի: Այսմ
ամի Արասղուլի խանն Երևանայ զառաք-
խանէն տվեց անապատացի խօջայ Սարգիս
ու Երևանայ ձորալպեղցի խօջայ Սարգիս:

1) Ջեռագրում՝ ռնդ:

Այս Ի Սարգիսս խանիցն մին ու եւ թուման իջարայ արին, զառաֆխանէն վեր կալան մինչի մէկ տարի: Թվին ռճժգուլմն Շմաւոն Շամախու եկաւ, թաքրար Աբասղուլի խանն զառաֆխանէն ամանի տվեց Շմաւոն, մինչի թվին ռճԺ ետեմբերի ամսոյն Աբասղուլի խանն մեռաւ: Երեան տվին լազգի Ալխաս Միրզին, որ անվանեցաւ Սէֆիղուլի խան: Այս Շմաւոնս զառաֆխանէն ել ամանի բանացրուց, որ մինչի թվին ռճԺ ուլմն Շահ-Սլէյման այս Շմաւոնս ուզեց, տարաւ Ըսպհան: Սէֆիղուլի խանն զառաֆխանէն տվեց ճահկեցի հայ խօջայ Աղաբէկն: Այս Շմաւոնս Ըսպհան աջալուվ մեռաւ: Այս Աղաբէկս ֆնաց զառաբի, մինչի թվին ռճԻ գ ապրիլի ամսոյն մեռաւ:

**** 1123** զառափխանեն տվին ձորայգեղցի խոջայ Սարգիսն մինչի թվին 1128 ուլմն որ Զալ-խան եկաւ Երեան, մարդ զրկեց, Առզուդաջ Աքուլեցի Մասէին բերաւ Երեան, զառարի դրեց: Սարգիսն դուս ընկաւ:

§ 89 ԹՎԻՆ ՌՃԻԴ ԽՐԷ Ե, արամ իբ, յունվարի գ, օրն 95\

զշարթի, ևս Ջաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք¹⁾ արարի: Ջուրն ևկեղեցումն աւրհնեցին, քանզի սաստիկ ցուրտ էր, ու ք թիզ ավել ձուն կէր. կարացան ոչ դուրս գնալ: Այսպէս ձունն փնաց մինչի մարտի ժեռմն, պայ գ, է օրի միջումն այլի ձնի նշան չմնաց: Ապայ այսմ յամի որթն հողի զլինէն վերն ամէն ցուրտ տա-
րաւ, թէ Արուլիս, թէ Դաշտն, թէ Օրդուվարայ գետն, թէ Տրուռաց գետն, ամէն տարաւ:

ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ փետրվարի ժգումն Աքուլիս ևս Ջաքարեայ բուն բարէկենդան արարի: Սաստիկ ձմեռն էր. վասն մեղաց մերոց էր:

ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ փետրվարի իբումն ևս Ջաքարեայ այսօր Աքուլաց դուս ելայ, փետրվարի իէումն եկի Երևան, Սիամոնի աղոցն յետ բան կեր, տեսայ, մարտի իբումն այլի Երևանայ դուս ելայ, մարտի իգումն եկի Աքուլիս: Սիամոնի տղայ Դրիգորն Երևան էր, բերի Աքուլիս: Այս ք ամիս այ, որ գնացել էր իւր ախպէր, քույրն տեսնելոյ:

ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ մէհէկի գ, շամշ ժե, ապրիլի դումն Աքուլիս ևս Ջաքարէս այսօր զատիկ արարի Աստուծով:

§ 90 ԹՎԻՆ ՈՅԻԳ մայիսի ժումն որ Քրդստանայ ե6 96\

տուն քուրդ²⁾ դօնմիշ ելաւ, ևկաւ Երևան, թէ՛ մեք շահի սէվան էք: Երևան խան չի կէր. Սարուխան - բէկ ջանիշին էր նստել. թողեց ոչ Երասդն անց կենայ, թէ՛ կացէք, ևս շահին արզ անեմ. երփ որ հրաման

1) Ջևադրում ցարեիք:

2) Ջևադրում քոյ:

տայ, ապայ դաք՝ Այս Սարուխան - բէկս շահին արզ արեց, շահն ասաւ, թէ՛ պետք չէ՝ Մինչի շահէն չափարի պալն, այն եկած քրդերն իւրենց կամով զնացին այլվի իւրենց երկիրն:

§ 91 Թվին ոճիգ հոքտեմբերի ժգուճն ուր Յղնու պա- 90r
րունն, որ էր վրացի Փարսադան - բէկն, այսօր շահիցն եկաւ: Յղնու մին է, ք մարդ զնացել ին շահն Փարսադանին ձեռացն գանգատ: Շահն լուռումիշ կանէ, թէ՛ ցղնեցիքն գուղէն վիզն դնեն, տանեն Յղնայ, դիվանն էնտէղ անեն: Զերայ շահին ծուռ ին արզ արել, շահն ու թուման ջարիմայ դձեց ցղնցուց վիզն: Այսօր եկաւ, Երասդն անց կացաւ: Մեք, Աքուլաց վարդապետ, դովլաթաւորք, մին ժ մարդ գնացինք Դաշտի տակն, բարով տվինք, վերոյ ք հոգին ոճն գնդած, ոճն բուխաված՝ գնաց Յղնայ: Այսպէս պահեց մինչի գամիս, ջարիմէն առաւ, ապայ թուրք: Ահա այս է յամ է, այս Փարսադանս տնով, ախպէրով ուր Յղնայ ուտում այ, շահի յօքմով, սիթամով¹⁾:

§ 92 Թվին ոճիգ դեքտեմբերի իռնն Աքուլիս տղայոց 97i
ծաղիկ երեւցաւ: շատ տղայ մեռաւ: Մինչի յուլիսի վերջն մնաց: Տուն չի մնաց, որ ընկաւ ոչ:

§ 93 Թվին ոճիգուճն Աքուլիս էր Աղբէջանայ վեզիր 95v
Միրզայ Իբրահիմի զաֆտումն: Այսմ յամի էր Աքուլաց մէլիքն Մէլիք - Օվին: Այսմ յամի խաս գեղորէիցն մէլիքներն գնացին Երեւան, Միրզա Իբրահիմ տէսան, մին քանի թուման փէշքաշ արարին, որ այս տարի դարողայ չաղարկի: Ղաբուլ եկաւ: Զերայ վէզիրն Երեւան Սէֆիյուլի խանի ապրանքն գրում էր, գրեց, ապրիլի ի վեզիրն գնաց այլվի Գանջայ:

§ 94 Թվին ոճիգ այս տարոջ գամսէն է խասի դարու- 97r

¹⁾ Զեռագրում՝ սիթ... 90-րդ թերթի ներքեի անկյունի մաշված լինելու հետեանքով բառի շարունակութունը չկա: Տպագիրը (յերես 55) հատվածն ավարտում է ռուսի յոմով թատերով ու վերջակետով:

**դուժին տվեց աքուղեցի Մուսաբէկի տղայ Սարու-
խան-բէկին: Շահն Ղազվին էր: Աքուղաց մէլիքն էր
Օվին:**

*** Ուր Միրզայ Իբրահիմըն կտրեց 1129ում,
այս խասէրն. Մուսաբէկէն կտրեցին, տվին
Խօստրով աղէն:**

§ 95 Թվին ՌՃԻԵ յունվարի 9, տրէ Ե, արամ ԻԲ, օրն, *ibid.*

Եղարթ, Ես Զաքարէս այսօր ջրաւրհնէք Աքուլիս արարի։ Աքուլաց Վերի թաղի ժողովուրդն ջուր եկեղեցումն աւրհնեցին. 9 եկեղեցին ժողովեցան, Շամբի կհալն ջուր աւրհնեցին նաղրով։ Սաստիկ ցուրտ էր։

§ 96 Թվին ՌՃԻԵ յունվարի Ե որ Յակոր կաթուղիկոսն, *ibid.*

մտաւ Երեան, հրաշալի ջրաւրհնէք արաւ, յունվարի Բ Յակոր կաթուղիկոսն Օնփրիոս վարդապետն էջմիածնումն բռնեց, բարչակն վեր արեց, բուխաւեց, մին քանի օր պահեց, ողարկեց Սէվանու անապատն։ Մին քանի օր ֆնաց, Օնփրոսն մեռաւ։ Յետով կաթուղիկոսն կուգայ Գողթան տունն նվիրակ։ Յղնու պարոնն, որ էր վրացի Փարսադան - բէկն, յետ կաթուղիկոսին հակառակ ընկաւ, թէ՛ դու Օնփրիոսն նախանձու ըսպանեցիր։ Ապայ Փարսադան - բէկն Երեանայ խանին արդ կանէ, խանիցն մարդ գայ, կաթուղիկոսն տանէ Երեան։ Բ ամիս ֆնաց, աստ, անդ կաշառք տալ, Ե, 96 թուման դուրս էլաւ. պատճառն Օնփրիոսն։ Դարցեալ, խանն մարդ դրեց կաթուղիկոսին յետ, թէ գ...¹⁾ Յղնայ, Փարսադանին յետ բարիչէ։ Կաթուղիկոսն եկաւ Յղնայ, բարիչեց... Մայիսի ԻԷ եկաւ Աքուլիս, նվիրակն ժողովեց, շնչագլուխ առ... արբար տեղն ոմն մին թուման, ոմն այլ ավել։ Աքուլաց 9 եկեղե... մին ճիւ թուման տարաւ։ Թվին ՌՃԻԳ յունիսի մէկ Յերեւան... անիցն փախաւ, զնաց Վ...²⁾։

1) Հավանորեն զկայ։ Այս հառվածի բազմակետերը ցույց են տալիս ձեռագրի թերին, վոր առաջացել է 97-րդ թերթի անկյունի սաստիկ փչանալուց։

2) Տպագրի որերում գուցե թերթի այս մասը փչացած չէր. վորի հետևանքով նա (յերես 61) կարդացել է Վրացոսն։

§ 97 Թվին ոճիե փետրվարի զ հս Ջաքարէս ըուն բա- ibid.
րէկենդան Աքուլիս արարի: Սաստիկ ցուրտ էր: Գինու
լիդրն Բճ դիան էր, ամայ գինու լիդրն Բ հողայ էր:

Թվին ոճիե յարացի Իե, չամշ Ե, մարտի Իգուճն
Աքուլիս ես Ջաքարիայ որ այսօր զատիկ արարի, միսն,
իւզն խիստ զի էր մինչի մայիսի Ի, ապայ բօլացաւ:
Դարցեալ, գինին լիդրն Բճ դիան, միսն զճ դիան:

§ 98 Թվին ոճիե մայիսի Բուճն սաստիկ ձուն եկաւ: Ոչ 96v
թէ միայն Աքուլիս, այլ ամէն երկիր եկաւ: Ապայ
ամէն պտուղ թէ ցորեն յետ ընկաւ... [պ]ատճառն ձու-
նըն էլաւ, որ Աքուլիս վարդավառին ծիրան չէր հասել:

§ 99 Թվին ոճիե օգոստոսի ծղունն հս Ջաքարեայ այսօր 88r
յին Ջուղայ էի¹⁾: Այսօր Թիֆլիզու Շահնուզ խանն
չատ ասկարով, շատ զուլ ու դարավաչով, շատ զինա-
թով այսօր եկաւ, Երասդն անց կացաւ, որ գնայ Ըս-
պհան: Պատճառն այս էր, որ Շահ-Սլէման թագա-
ւորն իւր զօրչի-բաշի Մուստաֆայդուլի-բէկին ըռա-
ղամ կուտայ ու մէհմանդար կանէ, թէ՛ գնայ Թիֆ-
լիս, խանն վեր առ, եկ: Այսօր եկին. ու ձիաւոր էր
մեծ ու փոքր: Ե ուղտ քաջավղով զուլ ու դարավաչ էր
տանում շահին: Ամէն երկիր աղամաթ էր տանում
յօքմով: Գնաց մինչի Քօշկառու, անդ մեռաւ. ամեն
զատն տարան Ըսպհան²⁾:

§ 100 1125 հոքտեմբերի ժուճն որ զրրզցի հոռմ մետրա- 23r
պօլիտ Գերմանիոս հպիսկոպոս, մին հոռմ վարդա-
պետ, անուռն Անաստաս, գ, գ վրացի տղայ, այսոնք
Վրաստանայ եկին Աքուլիս ժողով անելու: Սոքայ Ղրրզ
վանք ունին նորոգելու: Այս պատճառ եկել ան Վրաս-
տուն: Շահնուաստ խանն գնում էր Ըսպհան, սայ ել
յետն եկաւ Նախջուան: Յակոր կաթուղիկոսն Նախջի-

1) Ջեռագրում՝ Լին:

2) Ջեռագրում՝ Ըսպհ... (88-րդ թերթի անկյունն մաշված է):

վան կու լինի: Շահնուվազն խանն կաթուղիկոսին կասի, թէ՛ պիտի մին գիր տաս այս հօռոմիս, որ Հայաստան ժողովք անէ: Լաւ ազաթ անէն, կաթուղիկոսն աւրհնութեան գիր կու տայ, որ լաւ ընդունեն: Եկաւ Աքուլիս, գ եկեղեցին ման եկաւ, գ թուման տվին, լաւ ազաթ արարին: Ինքն էլ լաւ մարդ, լաւ հավան կացաւ մեր հայոց պատվիրանին, սահմանքին: Ագուլաց գնաց ղէպ Ղափանն, որ գնայ Մօսկովն:

§ 101 — 1112-ումն որ Աքուլաց Խձայձորու մահլի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին ըսկիսպն արարին վեր առնելու: Այս մահլիս կես գերեզմանատունն այս եկեղեցուս պարիսպիս մէջն էր, ապայ շիտակ պարիսպ չունէր: Ապայ որ սահմանեցին, թէ եկեղեցին շինէն, պարիսպն քաշէն, ապայ բերին, գերեզմանատունն ել վարթարավ արարին. ոմն նշանաւոր մեռել կէր, զայն թողին, ապայ անտէրն, աննշան մեռելն քարն վեր կալան, ոմն դրին եկեղեցու պատն, ոմն ձգեցին եկեղեցու դռներն: Ապայ այսույետե սահմանեցին, թէ ինչ մեռել որ լինի, տանհն եկեղեցոյ յանդէպ լարաւայի կողմն տափարակ տեղ մի. անվանեցին տէղի անունն Բէկ-օղլի: Այս Բէկ-օղլի առաջի դրած մեռելն երեցփոխ Անդոնի կնիկն է թաղած: Այս հանգիստիս հիմն այս է, որ 1112-ումն, Դարցիալ, 1113 եկեղեցին ձեռք տվին շինելոյ, 1114-ումն ավարտեցաւ, աւրհնեցին, պարիսպն քաշեցին, թէ խուց, թէ սեղանատուն շինեցին, ապա պրծաւ: 1125 նոյմբերի ժումն ես Աղամիրի որդի Զաքարէս մին լաւ, մեծ չինարի տնգայ ես բերի, այս եկեղեցուս պարիսպի մէջըն տնգեցի վասն յիշատակի¹⁾, քանզի մեր նախնի պապերն աստ էն թաղեալ: Աստուած ողորմի «Աստուած ողորմի» ասողաց, մին «հայր մեր» ասողաց:

¹⁾ Զեռաղուս՝ յիշատի:

§ 102 1125 նոյմբերի ժգումն Աքուլիս ես Զաքարէս Աքու- 23r
լաց դուս եկի, նոյմբերի ժքումն եկի Թարվեզ:

§ 103 1125ումն Աքուլիս գիր եկաւ, թէ Ֆոնզստան, ի 26v
քաղաքն Վենետիկոս) օլքումն թուջի հրամանաւն զճ
փաստաւ Լօնդրինայ չուխայ կրակով երել ան: Այս
չուխիս բճլ փաստաւն աքուլեցի Շահչուվարենց Փա-
նոսին այ, մարաղին այլոց, թէ ջուլեցու, թէ ջնուդի:
Այս պատճառէս երեցին. այս չուխէքս Ամսրդամ ա-
ռել ան, թէ տանեն Վենետիկի օլքոյն, խարջն տան,
անց կացանեն ծոյն, գնան Տօպրավանատիկի վերայ
տանեն Ուռումէլի, թէ խորմացտանն, թէ բերէն Դզըլ-
բաշի երկիր, ծախեն: Յենց որ Վենետիկոս չուխայ
գործողն, ծախողն, գնան թուջին երես կանգնեն, թէ՛
այս չուխէս գնայ խորմաց երկիրն, մեր չուխէն կո-
տուր կու ընկնի: Դարցեալ, մին էլ մահանայ արին,
թէ՛ այս չուխի տէրն գայ, փող դնի բանքվումն, մու-
չուլգայ տան, թէ՛ մեք այս չուխէս Ուռումէլի բանաք
ոչ, ծախինք ոչ, մեք ձեր փողն յետ տալու լինիք:
Ոմն կասի, թէ՛ սուտ այ, ել փողն յետ չեն տալ, ոմն
կասի՝ ձեզ վախեցնում էն: Մինչև աստ, անդ հարց ու
փորց անէն, չուխի կարավանն գնայ . . .²⁾ Իսկիլէն,
բառնայ Բ նավի, է, Ե օրի ծովի երեսի ման գայ,
ըռուզգար չի լինիլ, թէ անց կենայ: Յետով թուջին
ամբը գայ այն տէղին ծովի ջնդրիալին վերայ, թէ՛
այտ Բ նավ- || ումտ որ զճ փաստաւ չուխայ, դուս 27r
տուր ամէն իսկիլումն, կրակ տուր, այլէ: Ջնդրիալն
գնայ, ծովի միջումն Բ նաւն յետ դարցնի, բերէ, չու-
խէն ամէն բանայ, ածի կրակի մէջ, այլէ: Ասել ան՝
կէսն ձեզ, կէսն տվէք մեզ կամ ամէն տվէք, Սան-
Մարկու լինի, այրել մէք, դարուլ չարին: Այսպէս
զուլմ ու սիթամով ալրեցին:

1) Ջեռագրում՝ Վենիկոս:

2) , մեկ բառի տեղ ե թողած, այնպես ել դատարկ
մնացել ե:

*Այս Փանոսըս դահր անէ, ցաւ բերէ իւր
վերայ, որ ձեռաց գնայր մինչի կէս սհաթ,
ապայ խելքն վրայ գայր: Այսպէս Թնաց,
մինչի 1132 ապրիլի ի մին գիշեր ձեռաց
գնաց, մեռաւ: Պատճառն զուսա արաւ.¹⁾:*

§ 104 *Թվին ռճիւ որթն կէսվայկէս այլվի ցուրտ տարաւ, 97x
որ անցած տարոյս ցուրտ տարած որթն, որ չէպ էր
վճիլ, այն չէպն չատն՝ ել ցուրտ տարավ:*

¹⁾ Ձեռագրում «1132... արաւ» հատվածը հեղինակը դրել է լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողերով: Տպագիրը վերջացնում է ձեռաց վնաց, մեռաւ բառերով: Շարունակությունը Ձեռագրում թյուրիմ է. ահմոն դս աւ:

§ 105 Խվին ՌժԻՋ տրէի գ, արամ ԻԲ, յունվարի գ, օրն 23v
 շարաթ, ես Ջաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք Թարվիզ ա-
 րարի: Ամայ է սըհաթ կէր չուրի լոյսն, որ սկսան
 ժամ ասելն: Առաւօտեան ժամն, պատարապն, ջուրաւր-
 հնքն ամէն արարին, ժամն արձակեցաւ, դեռ մին
 սհաթ կեր չուրի լոյսն: Այս պատճառէս կանուխ ա-
 րարին, որ թուրք չի դայ, եկեղեցին լցվին: Ամայ ախր
 կու գան, ճար չկայ:

§ 106 1126 փետրվարի Իեռումն Թարվիզ ես Ջաքարեայ ibid.
 բուն բարեկենդան արարի: Լէ տարի, լէ հավայ, ա-
 ռատ, բարելի: Այս ձմեռս սհալ ցուրտ արաւ:

1126 մարտի Ժեռումն, օրն եշաբաթ, ես Ջաքարէս
 այսօր Թարվիզու դուս եկի, մարտի ժըռումն եկի Ա-
 քուլիս:

1126 ապրիլի Ժեռումն, մէհեկի Ժե, շամս Իգումն ես
 Ջաքարեայ գատիկ Աքուլիս արարի: Էժանութիւն. ա-
 լիւրն Խ դիան, բրինձն ճիս դիան, գինին բճ դիան,
 անձրեային, բարի:

1126 մայիսի Իռումն Աքուլիս հավի կոտորումն ըն- 24r
 գաւ: Ոչ թէ միայն Աքուլիս, Ըսպհանայ մինչի երե-
 ւան այս մէջս, այսպէս հափն կոտորեցին, թէ՛ հաւի
 փորումն օձ ալ հասլ ելած. ով ոք հավի միս կամ ձուն
 որ ուտի, Խ օր կու մեռանի: Այսպէս դղրթումն ընկաւ:
 Շատ տէղ գետինն փոս արարին, հավերն սաղ լցին
 մէջն, հողով ծածկեցին: Շատ մարդ հափն մորթեր,
 ձգեր դուս: Այսպէս մնաց մինչի գ, Ե ամիս, այլվի
 վարթարաւ ելաւ, փոշումանութիւն, սուտ ելաւ:

§ 107 1126 յունիսի գումն անձրե եկաւ Աքուլիս: Այլ 24v
 անձրե չեկաւ, մինչի օգոստոսի Իեռումն անձրե եկաւ:

Այսպէս երաշտ անցաւ ոչ թէ միայն Աքուլիս, այլ
Ըսպհանայ մինչի Առզուում: Այս երաշտ անցաւ վասն
մեղացն:

§ 108 1126 յուլիսի քունն Աքուլիս վարդապետ թէ գլխա- 24r
ւոր մարդիկ կանկնեցին, թէ մեռելի յետ կնիկ չի
գնայ հանգիստ: Զերայ մինչի հիմայ մեռելին յետ
կնիկ կու գնէր հանգիստ: մինչի մեռելն թաղէն, «Փառ-
քի բարձունն» ասէն, ապա կանայքն յետ դառնան. ան-
համութիւն եր: Բերին, այսպէս սահմանեցին, թէ՛ կա-
նայքն ոմն եկեղեցունն յետ դառնան, ոմն մինչի գետն
գնան, յետ դառնան: Տեղնու դօրայ այսպէս սահմա-
նեցին:

1126 յուլիսի իբունն Աքուլիս ես Զաքարեայ ալսօր
վարդապառ արարի Աստուծով:

§ 109 1126 հոքտեմբերի իբունն ես Զաքարեայ ալսօր Ա- 24v
քուլաց դուս եկի, հոքտեմբերի իբունն եկի Թարվեզ:

§ 110 1126 դէքտեմբերի ժքունն Թարվեզ ես Զաքարէս ibid.
գնացի Մարաղայ, խանին յետ բան ունէի, տէսայ,
մին քանի օր կացայ, 1127 յունվարի ժաունն այլի
եկի Թարվեզ: Ամայ Մարաղայ մին ցուրտ, մին զիա-
մաթ ձուն եկաւ, որ ե օրի մարդ մարդի տուն չի
կարաց գնալ. գ օրի ձուն էր գալիս, քամի, բօրան
սաստիկ:

§ 111 Թվին ոճիգունն Թարվեզ մին վարդապետ քարո- 23v
զում ասաց, թէ՛ մեծն Հռումայ գրքում տեսայ, ֆռան-
գաց ել լսեցի, թէ Քրիստոսի գալուն մինչի այժմոյս
ծք միւրն մարդ մարտիրոսացիլ այ վասն Քրիստոսի:

§ 112 1126ունն Աքուլիս էր աքուլեցի Մուսարէկի տղայ 24v
Իսախան - րէկի զաֆտունն: Ոչ թէ միայն Աքուլիս,
այլ ե խաս գեղն, որ է Մեղրի, Աքուլիս, Շօռութ,
Լէհրամ, Ագտապատ, այս ե գեղս շահն տվել այ Իսա-
խան - րէկի զաֆտն: Իսախան - րէկն ինքն Ըսպհան
այ, ամայ գեղրանքի զիվան, թէ մալիջհաթն կիտեին

իւր տղայ Մուսայրէկն ա անուամ: Այսմ ամի Աքու-
լայ մէլիքն է Մէլիք-Օվին:

§ 113 1126ումն Երևան Սէֆիյուլի խանի նօքարն, որ է
զաջար, բայաթ, խանին երես կանգնեցին, թէ՛ այս ք
ամ է, որ դու եկել աս Երևան, մեզ զոնլուղ չես տվել,
տուր, կամ թէ այս բէդիաթ բաներս վեր կալ: Այս
պատճառէն աղմուկ քնկաւ մէջն, շատ կռիւ, մինչև գ,
զարիւն էլաւ: Խանն թողին ոչ բերթին դուս կամ դի-
վան անէ: Խանն շահին արդ արեց. նոքարն արդ արեց:
Այս զաջարէս մին աղայ, անունն Ֆաթալիբէկ, զլուխ
քաշեց, մինչի գ, եւ ձիաւոր ժողովեց, իւրենց էլի խօս-
քով, գուլմ ու սիթամ չարաւ: Ասացին. մեք այս խանս
ուզում չենք: Մինչ որ շահիցն դուլ եկաւ, անունն Ջա-
նիրէկ, եկաւ Երևան, ք կողմանէն մանսար արաւ, ք
կողմանէն շատ կաշառք տարաւ, գնաց շահին արդ անէ.
ամբը շահին այ: Դէռ Ըսպհանայ շահին մարդ չէր եկել,
խանն մարդ զրկեց, Նախջիվանայ խան Մահամադ-
Ըռազայ խանն մին եւ ձիաւորաւ եկաւ Երևան, գ սուլ-
թան էլ բերաւ: Այս ասկարս ամէն ժողովին, մին օր
դաֆիլ բերթին դուս գայ, կանչէ՝ ով որ խանի կողմն
է, ձի նստի: Քանզի էլն ք կողմն էր ճղված, ոմն՝ Ֆա-
թալիբէկի, ոմն՝ խանի: Այսպէս դուս եկաւ, գնաց,
Վիթի գետի վրայ կռիւ տվին, ամայ արիւն չէլաւ:
Տվին Ֆաթալիբէկն բռնեցին, || զոշունն դաղմիշ էլաւ, 26r
Ֆաթալիբէկն մին ծ մարդով դրին բերթի գնդանումն:
Ֆաթալու թարի աղէքն փախաւ ոմն Գանջու վերայ,
ոմն Չօրսու վերայ, գնացին Ըսպհան շահին գանդադ:
Խան ել թաքարս շահին արդ ¹⁾ արեց: Տեսնուս, ինչ-
պէս կնի: Այս եղև 1127 ապրիլի ժումն Երևան: Դար-
ցեալ, թէ Նախջիվանայ խանն, իէ սուլթաններն ²⁾
մինչի ք ամիս Երևան կացին, շահիցն խարար չեկաւ:

¹⁾ Ջեսադրում՝ աղ:

²⁾ սուլթաններն:

Սոքայ ել ամէն գնացին իւրենց տիւրն: Յիմիկ Սէֆի-
զուլի խանն բերթին դուս գալիս, դիվան անում,¹⁾
ուտում, խմում իւր թարինովն: Ով որ փախած է,
մնաց, ով որ զնդանում է, մնաց, չուրի խարար գայ:

Դարցեալ, յիւրոյ գրած գանդատաւորքն
գնացին Լսպհան, թէ շահին գանգատ: Շա-
հին դիվան չունէր, գիվան չանէր. ոչ ով
դավլին հասան ոչ: Պ, գ ամիս մնացին, ա-
ջիգ էլան, բաց թողին, եկին Շարիւր, մին
ի օր նստան, ով որ խանի թարի էր, բռ-
նեցին: Խան որ տէսաւ այսպէս, խան էլ
Ֆաթալի էկն գնդանին հանեց, խալաթ
տվեց, մարդ մէջ գծեց, թէ բարիչէն: Աղա-
լարն բարիչեց ոչ. ամէն կիտվեցան Երևան,
խանն կոխեցին բէրին, ոչ թողին դուս
գայ, ոչ դիվան անէ: Խորակն տվին, մնաց
իւր սարումն²⁾: Խանին մեծ տղայ ունէր.
աղէքն զնայ դիվան ~ բէկի դրին իւրէն մի-
ջումն սոտով³⁾: Այսպէս մնաց: Տղի անունն
Արասդուլի⁴⁾:

§ 114

Այս եր Երևանայ ջումիաթի, խանի կոխն: 275
Մնաց մինչ որ 1128 յունվարի Իզումն այ-
սօր Զալ-խանն չափարով սալթ եկաւ, մտաւ
Երևան, շահի յօքմով խան նստաւ: Յին Սէ-
ֆիզուլի խանն, որ էր Ըոստամ խանի
տղէն, սայ մազուլ եկաւ: Շահ-Սէլէման այս-
պէս էր ըռաղամ տված, թէ Զալ-խան խան
լինի, գնայ Երևան, ուզրաշի զաջար ա-
ղայ Յումաթրէկն իւր գ տղայովն բռնէ,

1) Զեռագրում դիվանում:

3) Թերևս սարայումն:

3) Տպագիրը (յերես 69) ունի սոսող:

4) Զեռագրում Արասդ... (թերթը մաշված է):

գնդէ, զրկէ Ըսպհան. նայ է այս աղմուկս
 Կձեւ այ Երևան: Այսօր Զալ-խան եկաւ,
 Յիմաթըէկն, գ տղէն բռնեց, գնդեց: Սէ-
 ֆիղուլի խանն մաղուլ էլաւ, իւր խազինով,
 իւր ապրանքով, որ մինչի է, քն ուղտ բար-
 ցաւ, մարտի մէկուսն Երևանայ դուս ելաւ,
 որ գնայ Ըսպհան: Շահն այսպէս էր հրա-
 ման տվել: Ամայ դիր զատ անէծ տվօղ ու-
 նէր Սէֆիղուլի խանին: Մարտի իթուսն,
 օրն շարաթ, այսօր Զալ-խանի հարամն,
 խանի տղէն, որ է Աբասղուլի խանի թոռ,
 անունն Մահամատղուլի-բէկ, այսօր մտաւ
 Երևան: Դարցեալ, յունիսի իջ այս Յիմաթ-
 րէկս գ տղոցովն գնդած¹⁾ Երևանայ դուս
 էլաւ, տարան Ըսպհան: Դարցեալ, այս Սէ-
 ֆիղուլի խանս գնայ չուրի Ղուսուբ օր ա-
 ուջ, անդ մեռաւ, բերին Ղուս, թաղեցին
 մայիսի իեռուսն:

1) Ձեռագրում՝ գնդաց:

1127 յունվարի գ, տրէ գ, արամ իբուսն, օրն կի- 27v
րակի, ես Ջաքարեա ալսօր ջուրաւրհնիք Մարա-
ղայ արարի: Դարցեալ, Մարաղու Յուսէնդուլի խանն
հայերն կանչի, թէ՛ իմ մօտիկ զեղորից կարգացողն
ամէն ժողովեցէք, ջուրաւրհնէք արարէք: Հայերն կա-
սին. մեր մէջն վարդապետ չկայ, լաւ կարգացող չկայ,
լաւ փուսաղ չունիք, մինչևի ալժմոյս ելած չէ, թէ
գիտենք: Խանն կասի՝ չէ, ինչ որ կայ, բարի այ:
Մին ժ երեց եկաւ, հայի մահլուսն ջուր աւրհնեցին:
Դիր աղաք ժողովուրդ այ: Ոչ խաչ, ոչ լաւ խաչ-ալամ.
այս ջուրաւրհնիքս ալսպէս արարին:

§ 115 1127 փետրվարի գումն Աքուլիս Ղերի թաղի եկե- ibid.
ղեցու ավաք երեցն, որ էր Տէր-Ազարի որդի Տէր-
Ալէքսան, ալսօր առ Աստուած փոխեցաւ, եղաւ եկեղե-
ցոյ դրսի յարաւայկողմն, թաղեցին օրն գշաբթի: Սո-
րայ հայր Տէր-Ազարիայ ալլիի աստ էն թաղած. հայր,
որդի միայտեղ: Սայ էր Կ ամաց: Սորայ իւրմէն
մարմնաւոր յիշատակ չունէր, ուպայ հոգեւոր շատ ու-
նի: Սայ ժ ամ է, որ այրի էր: Սայ գնաց Երուսա-
ղէմ, եկաւ, կինն առ Աստուած էր փոխել. այս է:

§ 116 1127 փետրվարի ժ, քաղոց ժա, ովդան իէուսն ibid.
Թարվեզ ես Ջաքարեայ բուն բարեկենդան արարի:

§ 117 1127 մարտի լա, յարաց լ, շամս ժաուսն Թարվեզ 28v
ես Ջաքարեայ ալսօր զատիկ արարի. Աստուծոյ ո
գոհութիւն:

1127 ապրիլի եուսն Թարվեզ ես Ջաքարես ալսօր
դուս էլայ, Մարանդու վիրայ ապրիլի ժբուսն եկի
Երևան:

1127 մայիսի ժաուսն Երևան որ աքուլեցի Փիրու-

մի որդի Մարկոսն առ Աստուած փոխեցաւ, սայ Զորայգեղու եկեղեցոյ պարիսպի մէջն, յարեւելեան կողմն թաղեցին: Սայ էր ծե ամաց: Սայ զ օրի յիվանդ կապաւ: Աստուած ողորմի:

1127 մայիսի իստումն Երևան ես Զաքարեա այսօր դուս եկի, մայիսի իդումն եկի Աքուլիս:

1127 յուլիսի էումն Աքուլիս ես Զաքարեայ այսօր վարդավառ արարի:

1127 օգոստոսի մէկումն այսօր մին ազտապատցի բազրկան եկաւ Աքուլիս, շատ խաչ, շատ անօթ ըլլաւ ծախու էջմիածնայ աթոռակալ Մուքել վարդապետի աւերհնութեան թուղթով, զրած, թէ՛ երևանցի զառարի Զաքարէն էջմիածնայ համար պարտք էր արած: Զաքարէն մեռաւ, բազրկանին խանին արդ արին, խանն յօքմ արաւ, թէ տան, էջմիածնու¹⁾ փող չկէր, պարտք չընկաւ²⁾, ճարեր - || նիս կտրաւ, ահայ այս 29
չափ խաչ երծաթէ: ու անօթ փողի տեղ տվինք այտ մարդիդ: Ամէն մարդ անհոք առնու թէ իւրենց եկեղեցոյ, թէ վանքի: Մեք մեր յօժար կամօք տվաք պարտուց տէղ:

* 1127 նոյմբերի ժումն Աքուլիս որ մին թուրքավար մանսար շինեցին, տվին Մէլիք - Օվին, որ գնայ Ըսպհան, Աքուլաց անվան ու Դաշտին յօքում հանի, քալանթար լինի: Քանզի առաջմէ ուրիշ քալանթար Աքուլաց ու Դաշտին դախլ չէն անիւ: Այսմ յամի ուզում էն, որ մուղարար անէն, որ ով որ Աքուլաց ու Դաշտին մէլիք լինի, քալանթար ել նայ լինի: Այս Մէլիք - Օվին գնաց Ըսպհան, համ ե խասի մալիջնաթն Մուսարէկն տվից Օվին, թէ՛ տար Ըսպհան,

1) Զեռագրում՝ էջմիածնու:

2) " չնկաւ:

տուր իմ հայր Խախան - րէկն, համ քո
լանըտ¹⁾ շինէ:²⁾

§ 118 — 1125 օգոստոսի ժեռումն Շահնուաստ խանն, որ 28r
էր ազգաւ վրացի, առաջ Շահաբաս սայ տարաւ Ըսպ-
հան, քուրդացրուց, Թիվլիսու խանութիւն կուտայ
սորայ: Յայսմ յամի Շահ - Սլէման թագաւորն զոռ-
չու - բաշու տղայ Մուստաֆայդուլի րէկն ըռաղամով
ղրկեց, թէ գնայ Թիվլիս, Շահնուաստ խանի մէհման-
դար - բաշի: Այսօր շատ զօրօք, որ մինչի ու ձիոյ գա-
րի տային, եկին Յին Զուղայ, որ գնում էն Ըսպհան:
Սորայ ալաֆ ուլուֆէն ամէն քաղաքէ, գէղորէից կու
տային զուլմ ու սիթամով: Սայ հասնէ խոշկառու ան-
վան մանձիւն, անդ կու մեռանի. ոմն ասաց, թէ ա-
ջալով, ոմն ասաց, թէ ղէղատու մեռաւ. ըստուքն
Աստուած գիտէ: Սայ տարան Ղուս քաղաք, անդ թա-
ղեցին: Զօրքն ամէն գնաց Ըսպհան, Շահն մարդ զըր-
կեց, իւր տղայ Գօրգին Միրզայ տանի: Քանն որ
Թիվլիսու դուս էլաւ, իւր միջնակ տղէն, որ այ Գօր-
գին Միրզայ, դրեց իւր տեղայպահ: Շահն մարդ զըր-
կեց, այս Գօրգին Միրզեն տարաւ Ըսպհան, թուրքա-
ցանի, անունն փոխի, դնի Շահբանդայ խան, հօրն
տէղն տայ սայ: Սայ էր չ ամայ, Դարցեալ, Մուստա-
ֆայդուլի րէկն դնի Շահբանդայ խանին յետ մեհման-
դար, Արդավելու վերայ գայ, գնայ, 1127 յունվարի
ժառումն մտանէ Թիվլիս: Շահնուաստ խան էր Խ ա-
մաց: Այս Մուստաֆայդուլիս յետ դառնայ, թէ գնայ
Ըսպհան, սայ գայ Դանջայ, անդ մեռանի. այս է:

§ 119 * — 1111ումն Աքուլիս Մնասեց կհավի յին 40v
անունն Պ կհաւ կասին. այս կհաւիս ք
կհավն քուացել այ, ջուրն ցամաքել. ահայ

1) Զեռագրում բան:

2) Հաջորդում են J, K հավելագրություններն ուրիշ ձեռագա-
րագրով:

§ 120

աքուլացի այր ոմն, անունն խօջինց թումման, այս թումմանս այս կհավիս մին կհափն հանեց, մին մատն ջուր դուս եկաւ, ձգեց իւր այքին, որ է թվին ոճժա: Այս թումմանս իւր այքին կհավոփն ծախեց սուրբ թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, գինն Կ թուման, թվին ոճիէումն. այս է:

— Թվին ոկաումն Աքուլիս որ Աքուլացի մեղիք Մեղքումն որ ինքնայգլուխ մին ախպիւր հանեց, տարաւ իւր տունն, մին լուլայ ջուր Մէյդանի թաղումն դուս ձգեց, որ Մէլիք-Աղավելի դռան, մին լուլայ ջուր իւրենց դռան դուս ձգեց, այս է՝ վասն խելրաթի: Այս Մէլքումս այլվի այսմ թվիս խձայձորու սուրբ Ովանէս եկեղեցին¹⁾ մարամաթի շինեց: Որ այժմ ասի Մելիքինց կհաւ:

— Թվին ոկեումն Աքուլիս այր ոմն վաճառական, անունն Նուրի, մին ախպիւր հանեց, որ այժմ ասի Նուրունց կհաւ, որ է Վերի թաղումն:

— Այսմ թվիս մեր վանքի ավել անուն Պուլա պարոնտէրն ըսպանեցին վասն նախանձու առաջնորդութեան:

¹⁾ Զեապրում՝ եկեղեցի:

§ 121 1128 տրէի գ, յունւարի գ, արամ իբոռմն Աքու- 29v
լիս ես Ջաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք արարի: Ամէն
ժողովուրդ իւրենց եկեղեցումն ջուր աւրհնեցին. օրն
բշարթի. Աստուծոյ գոհութիւն:

§ 122 1128 փետրվար ամսոյ ըսկիսպ էլաւ երեխուց կար- 31r
մբուկ¹⁾ դուս գալ մինչի յուլիսի առաջի օրն, ապա
վարթարաւ էլաւ: Ամայ շատ երէխայ մեռաւ: Տվօղին
փառք:

§ 123 1128 փետրվարի ժգումն Աքուլիս ես Ջաքարէս այ- 29v
սօր Աքուլաց գուս էլայ, փետրվարի ժգումն եկի երե-
ւան, որ Աբասդուլի խանի փեսայ Ջալ-բէկն նոր
եկել էր Երևան, խանութիւն անէ: Փետրվարի իռմն,
օրն եշարթի, ես Ջաքարէս գնացի դիվանի, Ջալ-բէ-
կի խանութիւն մումբարաք արեցի: Որ էլաւ անունն
Ջալ-խան: Սորայ ասլն վրացի այ, շահի դուլ այ:

1128 յարացի մէկ, մարտի բոռմն Երևան ես Ջա-
քարէս բուն բարէկենդան արարի. առատ և բարի:
Աստուծոյ գոհութիւն:

1128 մարտի իռումն, օրն ուրբաթ, Ջալ-խան բէր-
թէն դուս եկաւ, գնաց, բերթի տակի կարմունջն տնց
կացաւ, գնաց, թէ գնայ վերոյ իքին գաշտ աղալա-
րոջն: Իքումն նստած՝ մին բ մարդ եկին մին զաջար
աղայ ձեռն յետեն կապած, թէ՛ մին իքում զօռով մին
կնիկ կոխել այ, զաֆտել: Կնիկն ել բերած: Խանն մի
սահաթի միջում դիվան արաւ. նոյն տեղն գլուխն
տվեց: Առաջի արիւնն այս էր: Ամէնս արսեցան: Ա-
նունն Մուրադի-բէկ էր:

1) Ձեռագրու ՝ կամբուկ:

1128 ապրիլի Ի, մէհեկի Ի, ադամ մէկ, Յինն Իս 30r
 Երևան ես Զարարէս այսօր զատիկ արարի. լև և ա-
 ռատ Աստուծով:

§ 124 1128 մայիսի Իեռեմն Թողաթ խիստ ժանդու էլաւ, 32v
 շատ ապրանք, շատ տուէն ու դուքան, քարվանսարէ
 այրեց, ապա մարդ չայրեց, քանզի ցերէկ էր:

§ 125 1128 յունիսի գուռն Երևան, օրն զչարաթ, Ե սհա- 30r
 թուռն յանկարծակի քամի վեր կացաւ, դուրթում, որո-
 տուռն, այնպէս շարժ հղև, որ ահաւ թօթափելու ա-
 մէն փլաւ. որ Նորայգավթայ մինչի Գօպէն, Ղէնարէն
 մինչի էջմիածին ամէն վեր եկաւ. Երևանայ ք եկե-
 դեցին, Երևանայ անապատն, Ձորայգեղու եկեղեցին,
 Քեղարթու վանքն, Ասենայփրկիչն ամէն վեր եկաւ.
 Քեղարթու Ըստէփանոս վարդապետն Երևանայ անա-
 պատուռն մնաց հողի տակի: Երևանայ բերթն, խանի
 տներն, թէ համամ, թէ մաջիթ, թէ մինարէ, ամէն
 վեր եկաւ: Մինչի ք, ք օրի հողի տակի մեռել ին հա-
 նուս: Տուն կեր մին Ե, ք, ք ջան մեռաւ: Այս եր-
 կրումս Էոզն ջան մեռաւ: Զալ-խան շահին արդ արեց.
 այսպէս երկրիս սիթամ ելաւ: Խանն մարդ զրկեց,
 Գանջու քն մարդ եկաւ, Նախջիվանայ Մահմադ-Ըն-
 դայ խան եկաւ իւր տակարոջն, ամէն սուլթաններն
 եկաւ, բերթի չորս կողմն ասկար նստաւ, թէ չուրի
 Շահ-Սլէման թագաւորէն մարդ գայ: Իարցեալ, յու- 30v
 լիսի մէկուռն չափար գայ Թարվեզ Ադրբէջանայ վե-
 դիր Միրզայ Իրրահիմի վերայ, թէ՛ դու գնայ, Երևան
 նստէ, թագաւորական դրամով չինէ: Ահայ յուլիսի
 ժբուռն Միրզայ Իբրահիմ մտաւ Երևան: Յուլիսի Իգ-
 ուռն Երևանայ չափար եկաւ շահի յօքմով, Աքուլաց
 ու Դաշտէն Իգ մարդ տարաւ Երևան, որ բերթի վե-
 րայ բան անէն: Ոչ թէ միայն Աքուլաց, ամէն երկրի
 տարան: Մինչի լգ թուման Աքուլաց ու Դաշտէն խարջ
 դնաց: Այսպէս այս խան ու բէկլար կացին, մինչի
 ձուն եկաւ: Ապա շահէն դաստուր ելաւ, ամէն մարդ

գնաց իւր տէղն: Ապա շինութիւն կ'ստատ մնաց. փոքր փոքր շինում էն:

* Դարցեալ, շարժն առաջի գալն օր ու գիշեր ծ, ծբ յետ շարժէր: Այս փոքր փոքր գալով մնաց, մինչև էլաւ շարաթն և ամիսն մին յետ կու գէր, մինչի ք տարումն, ապա կտրեց:

§ 126 1128 յունիսի իեռումն, օրն զշարթի, ես Ջաքարէս 31r
այսօր Երեանայ դուս հկի, յունիսի իթումն եկի Աքու-
լիս, օրն կիրակի:

§ 127 1128 սեփտեմբերի իգումն Աքուլիս այսօր մին վրա- 32v
ցի եկաւ ծե ձիաւորաւ, անունն Ըստամբէկ, քրիստո-
նայ: Սալ եկաւ, գնաց մեր Աքուլաց աղայ Մուսայ-
րէկինց տունն: Ջերայ այս Ըստամբէկիս քվեր աղ-
չիկն Ըսպհան շահի հարամումն կնի. այս գ ամ է, որ
Շահ - Սլէման թագաւորն այն աղչիկն կու տայ Մու-
սարէկն կին: Այս Մուսայրէկս կին առաւ, եկաւ
Աքուլիս իւր հայրենի տունն: Երփ որ Ըստամբէկս
լսեց, թէ իւր քվեր¹⁾ աղչիկն շահն տվել ալ Մուսա-
րէկն, և խաս գեղն տվել Մուսարէկն, այսպէս մե-
ծացել ա²⁾, եկաւ, տէսաւ, մինչի նոյմբերի ք կացաւ,
այլի գնաց Վրացտուն: Ըստամբէկն Մուսարէկի
տան էր. մարդիկն Աքուլիս դունալ պահեցին: Շատ
խորջ գնաց:

1128 հոքտեմբերի մին Օրդուվարի դադին մազուլ 33r
էլաւ, տէղն շխալիսլամ նստաւ: Քանզի օրդուվարցի
Միրզայ Ուսուֆի տղայ, անունն Միրզայ Արուլ Յու-
սէն, սայ Ըսպհան սաղրուն անէ, շխալիսլամութիւն
վերայ կառնու, գայ Օրդուվար նստի: Խիստ անողորմ,
անիրաւ մարդ էր: Շատ եկեղեցոյ դարար տվեց: Աքու-
լաց թէ վանքի, թէ եկեղեցոյ ծ թուման առաւ, մա-
հանայ թէ՛ նոր էք չինել, յօքմ ունիմ: Շատ անիրաւ

1) Ձեռագրում երկեր:

2) , մեծացելու:

լաներ, արաւ¹⁾։ Յետով զազին էլ գնաց, զազութիւն առաւ, եկաւ, Օրդուվար նստաւ։

* Յետով այս շխալիսլամս ընկաւ գինս-
խմիլ, լաւանդութիւն անիլ, Իւրան համար
ուտելով, խմէլով, ման գայ։

1128 ումն էջմիածնայ Միքայէլ աթոռակալ վարդապետն եկաւ Գողթան տունն նվիրակ։ Այս գ ամ է, որ էջմիածնայ նվիրակ չէր եկած։ Քանզի Յակոբ կաթողիկոսն այս ք ամ է, որ էջմիածնայ Սէֆիղուլի խանի ձեռացն փախաւ, գնաց Վրացտուն, Վրացտան վերայ գնաց Խորմացտուն։ Այս աթոռակալ Միքայել վարդապետն ղէքտեմերի ժեռումն եկաւ Աքուլիս, մին քանի օր կացաւ, նվիրակն առաւ, գնաց էջմիածին. այս է։

§ 128 — Պատճառ այս է. փառակեցի հայ ոմն, Ջիմշիտ 31r
անուն, թուրքանայ Իւրմից զաւակ չեղաւ. շատ ապ-
րանք ունէր. ինքը մեռաւ, մնաց իւր ծառային։ Ան-
ցաւ ժամանակ։ Ախպէր ունէր, անունն Առաքել։ Այս
Առաքելս այլլի թուրքացաւ, դավի արաւ ախպօր ծա-
ռայիցն, բան չի շինեց։ Առաքելն մեռաւ, սորայ մնաց
ք տղայ։ Սոքայ էլ թուրքացան, այլլի Ջիմշիտբէ-
կին ծառային յետ դավի արին, այլլի բան չի շինեց։
Մինչի Ի տարու դավի արին, քանի յետ շահի դուլ
բերին, շատ խաներ դիվան արին, ամէն ապրանքն
փուչացաւ։ Այսու յետե Առաքելի տղերքն, որ է Շահ-
դուլի, Ալահդուլի, ընկան հայերի հետ միրասդավի։
Շատ շատ հայերի դավի արին, թէ փառակցոյ, շո-
ուռթեցոյ, ըմբեցոյ, աքուլեցոյ։ Անցաւ ժամանակ,
այս Շահդուլիս շահէն դուլ բերի, գայ Երևան.
խան էր Զալ-խան։ Զալ-խանն մին աղի օտայ անէ,
անունն Մեհրալի-բէկ, այս շահի դուլս, Զալ-խանի
նօքարն մին չ ձիաւորաւ ॥ 1128 օգոստոսի ժբումն 31v

1) Ձեռագրում՝ բանեաւ։

գայ Աքուլիս: Աքուլաց հաքիմն էր աքուլեցի Մուսարէկի թոռ Մուսարէկն: Սայ տուն բանալ տայ, վեր գան, թէ՛ Շահողուին շահէն, խանէն յօքմ այ բերել, թէ աքուլեցի Ղարեց օյմաղն, որ է ժ, ժք տուն, ամէն իմ զօվում այ: Այս օյմաղիս մեծաւորն Մելիք-Մանվելն կնի, Պետրոս: Սոքալ տան չեն ելած: Մանվելն Թարվեզ կնի ուրիշ բանի համար, Ոսկան, Պետրոս երևան կնին այս դավուս համար: Վերոյ Մէհրալիբէկն Բ օր Աքուլիս կացաւ: Երևանայ Զալ-խանէն Ոսկան, Պետրոսն յօքում հանէն, զրկէն Մէհրալիբէկին վերայ, թէ դոցայ յետ բան չունիս, եկ: Մէհրալիբէկս զարուլ չանէ, թէ՛ սուտ այ: Մարդ զրկի, Ղարինց դռներն կոտրատի, թէ՛ Մանվելն տան այ: Այս Մանվելիս մին տղայ կնի է ամաց, մին քանի ամիս էր, յիվանդ էր: Խուրքն իրիպունն որ դռներ կոտրատի, տղէն լոյսաբացին մեռաւ: Ղարինց ջումիաթն միռեին բառնան, թէ տանէն երևան: Գնան Նախջիվան, Նախջիվանայ Մահմադ-Հոգայ խանի հայր Ալիդուլի խանն թողնու ոչ, գնան: Մեռելն տանին, սուրբ Կարապետուն թաղէն, շատ կռիվ անէն, վարթարաֆ անէն, գնան երևան: Մին 6 թուման ավել այս դավուս դուս էլաւ Ղարինց օյմաղէն վասն հաւատոյ:

§ 129 1128ումն աքուլեցի Մասէին Առզուումայ եկաւ: Զալ-խանի գրոջն եկաւ, երևան զառաքի նստաւ: 34v

§ 130 1128 այսմ ամի Աքուլաց դիր շատ տղայհասակ մարդ մեռաւ: Թէ Ըստամբօլ, թէ Իզմիր մինչի է մարդ մեռաւ, զերայ մահ էր այն երկիրն: Աքուլաց դիր գում ելաւ: 30r

§ 131 1128ումն Աքուլաց հաքիմն էր աքուլացի Մուսարէկի թոռ Մուսարէկն: Աքուլաց մէլիք էր Մէլիք-Ովանէսն, որ է Օվի: 32v

§ 132 1129 տրէ գ, արամ իբ, յունվար գ, օրն գշարաթ, 33v

ևս Ջաքարեայ այսօր Աքուլիս ջրաւրհնէք արարի Պ մահլէն ամէն ժողովեցին Վերի թաղի եկեղեցին, զգեստավորեցին, մեր վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն զգեստավորեց. մինչի ծ, Կ շապիք յաքնող կէր Նաղրով, զոնով գնացին Շաբի կհաւն, ջուր աւրհնեցին. լաւ, արև օր: Այսմ ամի Աքուլաց հաջիմն էր աքուլեցի Մուսարէկենց Մուսարէկն: Սոյ ուղարկեց, Օրդուվարայ շխախալամն, գ, Ե մեծ մարդ կանչեց, ինքն, թէ այլ քուրդեր նստան, չուրի ջուրն աւրհնեց, խազաղութեամբ, սիրով ամէն վեր կացին, իւրենց¹⁾ տեղն գնացին: Թէ Օրդուվարայ քուրդերին, թէ Աքուլաց քուրդերին խարջ չառին հայերէն: Միայն մին սման էմիշ, գ քալայ շաքար տարան. այս էր խարջն:

§ 133 1129 յունվարի իեռումն Աքուլիս Վերի թաղի սուրբ 33r

Քրիստոսփոր եկեղեցումն²⁾ այսօր գանձանակ սահմանեցինք, որ ամէն շաբաթ իրիգուն գանձանակ բռնէն, եկեղեցուն համար շորագին լինի: Առաջմէ կայր ոչ, նոր ըսկսըն արարաք: Ղութի շինեցի, ֆռանկի փակով, մհրեցինք, որ թաբաղ բռնեն, ինչ որ գայ, ածէն դութինն: Ես Ջաքարէս, գ, Ե տարի այ, ասելով՝ այսօր ըսկսըն ընկաւ Աստուծով:

§ 134 1129 քաղոցի իգ, փետրվարի իբ, օրն կիրակի, ես 33v

Ջաքարեայ բուն բարէկենդան արարի Աքուլիս. լի և առատ, ապա դիր սաստիկ ցուրտ և ձիւն կայր, որ ք թիգ ավել ձուն կայր գետնի: Ահայ գ ամիս այ, որ

1) Ձեռագրումս իւրեց:

2) , եկեղեցումն:

ձուռն այ եկելի: Այսմ ամի անչափ ձուռն եկաւ վասն մեղաց մերոց:

§ 135 1129 մարտի էռումն, օրն կիրակի, որ էջմիածնայ 34r
աթոռակալ Միքայել վարդապետն Նախավկայի վանքումն այսօր առ Աստուած հանգեաւ: Մարմինն անդ դիր հանգստեան եդին եկեղեցոյ պարսպին դուս, յարեւելեան կողմն կոնդին թաղեցին: Սայ էր կէ ամաց: Սայ էր ի գէղջէն Շամբու: Սայ ինքն կենդանի վոխտն դ ամով առաջ իւր տէղն, որ էր Նախավկայն, տված էր իւր ախպէր որդոյ Պէտրոս վարդապետին: Սորայ վանքն, աթոռն էր Նախավկայն, ապայ էջմիածնայ սևայգլուխն սայ ընդրեցին էջմիածնայ աթոռակալ, քանզի առաջմէ քանի անգամ աթոռակալութիւն էր արարեալ: Այս պատճառէս եկեալ էր Գոխտան տունն նվիրակ, ժողովեց, զնաց Նախավկայն, մինչի ի օրի յիվանդացաւ, անդ հանգեաւ: Շատ աշխատաւոր, լե մարդ էր:

§ 136 1129 ապրիլի ժա, սէհէկի ժբ, շամշ իբումն Աքում ibid.
լիս ես Զաքարեայ այսօր զատիկ արարի: Ապայ աղթատ զատիկ էր, ամէն ինչ սուղ էր: Ոչխարի միսն լիդրն զ6 դիան, պանիրն զ8ն դիան. այս կերպիւ էր: Զերայ գ ամիս այ, որ ձմեռն այ: Չինն իգ էր զատիկ:

§ 137 1129 մայիսի գումն այսօր մեր Շմաւոնի Երևանայ 34v
կնգանէ ելած տղայ Աղամիրն մօրէն թահր արած եկաւ Աքուլիս. այս է:

Այլլի սեփտեմբերի իումն եկաւ Երևան:

1129 մայիսի ժքումն Չինն բ օրական, հկաւոր կենդանակերպումն,¹⁾ Աքուլիս ք սահթումն մին այնպէս անձրե եկաւ, զետն սէլաւ եկաւ, այլ ոչ ճանապարհ, թէ առու, թէ տնգութք, թէ ժարլղան, ամէն սարաւ: Բալքի թէ Աքուլաց բն թուման զարար տվեց: Մին

1) Ձեռագրում՝ Չիցն Բ օրական, եկաւ, կենդանակերպումն հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողով:

ողալ էլ տարաւ դափանցի, ժ, ժբ տարեկան: Ես Ջա-
քարէս մին թուման զարար քաջեցի, րանդի ներքի
այգուն մին ժ թթի տարաւ, ճանապարհ, առու տա-
րաւ: Ամայ Տրունայ, քանց Աքուլաց շատ զարար էլաւ:
Կամք Աստուծոյ եղիցի:

1129 մայիսի իռումն ես Ջաքարէս այսօր համբար-
ձում Աքուլիս արարի:

1129 մայիսի իռումն, օրն եշարաթ, այսօր աքու-
լեցի Մուսարէկի թռ Մուսարէկն մեր Աքուլաց բա-
զարումն յարաւայի կողմն մին քարվանսարայ յիմն
ձգեց, դուզան, բազար շինէ: Տէղն առաւ գ, գ մար-
դուանէ, գինն լք թուման: Սարքար Թումանեց Առա-
քելն էգիր, որ շինէ:

§ 138 1129 յունիսի ժումն Աքուլիս, որ աքուլեցի խօջայ 35r
Ղօգաղն առ Աստուած փոխեցաւ, շատ ապրանքի, ըռ-
զակի տէր էր: Սայ սարքարութիւն արաւ, որ Վերի
թաղի եկեղեցին շինեց: Շատ աշխատանք արաւ: Աս-
տուած հոգոյն ողորմի:

1129 յունիսի ժումն որ Մուսարէկն այսօր Աքու-
լաց դուս էլաւ, գնաց Երևան: Զերայ աքուլեցիք ծա-
ծուկ մանսար վէքիլ ին արարեր աքուլեցի Խօջումնայ
Մանվելն, որ դնայ Ըսպհան գանգատ: Ահայ ժգ ամիս
այ, որ գնացել այ Ըսպհան, յօքում հանել Երևանայ
Ջալ-խանին օհտու: Այս ժե օր այ, որ Մանվելն եկել
այ Երևան: Այս Մուսարէկս որ լսեց, սայ ել գնաց
Երևան, Ավդուլարէկն, Մէլիք-Օվին յետն տարաւ,
գերայ հսար էն ուզում մելիքէն: Ահա այս գ տարի
կէս այ, որ Մուսարէկն Աքուլաց հաքիմն է. ոչ թէ
միայն Աքուլաց. Մեղրի, Լէհրամ, Ազտապատ¹⁾, Շո-
ռութ սորայ զաֆտումն այ: Դարցեալ, յուլիսի ժգումն
Ջալ-խանի նազիր, որ է Ըռազայդուլի-բէկ, ի ձիա-
ւորաւ այսօր եկաւ Աքուլիս, գնացին փէշվազ անթիւ

1) Զեռագրում Ազպասաս:

մարդ: Մէլիք - Օվին, Մանվելն այսօր եկին Աքուլիս-
նազիրին յետ, որ Մուսարէկին առած անտաղն գրեն,
մէլիքի հսարն տէսնուն: Ապայ Մուսարէկն մնացել
այ Երևան: Այսօր Աքուլիս մին չալխանմիջ էլաւ:
Դարցեալ, ռզօստոսի իբուռն խանի նազիրն եկաւ Երե-
ւան: Օգօստոսի իեռն գանգաւաւորքն եկին ճի մարդ:
Թէ Աքուլաց, թէ Դաշտէն, թէ Շօռութու, թէ Ազտա-
պատու, թէ Մեղրու ճի մարդ էկաւ: Մեղրու գ, Ե
մարդ էր, ամայ միուս գեղերիցն շատ էր, ամէն բէ-
լու մարդ էր: || Այս ջումիաթս եկին Երևան: Շատ, 355
անթիւ խօսք, դիվան էլաւ: Ոսան Մուսարէկիցն
շատ փող կերաւ, լալքի ղճ թուման ավել կերաւ: Ոսան
ընկաւ Մուսարէկի կողմն, թէ՛ բարիչեցէք: Դանգա-
տաւորքն քիչ քիչ գնացին, մնաց մին Ի մարդ, խոս
գեղի մարդն: Առաջ Զալ - խանի կաշառք ին ասել, թէ՛
Մուսարէկն, թողդ թապաւորի մալիջնաթն, թէ ան-
տաղ, թէ սիթամի, այս գ խասէն զո թուման առել
այ: Պիտի խանն հաղիւղաթն անի, մեր զո թուման առ-
նի, ժեզ տայ, մեք ճճ թուման տանք խանն: Յետով
Լոպհանայ խարար եկաւ, թէ Մուսարէկի հերն, որ
էր Իսախան - բէկն, մեռաւ: Զերայ խասերն այս Իսա-
խան - բէկն, մեռաւ: Զերայ խասերն այս Իսախան -
բէկս էր իջարայ արել, այս ջանիբէս խասերն սո-
ցանէ կտրեցաւ: Յետով Զալ - խան մին քանի մարդ
լունեց, բերին ԲՃՃ թուման Մուսարէկիցն առին,
տվին խոս գեղի մարդն, գիր առին, բարիչեցին, գնա-
ցին: Ամայ գ ամիս Երևան կացին, ամէն գնացին:

1129 ռզօստոսի մէկուռն Ես Զաքարէս Աքուլաց
դուս էլայ, ռզօստոսի զուռն եկի Երևան: Մեր Քաս-
պարն յետս բերի. առաջին դուս գալն է: Դարցեալ,
իմ Երևան գալու պատճառն այս էր, որ Երևան մին
զառարի, Հաջի - Թաղի անուն ոմն, գնայ Զալ - խանին
արդայ կուտայ, թէ՛ Սիամոնիցն ժբ թուման կուգեմ:
Ես ջանիբէս Սիամոնի կնիկն մին հայ մարդի վարց

տայ, զրկի Աքուլիս, թէ՛ այ Զաքարէ, հասնել թըխտիս գալ պիտիս: Ես Զաքարէս ահայ այսօր եկի Երևան:

§ 139 Թվին ոճիք օգօստոսի բուռն Ըստամբօլ Աստուածածին եկեղեցումն Յակոբ կաթողիկոսն առ Աստուած փոխեց: Տարան Բէկ-օղլի հանգիստնումն թաղեցին: Օգօստոսի Իէռումն գիրն եկաւ Երևան: Յակոբ կաթողիկոսն էր հօգ ամաց: Սայ կաթողիկոսութիւն արաւ իւ տարի:

§ 140 1129 օգօստոսի էռումն այսօր Հաջի-Ալի խան մտաւ Թարվեզ, որ այս քանի ամ է, որ Թարվեզ ջայնջին նստէր: Ահայ այս Հաջի-Ալի խանս Շահ-Սլէման թուրքաւորի յօքմով խան եկաւ, որ է մեծ սիփասաւար խան: Այս խանս այնպէս յօքմ ունի, որ ամէն բէկ ու խան իւր նոքարի սանն տեսնու, որ դարուն սայ ամէն խանի սանն տեսնու. այս է:

1129 օգօստոսի ժեռումն ես Զաքարէս աստուածածին էջմիածնումն¹⁾ արարի, որ անչափ ուխտաւոր էր եկել. շատ թամաշայ էր: Ես Զաքարէս Երևան էի, գնացի էջմիածին, այլի կիրակի իրիզուն եկի Երևան:

1129 օգօստոսի²⁾ ժթումն Երևան այսօր շատ փէշ-դազ արաւ, Զալ-խան ինքն էլ գնաց, որ մինչի բռնարդ Հաջի ին գնում: Սոցայ գլխաւոր էր Ադրբէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմի ախպէր Միրզայ Սադի: Սայ էր շահին մուստովֆայ մամլիք: Միուս գլխաւորն էր Մաշադու քաւանթարն, որ այս քաւանթարս շահի բարիբար խազինայ ունի, մուլք, որ կասին, թէ օրն իւ թուման դալուր ունի. այսպէս մարդ է:

* Դարցեալ, օգօստոսի իգումն Երևանայ դուս էլաւ, գնաց:

1130 մայիսի իեռումն վերոյ հաջիլարն եկին Երևան: Միրզայ Սադին Քարումն

1) Ջեռագրում՝ էջմիածնումն:

2) " " օգօսի:

մեռած էր, քալանթարն զնուցած էր Բաղ-
դադու վերայ, բազին եկին Երևան:

§ 141 Թվին 1129 ղեքտեմբերի ժեռումն Աքուլաց սուրբ 36v
վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն այսօր էջ-
միածնայ դուս էլաւ Հայաստան վարդապետաց, դով-
լաթավորաց, խանի գրով, մանսարով, որ գնայ Երու-
սաղէմ, թէ Ըստամբօլ Եղիազար վարդապետն բերեն
էջմիածին, կաթուղիկոս դենն: Այսպէս սահմանք տե-
սին¹⁾, Դարցեալ, Պետրոս վարդապետ գնաց Երուսա-
ղէմ, Եղիազարին յետ լոյսն տեսան, եկին Ըզմիր,
Բուրսայ, Ըստամբօլ²⁾, ապայ ծովով եկին Տարապզոն,
եկին || Առզուում: Օգոստոսի լուսն թվին ռեւա հրաշալի
այսօր եկին էջմիածին, աթոռ նստաւ:

* Ամայ կաթուղիկոսութիւն յանձ չառաւ.
անունն նորայ, նայ կու յիշէն: Այսպէս 37r
մնաց, ռելք Պետրոս վարդապետն աթոռակալ
դրեց. Բ ամիս արաւ, այլ դուս ընկաւ, Վի-
րաբի³⁾ Դաւիթ վարդապետն ելաւ աթոռա-
կալ: Ապայ Պետրոս վարդապետն ռելքումն
ղեքտեմբերի իռումն Աքուլիս իւր վանքն
եկաւ:

§ 142 1129ումն թվին օսմանցու Սուլթան Մահամադ թա- 36v
գաւորն հրաման կու տայ Առզուումայ Իբրահիմ փա-
շին, թէ՝ քո ղօլբակովն գնայ Վրաստանայ երկիրն Դա-
դիան, Շահնուաստ խանի տղայ Շահնազար խանին
վերայ կռիւ: Պատճառն այս կընի, թէ Ասլան փաշէն,
որ էր Ախլցխու փաշէն, յետ Շահնազար խանին յետ
մին այ դառած: Այս պատճառէս Առզուումայ Իբրահիմ
փաշէն գայ Ախլցխայ, Ասլան փաշի գլուխն կտրի,
ինքն գնայ Դադիանու երկիրն Շահնազար խանի վե-

1) Ջեռագրում՝ տեին:

2) , Ըստմբօլ:

3) Վիրեի: Տպագիրը (յերես 81) նույնպէս կար-
դում է Վիրաբի:

բայ կռիւ. մին ք, գո¹⁾ մարդ փաշիցն կոտորվի, փաշէն յետ դառնայ, սիփտիմբերի իռնն գայ Աւզուում, զերայ ձմեռն վերայ հասաւ: Դո վրացու գերի բերաւ ասկարն:

§ 143 Թվին 1129ումն որ Աքուլաց էլն կանկնեցին, յօքն 32r

բերին Շահ-Սլէման թագաւորէ, բերին Երևանայ Զալ-խանին օհտու, դիվան արին, շատ աղմուկ էլաւ, և խասն Մուսաբէկէն կտրեցին: Մուսաբէկի հայրն ի տարի մօտ էր, որ Ըսպհան էր, այսմ յամի նայ Ըսպհան մեռաւ, անուն էր Իսախան - բէկ: Շահ-Սլէման թագաւորն և խասն կու տայ խանդոււմ - բաշի Խոստրով աղէն: Խոստրով աղէն կտա իւր մուսահիր, շահի դուռ այլվի Խոստրով աղէն, իւր անվանակիցն:

* Թվին 1130ումն այս Խոստրով աղէն կու գայ, Աքուլիս կու նստի, մարդիկն զրկի Մեղրի, Շօռութ, Լեհրամ, Ագտապատ, իւր համար աղայութիւն կանի: Դարցեալ, Աքուլաց ջումիաթն Մելիք-Օվին բռնէլ կուտան աղին, շատ սխասաթ անէն: Այսպէս կանէն. վիզն դունդա կուտան, նստացանէն էլ, նաղրով, զոնով Աքուլիս, Դաշտն ման ածէն: Դաշտէն Մելիք-Սլէմանն այլվի այսպէս ման ածէն, թէ՛ ամէն դուք արիք, որ Մուսաբէկն այսպէս սիթամ արաւ մեզ: Այս պատճառէս այսպէս սխասաթ բերին Մելիք-Օվու գլուխն: Մին ճլ թուման սուրին, թողզ դիվանում խարջածն: Օվուն բալքի բն թուման դուս էլաւ, ինքն էլ մելիքթենի դուս ընկաւ: Ամայ Սլէմանն կորցրին. Աստուած գիտէ, թէ ինչ էլաւ: Աքուլաց մելիք էխանեց Ափրահամն է²⁾, Խօջումէնց Ոսկանն:

1) Ձեռագրում՝ բոգ:

2) , Ափրահամն է բառերից հետո գրած և այսպէս էլաւ ու հետո գրչով ջնջած:

§ 144 ԹՎԻՆ 1130 յոնվարի գ, արամ ԻԲ, տրէ ամսոյն 35v
է, օրն եջարաթ, ես Ջաքարեայ այսօր Ջրաւրհնիք
երևան արարի: Ջրաւրհնիքն ամեն մարդ իւրենց եկե-
ղեցումն արարին, զերայ դուս չի գնացին:

§ 145 1130 փետրվարի ծգումն երևան ես Ջաքարեայ 37v
րուն բարեկենդան արարի: Այսմ ամի սղութիւն էր
երևան: Հացի ի խտիլն իս դիան է, անուէն իս դիան
էր, ամայ ձ դիան ավել նստէր, ամայ են ել կայր ոչ,
Գարին՝ Կ դիան, բրինձն՝ Յի դիան: Ամայ ձմեռ չե-
լաւ: Այսմ աւուր որպէս վարուն է: Այսօր Չինն էր
գ օրական: Յորենու սօմարն զճ դիան էր, յետով ո
դիան էլաւ:¹⁾

1130 ապրիլ գ, շամս ժգ, մէհէկի դ, Չինն Իգ, այ-
սօր զատիկ ես Ջաքարեայ երևան արարի: Սխտ սղու-
թիւն էր այսմ տարի:

1130 մայիսի ժբումն երևան ես Ջաքարէս համբար-
ձում արարի: Դիր հացի սուլ էր, որ ժք իստիլ ցորէնն
ն դիան կէր ոչ:

1130 մայիսի ժեումն Ըսպհանայ այսօր Շահ - Սլէ-
ման Թազաւորէ մին կապայ, մին մանդիլ խալաթ
եկաւ երևան Ջալ - խանին համար: Շատ, անչափ փէշ-
վազ գնացին: Շահ - Ժուրդի խալաթն խանն հաքաւ,
քարանով, շատ ձիաւորաւ մտաւ բերթն:

1130 օգոստոսի իռումն այսօր երևանայ ես Ջաքա-
րէս, մեր տղայ Քասպար, երկուս ել նաչաղ, ջերմոտ,
դուս եկի, օգոստոսի իգումն եկի Աքուլիս:

1) Ձեռագրում է: Տպագիրը (յերես 82) վերջացնում է ո դիան
բառերով:

§ 146 Թւին ընդ հոքտեմբերի ժառուհի, օրն զշարթի որ 35v
Աքուլիս նոր ձուն եկաւ, շատ զարար տվեց: Քանի
իքի խաղողն փնաց ձնի տակի. ք օր ձունն փնաց, այլ-
վի վեր կացաւ. ապայ սառեց ոչ:

§ 147 1130ուփն Երեան սով ընկաւ, որ ցորենի սօմարն 30v
դարցաւ ռբն դիան: Գարին քանց ցորենն թանկ էր,
որ սօմարն ժք լիդր Թարվեզի այ, որ է լիդրն ժք
խտիլ: Բրինձն մինչի բն դիան դարցաւ: Շատ մարդ,
աղքատներն պաս չի պահեցին, մածունով, պանիրով
անց կացուցին: Շատ աղքատ, թէ թուրք, թէ հայ,
խոտով, կանանչով ապրեցան: Հացն թուրքով, ժասա-
վուլով կուտին մարդի: Ոչ թէ միայն Երեան էր այս-
պէս, ապայ Ղափլանթու մինչի Թողաթ այսպէս սղու-
թիւն էր: Ամայ Երեանայ նման ոչ էր սղութիւն:
Ապայ հացի անուն էր հաց. վայ մեզ, որ հող եր,
աթար էր: Փառք Աստուծոյ:

[ՅԵՐՐՈՐԴ ԲԱԺԻՆ. ԱՎԱՐՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ,
ՅԵՎ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ]

§ 148 Թվին ռղզ մարտի եռումն Աքուլիս, որ ես Աքուլեցի 37v
 Գուրգունց Աղամիրի որդի Ջաքարէս, որ ես Ջաքարէս էի ժէ ամաց, նախ և առաջի իմ ճանապարհ գնալուն այս է, որ մին բէռն խամ ապրիշմով, իմ հօր, մօր, իմ եխպայր Շմաւոնի, սոցայ կամով ինձ դրին իմ հօր եխպօր որդի պարոն Նիկողոսին յետ, գնացի Իզմիր։ Պարոն Նիկողոսն¹⁾ ել մին բէռն ապրիշում ունէր։ Դարցեալ, Նիկողոսն իւր ապրիշումն ծախէց ոչ, գնաց ի Ֆոնգստան, ի քաղաքն Լիօռնայ։ Դարցեալ, ես Ջաքարեայ իմ մին բեռն ապրիշումն, մեր Աքուլաց շատ բազրկան կեր Իզմիր, ծախեցին, թէ խարջ, թէ գմրուկ, թէ ժող բորջի, ամէն տվին, մնաց խալիս բճի մառչիլ սիվիլայ։ Զերայ ապրիշումի լիդրն, որ զ հողայ է, լիդրն տվի 1Բ մառչիլ։ Քնար ապրիշում էր, լաւ բազարի հանդիբեցայ։ Դարձեալ, այս փողս բճ մառչիլ տվի մեր աքուլեցի աղբոյաղչի Վարդան, որ բերաւ Աքուլիս, տվեց իմ հայր Աղամիրին և իմ եխպայր Շմաւոնն։ Դարցեալ, ես Ջաքարեայ և մառչիլ փող վեր կալայ, գնացի Բուրսա, զ ամիս կացայ, գնացի Ըստամբօլ, ինձ համար ալիշ-վերիշ արարի։ Դարցեալ, իմ եխպայր Շմաւոն ժետ ուղարկած փողն վեր առնու, գնայ Ըսպահան, ապրանք առնու, ծախէ։ Դարցեալ, այս Շմաւոնս զ Ֆիթեիլի, մի քանի դանակ, դվթ, դալամ, նախշուն մին քանի զատ աղարկեց Ըստամբօլ, ինձ Ջաքարիս հասաւ։ Ծախեցի, ձ մառչիլ հանեց, որ էլաւ իմ հօր փողէն ինձ հասաւ մին ճժ մառչիլ։ Այս էլաւ ինձ Ջաքարի հայրենի փողէն մա-

1) Զեռագրում՝ Նիկոսն։

յայ: || Թվին ողջ ապրիլի ժըռմն ես Ջաքարեայ Ըս- 38r
տամբօլու դուս եկի, յունիսի գռմն եկի Աքուլիս: Թէ
նաղտ, թէ վէջ, իբ թուման փող բերի. գ թուման իմ
հայր Աղամիրն վեր առեց, խարջի արաւ, զերայ Շմա-
ւոն տան չէր: Մնաց ինձ Ջաքարիս մայայ իբ թու-
ման: Ես Ջաքարէս Երանեց Աստուածապոգն ինձ ժ-
թուման մայայ տվեց, դրեց աքուլեցի Մարքարի որ-
դի Արզանուն յիտ, թէ՛ Արզանին կարդացիւ չէ, դու
սրայ յիտ գնայ, սրայ ալիջ-վերիչն գրես: Այս Ար-
զանիս Աստուածապոգիս ընկեր էր. գն թուման մա-
յայ Արզանուն յիտ էր: Ես Ջաքարէս Արզանուն յիտ
գնացի Ըսպահան, խրիդ արարիք Ըստամբօլ, ծախի-
ցինք, եկինք Երևան, յիտ դառանք գնացինք Թլվիս,
փողն գառավխանումն¹⁾ կտրեցինք, եկի Աքուլիս: Ես
Ջաքարէս շատ փորցանք, ջավայ, չարչարանք քաշեցի,
այս Արզանուն յիտ թվին ոճ սեփտեմբերի Եռմն եկի
Աքուլիս, ինձ Ջաքարիս շախ ու մայայ հասաւ ծգ
թուման: Այս Աստուածապոգիս ասաց, թէ՛ Արզանուն
յիտ գնայ ու եկ, քեզ ջոկ մայայ տամ: Ել տվեց ոչ.
սլատճառն իմ եխպայր Շմաւոն էլաւ: Պատճառն այս
է, որ Շմաւոն Ըսպահան նախ և առաջի մեր ապրիլո-
մի փողն խրիդ կանէ, մին յիտ Թարվեզ կու ծախէ,
մին խրիդ կանէ, գայ Ըստամբօլ: Այս Շմաւոնս եկաւ
Ըստամբօլ, ես Ջաքարէս բանս տէսել ի, դուս գա-
լիս եկի Աքուլիս: Այս Շմաւոնս աքուլեցի Թուդա-
նեց Ղուլին Շմաւոնիս մայայ կու տայ, այս մա-
յէս տանի Ըսպահան, կէսն կու տայ մեծ Դալու Ա-
լիդուլի խանին, որ եկաւ Թարվեզ, խան նստաւ,
կէսն կու տայ մեծ Լալայբէկի տղայ || ուղբաշի Ալահ-
վերդիբէկին: Այս Շմաւոնս Ըսպահանայ որ կու գայ
Թարվեզ, թէ Ալիդուլի խանէնանէ փողն ուզէ, այս
խանս այս Շմաւոնս կու տանի, գինի խմեցնել կու

38v

1) Ջեռագրու մ՝ գառավխանումն:

տայ: Յենց որ գինովանէն, խանն կասէ, թէ՛ այ Շմա-
ւոն, արի, թուրքացիր, քո փողն տամ: Շատ խօսքեր
կառին, այս պատճառէս այս խանն ինքն իւր թուրն
վեր ունի, գնայ այս Շմաւոնիս վերայ, թէ վիզն տայ,
այս Շմաւոնս ձեռաց կու գնայ, դուս կու քաշէն. էլաւ
բին միջումն աղմուկ: Յետով խանն մազդւլ կանէն.
այս Շմաւոնիս փողն կորաւ: Այս պատճառէս առաջի
յիշած Աստուածապօղօն ել ինձ Չաքարիս մայա չէ
տալ, թէ՛ տանի, ախպօրն նման կու տայ խանի, բէ-
կի, կու կորէ. այս է: Դարցեալ, այս Շմաւոնս խա-
փանօք մարդ աղարկէ Աքուլիս, թէ՛ այ Չաքարեայ,
ինձ համար չ թուման փող աղարկէ, որ խիստ էժան
չուխայ եմ առել, տամ քեզ: Ես Չաքարէս չ թուման
աղարկիմ, գիտեմ, թէ ըղորթ այ: Սայ խօվ պարտք
ունէր, կու տայ իւր պարտքն, չուրի մին տարի մօտ,
այլվի իմ չ թումանս տվեց, շախ չի տվեց: Դարցեալ,
այս Շմաւոնս տէսաւ, որ խանն փող չի տվեց, գնաց
Երեան, թէ Լալա բէկի տղինանէ փողն առնէ: Քան-
զի Քէ-Պօստրով խանն կապանօք տանէն շահն, այս
Քէ-Պօստրով խանիս դալուդ կու մնայ Երեանայ օլ-
քին վերայ: Շահ-Աբաս թագաւորն Լալա բէկի մեծ
տղայ. Մահմադուլին խանութիւն տայ, աղարկի Երե-
ւան, խան նստի: Լալա բէկի || փոքր տղայ ուզրաշի
Ալահվերդի բէկի ըռաղամ տայ, թէ՛ գնայ Երեան,
Քէ-Պօստրով խանի դալուդն ժողովէ, բէր, շահի ապ-
րանք է: Այս Շմաւոնս փողն տվել էր այս Ալահվեր-
դի բէկս: Սայ եղև այս Շմաւոնիս պատճառ, որ մնաց
Երեան: Այս Շմաւոնս շատ պարտքի ներքև մտաւ, որ
Երեան Նաջաֆդուլի խանին, Արասդուլի խանին, Սէ-
ֆիդուլի խանին գարաք ժարաղ կնի, համ ըռահտա-
րութիւն կանի, համ զառարի կնի, շատ հաաբի ներ-
քև կու լինի, որ համբաւն ամենայն երկիր կու սփռի:
Այս ժամանակիս Շահ-Սէյլէման թագաւորն յօքմ գրէ
Երեան Սէֆիդուլի խանին վերայ, թէ՛ այդ զառարի

39r

Սիամոնդ աղարկէ, դայ Ըսպհան: Պասուճառն Աստուած գիտէ ու թագաւորն: Թվին ռճԺ յոնիսի ծգումն այս Սիամոնս եկաւ Աքուլիս մին ի ձիաւորաւ, ժ օր կացաւ, ես Չաքարիայ քուլիայ զարար քաշեցի: Այս Սիամոնս գնաց Ըսպհան, ե, գ ամիս կենդանի մնաց, դեքտեմբերի Էռւմն Ըսպհան մեռաւ, տարան, Ջուղայոլ հանգիստներումն յարեկեան կողմն թաղէն: Յետով մարդ եկաւ, թէ՛ այ Չաքարեայ, հալքաթէ եկ, թէ չի, շահիցն դուլ այ գալիս, քեզ բերեն, որ Սիամոնի պարտքն, առուտուրն տէս: Թվին ռճԺ յունվարի Խառւմն Աքուլայ ես Չաքարեայ դուս էլայ, գնացի Ըսպհան: Ես Չաքարէս շատ փորցանք, շատ դարդ, շատ չարչարանք քաշեցի, Աստուծով պրծայ, օգօստոսի թումն եկի Աքուլիս, գնացի Երևան: Հալայ մինչի գ տարի այս ախպօր Շմաւունիս համար շատ շատ չարչարանք քաշեցի: միայն իմ բօղազիս, շորիս տէր ի: Այս եղև վասն մեղաց իմոց: Բալքի Աստուած տալ, որդիքն դօվլաթաւոր լինին¹⁾, մեզ մին բերան ողորմի տան, որ ես հոքայալանի ձեռք չի տվի: Միայն Աստուած գիտէ. Աստուած ողորմած է:

* Այս Շմաւոնս որ Ըսպհան մեռաւ, սաղրի 39v

գրով, հայի գրով վասիաթ կանէ, գրէ, թէ՛ իմ վեքիլ իմ ախպէր Չաքարէն իմ առուտուրն անէ, իմ ինչ որ բհամ գայ, իմ վեքիլ Չաքարէն գ յիսայ անէ. մին յիսէն ինքն վեր ունի, մին յիսէն այլվի ինքն վեր ունի, տայ իմ հոգոյս, մին յիսէն տայ իմ գ տղէն, մին աղչիկ ու իմ կնիկն, մինչի իմ որդիքն բալուղ ընի, հաբ տայ իմ տղերքն: Դարցեալ, ես Չաքարէս որ գնացի Ըսպհան, Սիամոն գ ամիս էր, որ մեռած էր: Ամէն զատն Ջուղու դարուղէն, քալան-

1) Զեռագրում՝ լիցի:

թարն գրած ին, մհրած: Ամայ նաղտ փող
 չկէր, գ, գճ թուման պարտք ունէր, Աբաս-
 ղուլի խանին, թէ դիվանի տալու էր: Ամայ
 առնելացու շատ ունէր թէ Լսպհան, թէ
 Երևան, թէ Աքուլիս: Երևանայ հասըն Սիա-
 մոն գնալու ժուկն քեռու տղայ Ղուգազն
 վէքիլ կանէ. Երևանայ առուտուրն Ղուգա-
 զին յետ կնի: Հալայ շատ չարչարանք¹⁾
 քաշեցի. տղերքն մեծացան: Ես Զաքարէս
 քանի կասիմ՝ եկէք ձեր հօր հասրն տեսէք,
 թէ իմ Զաքարիս վերայ մնայ, տամ, թէ
 ձեր վերայ մնայ, տվէք: Նոքայ էլ գիտէն՝
 փող չկայ, հսաբ չեն տեսնում: Զերայ փողն
 քանց ինքն առաջ մեռաւ: Տալիքն դիվանի
 էր տալու, առնելիքն՝ հայի, թուրքի, ամէն՝
 սնդուկ տէղ: Բալքի բճ թուման ալել փողի
 շախ տվի: Այսպէս կիսամտն մնացի, ոչ
 հսաքս կտրում էն, ոչ կարում եմ պարտա-
 կանի ձեռաց աղատիլ, մինչևի թվին ռճիբ
 մեր ախպօր Շմաւոնի որդոցն յետ բաժա-
 նեցաք, թէ բալքի աղատվինք, այլվի չա-
 քատեցին: Այսպէս չարչարանքում մնացի
 մինչի թվին ռճի, Տէր Աստուած զմեզ ազա-
 տի այս պարտքերուս, այս չարչարանքիս:
 Տէր Աստուած մեզ կարողութիւն տայ²⁾:

1) Ձեռագրում՝ չարչարան:

2) Հաջորդում են 40r եջում L, M ու 40v եջում N, O, P, Q, R հավելագրութիւններն ուրիշ ձեռագրերով:

§ 149 Գատճառ գր[ոյս] [Քուր]դունց տան կամ 98v.

ավլադէն մեռ. . . այս էն, որ ես Քուրդունց Աղամիրի որդի Զաքարիայ, որ իմ ականատե[ս] եղայ իմ ժամանակաւ, լի բերանով ասի Աստուած ողորմի հայր մե[ր]. . .

Յամի ռդբ յունվարի գումն, օրն չորեքշաբթի, որ Քուրդունց Երանջանի կողակից Բանաւշայ այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Սայ էր դ ամաց:

Յամի ռձգ յունվարի ժգումն, որ Երանջանի որդի Ամիր Սարկավաքն Գանջայ մեռած էր, սորայ մեծ որդի Նիկողոսն Գանջու այսօր բերաւ Ագուլիս, թաղեց: Սայ էր իռ ամաց:

Յամի ռճգ մայիսի եռմն, օրն շաբաթ, որ Ամիր Սարկավաքի որդի Տէր-Մելքումն այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր լէ ամաց:

Յամի ռճգ յունվարի լումն, օրն եշաբթ, որ Երանջանի որդի մղդսի Աղամիրն այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր հե ամաց:

Յամի ռճէ նոյմբերի էռմն, որ Աղամիրի դուստր իմանումն այսօր, օրն շաբաթ, առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սա էր լգ ամաց:

Յամի ռճթ յունվարի ժբ, օրն եշաբթի, Մուրադի դուստր Գուլադեն, որ էր Սիմոնի կողակից, այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր լբ ա[մաց]. . . ¹⁾:

1) Ձեռագրի 98-րդ թերթի անկյունների փշանալու պատճառով թերի:

[Յա]մի ոճժ դեքտեմբերի իռւմն, որ Սիմոնի
դուստ[ր] [Շ]ուշանն այսօր . . .¹⁾ փոխեցաւ: Սայ
Հռույունց տան հարսն [էր] . . .²⁾:

Թվին ոճեռւմն Սիմոնի ա . . . [երան] . . .³⁾:

1) 2) Զեոռգրի 98-րդ թերթի անկյունների փշանալու պատ-
ճառով թերի:

3) Այս հատվածը հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ յերկու
ուղղահայաց տողի վրա: Թերթի մաշված լինելու և փշանալու
հետևանքով անընթեռնի ու թերի:

§ 150 Յամի ող որ Քուրդունց Աղամիրի որդի Շմաւոն 97v:

Աղուլիս Մարխանեց Մուրադի դուստրն Գուլաղէն առաւ իւր կին, սորաանէ էլած զաւակն այս է.

Թվին ողզ յունվարի մէկ ծնաւ մին աղչիկ, անունն Շուշան:

Թվին ոճբ յուլիսի 1, որ ծնաւ ա տղայ, անունն Խանազատ:

Թվին ոճգ ծնաւ ա տղայ, անունն Երանջան:

Թվին ոճգ մարտի Ժե ծնաւ ջուլիս տղայ, մէկն մեռաւ, մէկն ապրեց, անունն Գրիգոր: Այս է Գուլաղին Սիմոնին էլածն:

Թվին ոճԺ դեքտեմբերի Ժգումն, որ վերոյ Շմաւոնն Երևան վերստին կարգվեցաւ, քանզի այրի էր: Այս Սիմոնս առաւ երևանցի խօջայ Ավէտիսի որդոյ Արզնրէկի կինն, անուն էր Գուլում, որ է Մաթոսի դուստր:

Այս Գուլումս ծնաւ Սիմոնիցն ա աղչիկ, անունն եղաւ Սալվինազ, մարտի իռումն, Թվին ոճԺբումն էր:

Թվին ոճԺգ յուլիսի իռումն ծնաւ ա տղայ, անունն եղաւ Աղամիր, որ Սիմոնի հօր անունն է:

Թվին ոճԺջ օգոստոսի Ժգումն ծնաւ ա տղայ, անունն եղաւ Ահարոն: Այս գ զաւակս Երևան էլաւ:

* Թվին ոճԻգ հոքտեմբերի Ժէումն Երևան այս Սիմոնի կին Գուլումս գնաց աքուլեցի Փրվարդեց Մկրտչի որդի [Զ]աքարին, առաւ իւր կին:

**** 1133 ղեքտեմբերի ժողովն. . . ¹⁾**
Շմաւոնի կին Գուլումս որ գնաց
Զաքարին, սայ . . . ²⁾ Երևան առ
Աստուած փոխեց: Սայ էր ա-
մաց ծղ:
1119 ղեքտեմբերի Էռւմն Ըսպը-
հան . . . ³⁾:

¹⁾ ²⁾ **Ձեռագրի 97-րդ թերթի անկյան փշանալու հետևանքով թերի:**

³⁾ **Այս տողը հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողի վրա: Լուսանցքի ծայրի մաշվելու հետևանքով թերի:**

§ 151 |Թ|վին ռեզ յուշվարի իբրումն] Ազուլիս ես 98r

դավտար գրողս, որ եմ Ազուլեցի Բորդուհնց Աղամիրի
որդի Զաքարիայ, որ այսօր ըստ օրինացն հարսանիք
արարի, առայ ազուլեցի Հերապետի դուստր Բէգումն:
Սա էր ժէ ամաց: Ես Զաքարիայ էի իգ ամաց: Իմ
հայրն գնացիլ էր Երուսաղէմ, գ ամիս էր, որ Երու-
սաղէմայ եկէլ [էր]¹⁾: Ես Զաքարիայ, Բէգումս, մեզնէ
ծնած զաւակն ալս է.

Թվին ռեզ յուլիսի մէկ ծնաւ աղչիկ մին, անունն
Մայրան:

* Թվին ռեի փետրվարի մէկումն Ազուլիս
այս միայմօր դուստր Մարիամ, օրն չորեք-
շաբթի, առ Աստուած փոխեց: Ես Զաքա-
րիայ գնացել ի Ըսպհան: Սայ էր ժգ ամաց:

Թվին ռեիք օգոստոսի քումն Ազուլիս
այսօր ես Զաքարիայ վերստին ի մեղաց
կարգվեցայ, առի Դիշի-գէդուգ Ովանէսի
ազապ աղչիկն, անունն Յուրի: Սայ էր իս
ամաց:

Թվին ռեիգ հոքտեմբերի լաումն, օրն
չաբաթ, որ ծնաւ մեզնէ մէկ տղայ, հրեշ-
տակայպետաց տօնին կնքվեցաւ, անուն
եղաւ] Միքայել:

Թվին ռեիե մայիսի իգ, օրն զչաբաթ,
ծնաւ մէկ աղչիկ[կ], անունն եղաւ Սավ-
գուլ, որ է ես Զաքարէս իմ մօր անո[ւնն]:

1) Ձեռագրում որ Յերուսաղէմայ յեկէլ էր հեղինակը գրել է
յուսանցքում ուղղահայաց տողով:

...¹⁾ **գումն ինձ Ջաքարիս մին²⁾**
[փր]իել³⁾ օրն Բշարթի:

****... ապրիլի քումն ինձ Ջաքարիս ... տղայ էլաւ անունն [վ]անէս⁴⁾ .⁵⁾**

ելաւ անուն [եղ] ...⁶⁾ Այս նոն տղէս օգոստոսի մէկ 1139 մեռաւ, օրն որբաթ⁷⁾:

1140 մայիս ե ինձ Ջաքարիս աղչիկ ելաւ, անունն Վառվառէ⁸⁾:

1) 2) 3) **Թերթի փչանալու հետևանքով թերի յե:**

4) **Ձեռագրում ապրելի քումն... (վ)անէս հատվածը հեղինակը գրել է յերեք կարճ ուղղահայաց տողով: Թերթի փչանալու հետևանքով թերի յե:**

5) 6) **Դրված է լուսանցքում յերկու կարճ ուղղահայաց տողով: Թերի յե նույն պատճառով:**

7) **Ձեռագրում Այս նոն օղէս... օրն որբաթ հատվածը հեղինակը գրել է տողերի արանքում գլխիվայր գրությամբ:**

8) **Ձեռագրում այս վերջին հատվածը հեղինակը գրել է տողերի արանքում վեց փոքրիկ ուղղահայաց տողով:**

ՀԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԶԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՅՈՒ «ՈՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ» ՏԵՏՐԻ ՎՐԱ ՀԵՏԱԳԱՑՈՒՄ
ՈՒՐԻՇՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՐՎԱՅ

ՀԱՎԵԼԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

- ա. Ժամանակագրութիւն | Զաքարիայ Աղամիրեան | Ազուլեցւոյ | 1r
սկսեալ ի ՌՂԶ Թուականէ Հայոց | ցՌՃԺԳ Թիւն: [Կարմիր թա-
նաքով ավելացրած] ոճիդ:
- բ. Օրագրական | Ժամանակագրութիւն | Զաքարիայ Աղամիրեան | 11r
| Ազուլեցւոյ | գրեալ | յԱզուլիս և յայլ և այլ քաղաքս | Եւրոպիոյ
և Ասիոյ | սկսեալ ի ՌՂԶ Թուականէ Հայոց | ցՌՃԺԳ Թիւն: [Կար-
միր թանաքով ավելացրած] ոճիդ:
- A. [Տպագրերի նմանությամբ, յերեսի առաջին տողի զլսին.] Օրա- 2r
գրութիւն Զաքարիայ Ազուլեցվոյ Թվ. ՌՃ [մյուս տառերը թերթի
մաշվելու հետեւանքով չեն յերեւոյում]:
- B. Վեր առաքել [կամ տաղարած] տվ Թիւին մայիսի տառն: 3r
- D. ...տաղարած ... [այս րազմակետը գրչինն և] տվ Թիւին ... [քաղ- ibid.
մակետը գրչինն և] մահտի... առեր որդի Գրիգոր [մի քանի տառ
յերեւոյում եւ րայլ չի կարդացվում]..... իմ [կամ եմ] Ամէն:
- C. [B-ի ու J[-ի սրանքում մի այլ ծիսացագրով գրված եւ.] Այսն և ibid-
թ. Զին 1818ռ. ևս [կամ ամենիս]:
- E. Ռմիսդ ի ամսեանն նոյեմբերի իսկ ևս Դաշտեցի հանգուցեալ 13v
[գրութիւնը վերջանում և]:
- F. Ռմի յուլիսի իբ հաւր տեսչք Ովանէսին յէտ Մկրտումին Զա- 16r
նիփտան եւ մնաց տալու, որ ք ամսէն առաջ գրվի, որ լնի
մահիւր քն: էլ տվիմ սեքտէմբերի ժնին զ ոսկի բաճարիւ
Ովանէսին ձեռքը:

G. [Ուրիշ ճնոցապարով] **ումմե քիս ծնունդն է Ածատուրին:** ibid.

ումմը քիս ծնունդն է Յարութիւնին: Ած վեռջն բարի արասցէ:
ումիդ քվին ծնունդն է Մարիամին:

ումիը քվին ի յետ ուր Կարապետին գալուն ծնունդն է Կարապետին, մեծի շարժին. որ ամենայն, որ ամենայն երգիւր այագին շարժեցաւ, որ է ջրօրհնեաց բարեկենթան ուրփաթ գիշերին Թարվեղու ալեբու թեամբն:

Ի.	Սիրականն տալու է	բռեճ	16v
	Քեհիշից Սարքիս	բռեճ	
	Մկարաց Մինաս	գո	
	Տը Գէվորք	բռեճ, բճ	
	Ժամհարըն	զճ	
Վ	Ովայտիկ բանյ	սրագճ	
	Վարհապէյցի Հարայպետ	առեճ	
	Մկրտիչ մելքից	առագճ	
	Սիմոն Նիկաղոսաց	առեճձ	
	Մելիք Զաքոն	գոթմ	
	Օհոնջփն	առեճձ	
	ին	պո	

I. **Յակոբընանի ուզելիքս այո է, որ նէրքո գրած էմ.** ibid

ի[?]ին Զանիփտան մնաց զալու:

ուջի գյին

ու[?]թին տվիմ Մէլլորի բոաստարին

...[ը]անիփտան մնաց տալու

...անին մուզդն էլ մնաց

ինէրին մուզդն մնաց

բ[յ]ռեհօ

գճիք

զճ

առքիք

J. **Ծր՝Քի ծառայ տը Արբահամ կաթողիկոս բճ Հայրոց:** 29:

K. **Յսուսի քիրիստոսի ծառայ Աշուլէցի | Յաշատուր Յովհաննիսի:** ibid.

Քալանթարեանց | 1860 այսին

L. **Թվ ԲՐՃՃԳ սէպտեմբերի իուսն, որ տանից նացի էս Մէրանդուլէն:** 40r

Նախնականու էս խաբարին տվիմ

էրէվանու էսախտար Նայմալու .

էճ

առքիք

M. **Թվ ԲՐՃՃԳ քո մն որ Համալէն մոտ՝ իմ ինչ որ ուզւելք ունէիք:** ibid.

Դաշպեցի Գրիգորին, Աբուլէգր Օփէլին կամ Ոփէլէն ոքթի Հակոպէն սոցունց կշտին հասար արիմք, ինձ մնաց տալու. ինչ որ նէրքէվ գրած կայ.

- Առաջ տվել էմ Փաթուրին, որ սանադով տալէքն էր, սանադն
էլ ունիւմ պահած այբռ
 Եւ ձի էմ տվել այեռ
 Մահտէսի իշխանին տվ Բ տարւման շահունն [?] այդռ
 Զարգար էստէփանին տվել էմ այ
 Շիրայի Մահտէսի Մուրէլին տվել էմ
 Գ չարէք թէլ, գին է բյբռեմ [ըյեռեմ]?
 Վ ք լիդիր զարի բռգձ
 Ո փայայ, գին է բռեմ [եռեմ?]
 Ո փառտու եմ
 Քէշիշիցն առել էր փող գռ
 Ինձ տվել է եւ լիդիր ցորէն բռեմ [եռեմ?]
 Մալի էրէս էր էլէլ առեմ
 Չամն մնաց տալու բյբռ
- N. Գալուստին տվ առեմ 40ր
 Ովանէսին մոտ առքձ
- O. ամի 1240 ռմի ibid.
- P. ռմձէ էս տր Ածառուրս Մէլէք Զաքարին տվիմ եզէղէցուն [ւ]-
 քուն ջանիփտան ի բոի
- Q. Թվին ռմձք սր Մինասին բաղճին ջանիփտան տվի նիկադոսաց ibid.
 Մկրտչին, Ափըրհամին Վք բոիալ
- R. Գալուստին . տվ առեմ ibid.
 Օվանէսին . մոտ առքձ ibid.
- S. Զամն էլալ, Չամն էլալ 39 թն [թուման] 41ր
- T. Եւ նարեկ, Եւ ավէտարան, Եւ մաշտոց, Եւ ժամագրք, Եւ սաղմոս, 45ր
 Եւ շարայկան, Եւ տոնայցուց, Եւ ճշմարտութեան գիրք, Եւ էրու-
 սաղէմայ պստմայգիրք, Եւ գոչում ընծայութեան, Եւ մէկնիչ, Եւ
 դավտար, Եւ տէտըր, Եւ առաքալ պատմայգիրք, Եւ բուն մաշտոց,
 Եւ յուս ոռթի, Եւ է իմաստայսիրաց, Եւ սղայթափ, Բ զալամբաշ,
 Եւ դուփուլ, Եւ դաստայ էլ մանդըր գիրք:
- U. Թվին ռմիւ մայիսի Ժէի պր Գրիգորին յետ հսար տէսիք, 49ր
 մնաց տալու գյ, սիվայի Մինասին Բյըն [ը թումանըն],
 Մահտէսի Մանուկին տվիմ դ բանախլու:
- V. Հակոբին տվիմ եք ուզուգ, էլ գռեմ: 51ր
 Հակոբըն ինձ տվեց դեւ բոիալ:
 Եւ Դավութին՝ գ ուզուգ, Հաբիթըն տվեց ինձ Բ ուզուգ, Եւ ըն

[մէկըն կամ մինըն] մնաց. նանան բերավ ը ուզուգ, էս հարիս
 մնաց տալո առէ՛ն:

Այս վերոյգրիլ հարբըս տեսաք, Ակորն լէտ, մայիցըն մնաց տա-
 լու ա ըոհալ:

Գէվորքին տվիմ ըձծ[ըծծը?]:

W. Ի թֆն հայոց ռձծբ և ապրէլի ժն:

Պատճառ գրոյս այս է որ:

52r

X. Յամի յահոց 1242 փետրվարի 12 ամ ամուսնութիունըն է ամա- 56r
 տուրին:

Y. Յամի յահոց ռքձխբ փետրվարի ժբ, որն շափաթ, ամուսնութիու- 57r
 նըն է ամատուրին: Ած մունբարաք անի, Գրվեցավ թֆն յահոց 1242:

Z. Թֆն ռաժէ էս տր Ածատուրս տվիմ Հարայպէտին դյ: էլ ձէռաց 73v
 տալու է զ բաճախու ոսկի:

էլ ձեռաց տվիմ ալ:

էլ տվիմ բլ:

էլ [տ?]էրէվ գինի ալ: էլ էռեծ, էլ բլ:

a. Մարտիրոսին տվիմ դյ[?] անպատճառ:
 Իմ անոր Հստէփանին տվիմ ալ բռդձ:

ibid.

Կարայպէտին տվիմ . ալ:

Մկրտիչին տվիմ վրացուց ժ ըոհալ:

Թաթոսին տվիմ եռ, էլ բռեծ:

Աղկեցի [Լիչկեցի?] Հարիթունին տվիմ էռեծ:

Գրգարաց Մինասին տվիմ ալ եռգձ:

Յարիթունին տվիմ խանգարից ալ եռէձ:

b. Մէլիքն տվիմ զ ողուգ:

ibid.

c. Փէտրվարի գին Գրիբորին ջանիփտան է:

ibid.

d. Տանից Մինասին տվիմ ալ ձեռաց:

74r

e. Գիր գազանաց բերանն կապէլոյ:

78r

Սբ Մուրիէլ հրէշտակն, Սբ Ըոսիփայէլ հրէշտակն, զուք կապէցէք
 զբերանըն գազանաց. որ ոչ մէրձէնայ ընդ անասնոց: Պ յէտ
 ասայ, թէլըն կապէ:

I. ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Ազուլաց վանք 84, 114:
 Ադուլիս 5, 7, 21, 29, 33—35,
 38—44, 46—48, 50, 56, 57,
 60—86, 88—90, 94, 95, 98,
 100, 102—105, 107, 109,
 164, 165: Տես Աքուլիս:
 Ալիբեջան, Ադլբեջան 24, 66,
 68, 78, 80, 89, 111: Տես Ա-
 դրբեջան:
 Ադրանայ, Ատրանայ, Ադրանիայ
 73, 105, 106:
 Ադրբեջան 118, 121, 121—2,
 126, 143, 151: Տես Ադիբե-
 ջան:
 Ազատ 7:
 Ազտապատ 112, 134, 149, 150,
 153:
 Աժդահայ-Դստառի 25
 Ալաման 53:
 Ալանզադի սար 21:
 Ալաշահր 11:
 Ալբուզ 9:
 Ալբուզու Ֆէլ 9:
 Ալրկանթալ, Ալիկանթալ քաղաք
 16, 55:
 Ալի-Ճակոռակ 8:
 Ալի-Օսմանայ երկիր 66:
 Ալվոյի գետ 25:
 Ախալցխա 152:
 Ախշահր օվառի, Աղշահր օվառի
 9, 21, 37:
 Ակուռի 109:
 Աղ-Ֆռուն 23:
 Զաքարիա Ազուլեցի 12—

Աղ-Դօղան 8:
 Աղ-Ժօխուշ 24:
 Աղջաղալա 7, 40:
 Աղսախ-ղադի 103:
 Աղա-Քամալ 23:
 Ամասեայ, Ամասիայ 18, 20:
 Ամենայիրկիչ (վանք) 143:
 Ամլաֆօրթ քաղաք 15:
 Ամուր քաղաք 14:
 Ամրդամ 12—18, 53, 54, 131:
 Ամրդամու ծով 15:
 Ամրգն գետ 13:
 Այարջի 20:
 Այնա-բազար 18:
 Անապատ գիւղ 84:
 Անդուտ քաղաք 13:
 Այ-ղալա 8, 29:
 Աշրաֆ 121:
 Աշի-սու 10, 51:
 Առդուռ 8, 21, 29, 33, 55, 37,
 40, 41, 44—46, 48, 49, 51,
 56, 58, 61, 67, 105, 124,
 134, 146, 152, 153:
 Առդուռայ վանք 40:
 Առնիմ քաղաք 15:
 Աստուածածին եկեղեցի 150:
 Ասրաբադ 77:
 Արարտան 73:
 Արասանկ 22:
 Արդավել 140:
 Արտաշեր, Արտաշէր 23:
 Աքուլաց գետ 115:
 Աքուլաց վանք 118, 152:
 Աքուլիս 110—112, 114—119
 121, 123, 125, 126, 128—

- 131, 133-135, 138-151,
 153-155, 159-163: Տես Ա-
 գուլիս:
 Աֆիան շարայհասար 61:
 Բաբայ-դադի 105:
 Բազրկանլու 10:
 Բալամուտ 18:
 Բալ-Մահմուդ 10:
 Բակինդրան 9:
 Բադդադ 152:
 Բայնդրու 19, 37:
 Բայսարն դարաւն 13:
 Բաշ-ապարան 21:
 Բաշ ուլում 8:
 Բաշքալամայ 18:
 Բաղաւզն քաղաք 14:
 Բարգուշ գէղ 14:
 Բարդա 120:
 Բինխտ 96:
 Բինխտն, բերթ 13:
 Բէկ-օղլի (Ագուլիսում) 130:
 Բէկ-օղլի (Պոլսում) 151:
 Բուլամաջ 8, 21:
 Բուլդան քաղաք 12:
 Բուրսա, Բուրսայ, 18, 19, 20,
 30, 45, 76, 152, 159:
 Բուռն 23:
 Բստու վանք:
 Բօլափղին 10:
 Բօլիայ 20, 76:
 Բօղօխ 9:
 Գաղ 23:
 Գաղ 65:
 Գաղայ նահատակ (ուխտտեղի)
 85:
 Գալգայ-բիդ 20:
 Գանձատար 108:
 Գանջայ 112, 114, 121, 122,
 126, 135, 140, 143, 164:
 Դառաղայ 19:
 Դառնու գետ, գէտ 7, 24:
 Դեվիայ 19, 20, 45:
 Դիլանայ ծով 76:
 Դիվրու սար 22:
 Դոխթան տուն, Դողթան տուն
 110, 114, 128, 145, 148:
 Դոմաձոր, Դոմաձոր 8, 29, 51:
 Դումբազի Ղրխ-այաղ 23:
 Դումբէթ 21:
 Դունայու աղպուր 10:
 Դունէ 61:
 Դրիդ, Դրիտ 32, 88:
 Դոգչայ 143:
 Դոգչի-դարասի 23:
 Դօլ (Սուլու սարայի մոտ) 9:
 Դօլ (Ղարահասարի մոտ) 10:
 Դօվզան 25, 26:
 Դազրման-դարասի 19:
 Դադիանու երկիր 152:
 Դալու-դարվազի գետ 19:
 Դալու-քիրազ 20:
 Դալսան 68:
 Դանգ 22:
 Դաշ 73, 77, 78, 89, 94, 110,
 119, 121, 125, 126, 139,
 143, 150, 153:
 Դավաջի-խանի 9:
 Դարախչիլար 19, 45:
 Դաւա-Բօլու 8:
 Դզմար 94:
 Դէհիքուտ ժեյլաղ 104:
 Դէն 7:
 Դիարբաքր 49:
 Դիվիթլար 22:
 Դիրաբու-բել 19, 20:
 Դուզլաղի բէլ 10:
 Դունըվերթ քաղաք 13:
 Դվին 23:
 Դրդուլ 11:
 Դօշ-ղայա 21:
 Եղվարթ 21, 109:
 Երասող, Երասղ 7, 8, 21, 24,

75, 125, 126, 129:
Ծրեան 21, 24, 29, 33, 37,
 38, 40, 41, 43, 49, 50, 56—
 58, 60—62, 64—71, 76, 77,
 79—87, 93—95, 99, 100,
 102, 103, 105, 107—114,
 117—120, 122—126, 128,
 133, 135—139, 142—146,
 148—155, 160—163, 166,
 167:

Ծրեանայ անպատ 143:

Ծրեան բերդ, Ծրեանայ բերդ,
բերթ 7, 95, 119, 122, 123,
 143:

Ծրեք կհավ 140:

Ծրկու երես (= **Յերեվանի Պողոս**
Պետրոս եկեղեցի) 121:

Ծրուռաղեմ 40, 66, 68, 79,
 138, 152, 168:

Ջաղափայ 9:

Ջանգուն (**Պարսկաստանում**) 22

Ջանթայ (**բաղաբ**) 14:

Ջանթու աղա 11:

Ջառավխանա 8:

Ջունուկ 111, 112:

Էբըմարք գեղ 13:

Էթիմն, Ղասաբայ 13:

Էջիք 7:

Էջմիածին 7, 45, 66, 77, 79,
 82, 84, 86, 101, 108, 118,
 128, 139, 143, 145, 148,
 151, 152; **Տես Յէջմիածին**:

Էզմիտ 20:

Էզմիր 5, 9, 152:

Էնգլէթեռ 16:

Էնկիզու զարա 16:

Էշտերսըն բաղաբ 13:

Էշտոնո բաղաբ 13:

Էռասաթ 25:

Էռասուփան գեղ 24:

Էռեմբարկ բաղաբ 14:

Էռէշտ բաղաբ 76:

Էռստամայրաղ, Էռստամարատ
 24, 24—25, 26:

Էսպետեթիթ 12:

Էսպրուկ բաղաբ 13:

Էսպհան, Էսպհան 21—23, 34,
 47, 49, 68, 70, 71, 75, 76,
 80, 82, 83, 85—87, 89, 95,
 98, 99—105, 109, 111, 112,
 120, 121, 123, 124, 129,
 133—137, 139, 140, 144,
 149, 150, 153, 154, 159,
 160, 162, 163, 167, 168:

Էստամբուլ 18, 20, 30, 31, 33,
 35—37, 49, 66, 83, 86, 88,
 102, 105, 110, 146, 151,
 152, 159, 160:

Թախտաբատ 9:

Թախտալու 18:

Թափալու-քոյի 10:

Թարվեղ 22, 24—26, 33, 34,
 38—40, 43, 44, 46, 47, 50,
 57, 62, 69, 74, 75, 86, 87,
 89, 90, 94, 100, 104, 114,
 118, 131, 133, 134, 138,
 143, 146, 151, 160:

Թէսիլ, քաղաբ, 15, 16, 54:

Թիլի Բուռն 7:

Թիվիս, Թիֆլիս, Թլվիս, Թվիս
 37, 38, 72, 129, 140, 160:

Թիքմի բէլ 8:

Թողանլու 21:

Թողաթ 9, 11, 18, 29, 33, 35,
 37, 45—49, 51, 56, 58, 61,
 76, 143, 155:

Թուրխաղ 18, 35:

Թուրքման 22:

Թոփաղ 10:

Թոսիայ 19:

Թորքաշիլար 19:

Թոփրայ-ղալա (= **Արտաշատ**) 23:

Ժաղլու-բողաղ 11:
 Ժաղլու-դաշ, Ժաղլու դաշ 9,
 59:
 Ժանա-գաղ, Ժանար-գաղ 17:
 Ժանդուի գետ 9:
 Ժաքաքաղ 8, 21:
 Ժարում-դամ 10:
 Ժէգի-շանր (Բուրսայի) 20:
 Ժէնգի-շահր (Ուսումէլու) 88:
 Ժէյգի-դունիա 16:
 Ժուվանդօշտ գեղ 14:
 Ժողուն-Փէլուզ 9:
 Ժողուրդ-քոյի 19
 Ինգլիզի ցամաք 16:
 Իզմիր, քաղաք 11, 17, 18, 50,
 44, 45, 51, 55, 56, 48, 59,
 61, 62, 72, 73, 146, 159:
 Իլիջա 8:
 Իմամզադա 74:
 Իմրայխօռ 9:
 Ինայ 11:
 Ինքոյի 19:
 Իսպանիայ 16, 55:
 Իսպանօլի 16, 17, 53:
 Լանցպերկ քաղաք 13:
 Լաւիս քաղաք 12:
 Լեհ (Լեհաստան) 105, 106:
 Լեհրամ, Լէհրամ 7, 112, 134,
 149, 153:
 Լէյգայ քաղաք 53:
 Լէյկոյայ քաղաք 15:
 Լիւա 21, 43:
 Լիկօրնա Լիօնայ, Լեկորնա 12,
 15—18, 54, 55, 159:
 Լիմբօրք, քաղաք 14, 53:
 Լճուզայ քաղաք 12:
 Լուսաւորչի անապատ 108, 109:
 Լօնդրին 131:
 Լօնթրայ գէղ 15:
 Լօռի (?) 8:
 Խալիֆայ-քանդի 23:

Պանաղա 7:
 Պանիան 25:
 Պարաբ գեղ 21:
 Պիարայ 22:
 Պձայձոր 92, 141:
 Պձայձորու մահլա 130:
 Պոշկառու, Պօշկառու 129, 140:
 Պոսորով-շայ 26:
 Պուրմազատ, գեղ 25, 26:
 Պորմացտուն, Պորմաց երկիր
 71, 76, 131, 145; Տես Օս-
 մանցու երկիր:
 Պոր Վիրաբ, Պօր վիրաբ 80, 81,
 102, 105, 109:
 Պոստենց փողրակ 90:
 Պալիս, քաղաք 16, 55:
 Պաղզվան 7:
 Պամենից 32, 105:
 Պամրի, բերթ 14:
 Պարազհաւզ քաղաք 14:
 Պարճվանայ սար 69:
 Պինիկիստէն, բերթ 14:
 Պինիկսօֆ, գեղ 13:
 Պիսլինգն, գէղ 13:
 Պուլինայ քաղաք 14:
 Պուրձք 16:
 Պրմրակ կարմունջ 8:
 Հազրա-մէջրթ 21:
 Հալար 17:
 Համամլու 20:
 Համամլուի բողաղ 19:
 Հայաստան 63, 130, 152:
 Հաջ 105, 151:
 Հաջի-աղա 22, 33, 104:
 Հաջիլար 21:
 Հաջի-Համզա 19, 33:
 Հաջի-Մուրադի բերդ 21:
 Հաջի-քոյի 19:
 Հառլում քաղաք 53:
 Հառլօ, քաղաք 15:
 Հասան-ղալա 8, 21:

- Հափ բերդ 14:
 Հնդասն 53, 72, 95:
 Հուլուքայ 105:
 Հջիբ 22:
 Հոռմ 134:
 Զորագեղ (Յերեմիանի) 113:
 Զորայգեղու եկեղեցի 139, 143:
 Հաբախլալ 10:
 Հադի-քօրփի 9
 Հադրու-ղարա 12:
 Հազրին, Հազվին 68, 71, 111,
 121—123, 127:
 Հառղա-բաղար 7, 23:
 Հասուն 23:
 Հարաբաղ (դյուղ) 7, 23:
 Հարաբաղի ջուր 23:
 Հարայբայիր 9:
 Հարայ-բուլաղ (Սուլթանիա) 22,
 47; Տես Սուլթանիայ:
 Հարայ-բուռուն 11, 17:
 Հարայ-բուռունլար 25:
 Հարադաղ 94:
 Հարա-դուրաղ 10:
 Հարայ-ժաղուբի գետ 20:
 Հարա-հիսար 10:
 Հարաղջ 9:
 Հարաջօրան 19:
 Հարասու (Սե ջուր, Արաքսի
 վտակ) 7:
 Հարասու (Թողաթ-Իզմիր ճանա-
 պարհին) 9:
 Հարասու (Ուզուն-սու) 10:
 Հարաքիլիսա 8:
 Հարթալ 20:
 Հարս 21, 33, 37:
 Հարսու բերթ 21:
 Հարսու գետ 7, 21:
 Հափան 75, 94, 118, 130:
 Հափլանթու 22, 155:
 Հենար 23:
 Հղբ-բանդ 8:
 Հղբաշի երկիր 72, 131:
 Հենար 143:
 Հոյ-բաշի 18:
 Հուրդ-բէկ 8:
 Հուլիար 9:
 Հում, քաղաք 22, 137, 140:
 Հուշաղ 10:
 Հուռու-գօլչուկ 18:
 Հուրդ-բաշ 10:
 Հրբըզ 129
 Հրի-բուլաղ 109, 122:
 Հօլայ-հիսար 21:
 Հօկոու 23:
 Հօռայփասին 22, 47:
 Մալամուկ 12:
 Մալիկայ քաղաք 16, 55:
 Մաղարա 10:
 Մաղրուբ 16:
 Մամադան 26:
 Մայքայչիլար 20:
 Մանասիայ 18:
 Մանդահօր 18:
 Մաշաղ 99, 151:
 Մաջառ (Հունդարիա) 105:
 Մարաղայ, քաղաք 24—26, 134,
 138:
 Մարանդ 138:
 Մարգանդ Լիօնը, Մարքանդ
 Լիօնը (նալի անուն) 11, 51:
 Մարզիվան 76:
 Մարզվան-օվասի 19:
 Մարթաքուլ 8:
 Մելիքենց կհաւ 141:
 Մեծ Իրու 21:
 Մեղրի, Մէղրի 21, 90, 112,
 134, 149, 150, 153:
 Մէյդանի թաղ 141:
 Մեստրայ 12:
 Մէջիթու 8:
 Միանայ 22:
 Միղբօրի քաղաք 13:

- Միթէթօլթ, դասաբայ 13:
 Միսինայ 17, 18, 55:
 Միսինու բողաղ 17:
 Միտիլի 18:
 Մաքին 109:
 Մութուն-Բուռուն, Մունթը-
 Բուռուն, Մունթու-Բուռուն
 11, 17, 18, 51:
 Մուժումբար 22:
 Մոկս 97:
 Մուղան 63:
 Մուղնի 77, 83, 84:
 Մուղնու վանք 108:
 Մուճուռ 10:
 Մունթը-Քրիտ 17:
 Մուղայխառ 23:
 Մուրդասին 21:
 Մսըր 73:
 Մտուլ 19:
 Մցղուն 63:
 Մօղանայ, Մօղանիայ 18, 30:
 Մօսկով, Մուսկով, Մակով 53,
 106, 130:
 Մօրն քաղաք 15:
 Յալիձոր 75:
 Յանդուզ քաղաք 15:
 Յէջմիածին 61; Տես Էջմիածին:
 Յիայ 22:
 Յին Զուղա 129, 140; Տես Զուղա:
 Յին քաղաք (= Հին Երևան թաղ)
 121:
 Յօլանդիայ 12:
 Նաթանձ 23:
 Նախավայ, վանք 65, 84, 101,
 110, 145:
 Նախչվան, Նախիվան, Նախ-
 ջուան, Նախջիվան 7, 23, 43,
 57, 62, 76, 110, 114, 118,
 120, 129, 129-130, 135,
 143, 146:
 Ներդին քաղաք 15:
 Ներքի այգի 149:
 Ներքի թաղ 63, 65, 92, 119:
 Նէքայ 22:
 Նիգրկ գէղ 13:
 Նիկսար 76:
 Նիֆ 11, 30:
 Նորայգավիթ 143:
 Նորայշինիկու գեղ 23:
 Նուբունց կհաւ 141:
 Շաքի կհաւ 147:
 Շամբի կհաւ 128:
 Շահ-ժուրդի 154:
 Շահնայ-չիմանի 9:
 Շահու-քարվանսարայ 22:
 Շահրիար 7:
 Շամախի 62, 63, 70, 74, 89,
 123, 124:
 Շամբու գեղ 148:
 Շարուր, Շարիւր 7, 23, 64,
 136:
 Շիբուլ քարվանսարայ 22:
 Շնըհեր 76:
 Շողիկնց բաղչա 115:
 Շօռութ, Շուռութ 90, 112,
 134, 149, 150, 153:
 Ոհանայ վանք 108:
 Ուզնյու 10:
 Ուլու-սու (Ղարասու) 10:
 Ուլուբաղ 18:
 Ուշական 108:
 Ուռուժէլի, Ուռուժէլու 88,
 105, 131:
 Ուսկու 26:
 Ուսկուղար 20:
 Ուրդուփար 70, 84, 94; Տես
 Օրդուփար:
 Ուրմի 24:
 Չաթալ ջուր 9:
 Չալուքլար 10:
 Չաղա-գօլի 19:
 Չամուլու 20:
 Չանդալու բել 18, 35:

- Զարդադ 10:
 Զարիսի գէղ 9:
 Զարքազլար 19:
 Զիման-բել 20:
 Զդնադլ 10:
 Զուխայ ադա 17, 18:
 Զովուշ-քոյի Զովուշ-քոյի 8, 19:
 Զոբան-քօրփի 8:
 Զոփլար 10:
 Զօգան-դարա 8, 21:
 Զօռուժ-խանի 10:
 Զովուշօղլի մազար 9, 21:
 Զօրո, Զորս 114, 135:
 Գատվու գետ 12:
 Գզտիկ Իրու 21, 34:
 Գուռուկայ 16:
 Գուրտր Լուսնի 17
 Գուրտու Ֆրար 17:
 Գօլիայ 19:
 Զալայ-օղլի 8:
 Զաֆարաբադ 22:
 Զգայիր 16:
 Զնիզ 8:
 Զուդա (Հին) 23, 24; Տես Յին
 Զուդա:
 Զուդա (Նոր) 95, 100, 103,
 162:
 Զուդու (Նոր Զուդայի) անա-
 պատ 47:
 Զուստից (նազ) 54, 55:
 Սարունչի 19:
 Սադարազ, Սադարաք 7, 23:
 Սակզալայ 22:
 Սահանգ 24:
 Սահանգ-դադի 24:
 Սահրի աստվածածին (ուխտա-
 տեղի) 109:
 Սազզ, ադա 17, 18:
 Սազմոսավանք 108:
 Սանթու Բօղազ 16:
 Սան-Մարի 131:
 Սանջախ-բուռուն 11, 17:
 Սառ 22:
 Սազայ 22:
 Սարդարու 24, 26:
 Սարթ 11:
 Սարմաշուղ-դայա 19:
 Սարուլար 4:
 Սարուջայ 35:
 Սարուջայ բել 45:
 Սարչամ 22:
 Սե ծով 102:
 Սէէֆել գէղ 13:
 Սէվանու անապատ 128:
 Սիմրիկ գէղ 13:
 Սինսին 23:
 Սյէյման-քոյի 10:
 Մնասաց կհաւ, Մնասեց կհաւ,
 կհազ 115, 116, 140:
 Սուլթանիայ, քաղաք (Ղարա-
 Բուլաղ) 22, 121; Տես Ղա-
 րա-բուլաղ:
 Սուլու-սարա 9:
 Սուսրդրի 18:
 Սուրբ Գէորգ (Մուղնու) 83, 84:
 Սուրբ Թումայ, վանք 63, 77,
 78, 82, 84, 141:
 Սուրբ Կարապետ (վանք) 79,
 146:
 Սուրբ Հորփսիմէ եկեղեցի 45:
 Սուրբ Նշան (վանք) 95:
 Սուրբ Ովանէս եկեղեցի (Ագու-
 լիսի) 63, 65, 130, 141:
 Սուրբ Ովանէս (Կարճվանայ) 69:
 Սուրբ Սարգսի վանք 108:
 Սուրբ Քրիստափոր եկեղեցի 95,
 147:
 Սուրմանիայ 10:
 Սպանօլի 16:
 Սօդուխլար 7:
 Սօմայ 25, 26:
 Յօնգայ քաղաք 13:

- Սօքրատես 8:
 Սօֆիայ 32:
 Վանանդու չաղաց 114:
 Վասմին՝ 22:
 Վեթի գետ, Վեթու գետ 23, 135:
 Վենատիկի բողազի դարա, 12:
 Վենետիկի, Վենետիկ, Վենայ-
 տիկ, Վենետիկ, քաղաք 11,
 12, 15, 51, 52, 53, 88, 131:
 Վենետիկցու հող 12:
 Վերի գետ 116:
 Վերի եկեղեցի 80:
 Վերի թաղ 85, 90, 95, 96, 119,
 128, 138, 141, 147, 149:
 Վէտի 7:
 Վիրաբ (Խոր) 77, 81, 109, 152:
 Վրաստան, Վրաստուն, Վրաց-
 տուն 128, 129, 144, 145, 152:
 Տաթև, Տաթևի, վանք 75, 76, 87:
 Տաթևու անապատ 39, 87:
 Տաբաթուլուս 51:
 Տարապղոն 152:
 Տարավիդ 12:
 Տենքլինայ գեղ 13:
 Տիսիդոփ քաղաք 14:
 Տոպրայվենատիկի դարա 12:
 Տուխուրդան 25, 26:
 Տրենթա, քաղաք 12:
 Տրէջան, Տրիջան 106:
 Տրունաց գետ 125:
 Տրունաց չաղաց 114:
 Տրունաց սուրբ խաչ 109:
 Տրունիս 149:
 Տօպրաֆանատիկ 131:
 Տղնա 126, 128:
 Փանասու գետ 10:
 Փուրթուկալու սար 54:
 Փօնդար-Բաշի 11:
 Քաբ 151:
 Քաշիդ 25
 Քաշան 23, 34, 104:
 Քասի-քօրփու 10:
 Քաստանայլար 20:
 Քաֆար-բելի 19:
 Քեդարթ, վանք 143:
 Քէրսու գետ 7
 Քուրդաստան, Քրդաստան 78, 96,
 97, 125:
 Քօռ ախլիւրներ 35:
 Քօռ բուլաղ 23:
 Քօրօղու բերթ 21:
 Քօփրուզի դարա 12:
 Օբրբօրկ, դասաբայ 14:
 Օղան 9:
 Օղումբախ գեղ 14:
 Օզբակլար 9:
 Օթլու-բէլ 8, 20:
 Օլուխլու-Փունդար 20:
 Օսմանջուգ, Օսմանջուկ 19, 20:
 Օսմանցու երկիր 66, 110; Տես
 Խորմացտուն:
 Օրդուվար 144, 145, 147; Տես
 Ուրդուվար:
 Օրդուվարայ գետ 125:
 Օրթայ ուլում 8:
 Ֆէլամիկի երկիր 14:
 Ֆէլայմէնգ 53:
 Ֆոնդախ 53:
 Ֆոնդախի երկիր 16:
 Ֆոնդօթ քաղաք 14:
 Ֆոնդաստան 72, 96, 108, 131,
 159:
 Ֆոնսօլայ 12:

II. ԱՆՁՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Աբասդուլի (Սէֆիդուլի խանի տղան) 136:

Աբասդուլի խան / Ամիրզունա խանի տղան) 62, 64, 68, 70, 71, 80, 87, 95, 99, 100, 123, 124, 137, 142, 161, 163:

Աբասդուլի բէկ 104:

Ադուլեցիք 73:

Աղամ (նախահայր) 98:

Աղարէ 78:

Ալլահդուլի (Առաքելի տղա) 145:

Ալլահվերդի բէկ (մեծ Լալաբէկի տղա) 38, 49, 80, 160, 161:

Ալէքսան 5, 55, 59, 76, 90, 93, 112, 119:

Ալէքսան վարդապետ Բատուցի 95:

Ալիդուլի բէկ 90:

Ալիդուլի խան 70, 146:

Ալխաս-Միրզա (=Սէֆի դուլի խան լազգի) 68, 99, 124: Տես Սէֆիդուլի խան:

Ահարոն (Սիմոնի տղա) 100, 166:

Աղարէկ, խօջայ 124:

Աղամիր, ազել անունն Քուրդ (Ջաքարիայի տատի հայրը) 91—93:

Աղամիր, մղդսի Աղամիր, Քուրդունց (Ջաքարիայի հայրը) 5, 11, 24, 29, 40, 71, 80, 90, 92, 93, 108, 113, 115, 116, 123, 130, 159, 160, 164, 166, 168:

Աղամիր, Աղամջան, Աղամ (Սիմոնի տղան) 67, 107, 116, 117, 148, 166:

Աղայ-խան 24:

Աղայ-վելի 71:

Աղլանենք 68:

Ամիրզունա խան, մեծ 62, 123:

Ամիր, Սարկավաք, Ամիր Սարկավաք 92, 164: Տես Սարկավաք:

Ամիրխան 91, 92:

Անաստաս վարդապետ 129:

Անտոն երեցփոխ 130:

Առաքել (Ջիմիտի եղբայր) 145:

Առաքել Թումանեց 149:

Ասլան փաշա 152:

Աստուածապով (Քուրդունց փեսա) 100:

Աստուածապով Երանեց 160, 161:

Ավախօջինք 68:

Ավաք, Խօջայ 85:

Ավդուլա, Ավդուլայբէկ 86, 111, 112, 149:

Ավետիս, խօջայ 166:

Ազի 119: Տես Օզի:

Արզանի 34, 35, 37, 38, 160:

Արզնրեկ, Մոծակենց 58, 166:

Արխատէկա վարդապետ, Տատէկացի 39, 75, 76, 87:

Ափրահամ էխանեց 153:

Բաղալիջ, Բաղալիջ շահնազար (մելիք Շահնազար 66, 70, 89: Տես Մելիք Շահնազար:

Բանաւոյ, Բանաւոյ, Բանաւ-
ոյ (Ջաքարիայի տատր) 91—
93, 164:

Բանաւոյ (Ջաքարիայի աղջի-
կը) 94:

Բահրամ բէկ 94, 111, 118:

Բէկուժ, Բէգուժ (Ջաքարիայի
կիներ) 93, 117, 168:

Բէհբուզ խօջայ 37:

Բէհգաստ-բէկ 121:

Գաբրիէլ վարդապետ Կարփեցի
108:

Գափրիէլ (Գափր)իէլ (Ջաքարիա-
յի տղան) 94, 169:

Գասպար, չԳասպար (վաճառա-
կան) 72:

Գաֆար, աղջիկ 67:

Գերմանիոս եպիսկոպոս 129:

Գուլաղա 93, 164, 166:

Գուլնազար, խօջայ 96:

Գուլում 67, 93 116, 117, 166.
167:

Գրիգոր (Սիմոնի տղան) 76, 77,
93, 116, 117, 123, 125, 166:

Գրիգոր Դաւաջի (վաճառական)
72:

Գրիգոր Տաթևացի 42:

Գրիգոր Լուսաւորիչ 83:

Գոգալ 92:

Գօրգին Միրզայ (Շահբանդադ
խան) 140:

Դալու Ալիզուլի-խան 38, 160:

Դամուր-Ղայաբէկ 69:

Դաշտեցիք 77:

Դաւիթ աբեղա, վարդապետ
(մուկնեցի) 84, 103:

Դաւիթ վարդապետ (Խոր Վիրա-
պի) 81, 152:

Դիշի-գէղուգ Ովանէս, Դիշի գէ-
ղուտ Ովանէս 93, 168:

Դուգայի 75:

Եաղուր 100:

Եղիազար վարդապետ 79, 152:

Երանենք 160:

Երանջան (Ջաքարիայի պապը)
92, 164:

Երանջան (Սիմոնի տղան) 166:

Զալ-բէկ, Զալ-խան 70, 71, 87,

124, 136, 137, 142, 143,

145, 146, 149, 150, 151,

153, 154:

Զարիֆ (Հոփսիմէ) 5, 92:

Ջաքարա Երեանցի, զառաբի
139:

Ջաքարա, խօջայ, Շոթթեցի 98,
100:

Ջաքար Փրվարդեց 166, 167:

Ջաքարեա, Ջաքարեայ, Ջաքա-

րէ, Ջաքարիայ Ադուլեցի,

Աբուլեցի Քուրդունց (Քրա-

պութեան հեղինակը) 5, 6,

11, 24, 26, 29—31, 33—59,

61—69, 71, 72, 74—77, 80,

81, 83—88, 90—94, 96,

98—104, 107—110, 113—121,

123, 125, 128—131, 133,

134, 138, 139, 142—144,

147—151, 154, 159—164,

168, 169:

Էխանենք 153:

Էյնայի տղայ 112:

Ըռազայդուլի-բէկ 149:

Ըռույունք 71, 165:

Ըռոտամ-բէկ (Ըռոտամխանի
թոռ) 123:

Ըռոտամ-բէկ (վրացի) 144:

Ըռոտամ խան (Ըռոտամբադի) 25:

Ըռոտամ խան (Թիֆլիսի) 37:

Ըռոտամ խան (Սէֆիդուլի խանի
հայրը) 123, 136:

Հստեփանոս վարդապետ լէյիցի
(լեհացի) 85:

Հստեփանոս վարդապետ Քեղար-
թու 143:

Թաթէոս առաքեալ 95:

Թայիր չալաբի Բուրսցի 35:

Թարխան (Յուսէյնխան բէկ)

70:

Թուղանենք 160:

Թումանենք 149:

Թուման Խօջինց 141:

Ժահիայ ուղբաշի 75:

Ժարդուլի 78:

Իբրահիմ փաշա 152:

Իսախան բէկ, (Մուսաբէկի տը-
ղան) 86, 112, 134, 140,
150, 153:

Իսախան բէկ (Սէֆիդուլի խանի
նազիր) 122:

Իսախան քանդաուու 86:

Իսմայիլ աղայ 49:

Լաթիֆ աղայ 41:

Լայալբէկ 38, 41, 43, 80, 160,
161:

Լայաղար 68:

Լուսաւոր՝ճ (Քրիզոր) 80, 81,
108:

Սանադատ 93, 166:

Սանադայ 67:

Սանուս (Ջաքարիայի մեծ տատը)
92:

Սանուս (Ջաքարիայի քույրը) 5,
92, 164:

Սաչատուր եպիսկոպոս, վարդա-
պետ 63, 64:

Սունդվելի ուստայ 97:

Սոսարով (մելիք Աղավելի դուս-
տրը) 92:

Սոսարով աղա, Սոսարով աղա
(խանդում-բաշի) 127, 153:

Սոսարով աղա (շահի դուլ) 153:

Սօջինք 141:

Սօջումենք 149, 153:

Կիրակոս Մասէհինց 43, 62:

Կոստանդ, դալալ 73:

Հակոբ կաթուղիկոս Ջուղայեցի
45, 86: Տես Յակոբ կաթու-
ղիկոս:

Հաջի-Ալի խան, սիփսալար 151:

Հաջի-Թաղի, դառաբի 150:

Հերապետ, Տրուսեցունց 93, 168:

Հիմաթ բէկ 41:

Հոփսիմէ (Ջարիֆ) 92:

Հաղախ խան 70:

Հարենք 146:

Հարեց օյմաղ 146:

Հարենց ջումիաթ 146:

Հարինք 146:

Հիլի-աղա 86:

Հոգազ, Հուգազ, Հօգազ. քեռու
տղա 82, 102, 107, 109, 110,
163:

Հուլի Թուղանէյ 160:

Հօգազ, խօջայ 149:

Մաթոս 166:

Մալխոն, խօջայ 96:

Մահամադ-բոզայ խան, Մահամադ
բոզայ խան 135, 142, 146:

Մահամադխան 74, 86:

Մահամադդուլի բէկ 137:

Մահամադդուլի խան, Մահամ.
դուլի 41, 43, 161:

Մահամադ փաշայ 88, 105:

Մահմուդ աղայ 110:

Մարան (Ջաքարիայի աղջիկը)
168:

Մանվել, Սօջումենց (մելիք
Մանվել) 146, 149, 150:

Մանսուր-խան 77:

Մասդուդ բէկ 105:

Մասէ Աքուլեցի, դառաբի 124,
146:

Մասէնինք, Մասէյինք 43, 62:

Մարիամ 93, 168. տես Մայրան:

Մարկոս Ավայլաօջինք, մղզսի 68:

Մարկոս, Փրկումի որդի 139:

Մարգար Հռույունք 71:

Մարգար Աքուլիցի (Արզանու հայրը) 160:

Մարգար մղզսի 76:

Մելիք Աղավել, Մէլիք Աղավել 92, 141:

Մելիք Մանվել, Մէլիք Մանվել 63, 78, 146:

Մելիք Մելքում 141:

Մելիք Օվի, Մէլիք Օվի, Մէլիք Ովանէս 126, 135, 139, 146, 149, 150, 153: Տես Ովանէս ու Օվի:

Մելիքինք 141:

Մելիք Շահնազար, Մէլիք Շահնազար (Բաղալիջ) 70, 80, 85, 89: Տես Բաղալիջ:

Մելքում մղզսի (Դաշտեցի) 77:

Մեհրալի բէկ, Մէհրալի բէկ (շահի դուլ) 145, 146:

Մեսրոփ վարդապետ (Մաշտոց) 108:

Մէլիք Սլւման 153:

Մէհրալի բէկ (Սէֆիդուլի խանի տղան) 122:

Միրզայ Արու-Յուսէն 144:

Միրզայ Իբրահիմ 24, 63, 66, 68, 69, 78, 80, 86, 89, 90, 94, 111, 112, 118, 121, 122, 126, 127, 143, 151:

Միրզա Ջահալաբդին 100:

Միրզայ Ուսուլֆ 144:

Միւզայ Սադի 151:

Միքայել (Ջաքարիայի տղան) 94, 168:

Միքայէլ վարդապետ, Միքել վարդապետ, Մուքել վարդապետ,

Շամբեցի, աթոռակալ 78, 84, 85, 86, 101, 110, 120, 139, 145, 148:

Մկրտի, Փրկարդեց 166:

Մոծակենք 53:

Մուսաբէկ, Մուսայբէկ, Ազուլիցի (պապր, Իսախանի հայրը) 74, 86, 111, 112, 134, 146, 149:

Մուսաբէկ, Մուսայբէկ (թոռր, Իսախանի տղան) 112, 127, 135, 139, 144, 146, 147, 149, 150, 153:

Մուսաբէկենք, Մուսաբէկինք 86, 144, 147:

Մուստաֆայդուլի, Մուստաֆայդուլի բէկ 129, 140:

Մուստաֆայ փաշա 106:

Մովսէս վարդապետ Պոտանեցի 87:

Մովսէս վարդապետ (մահտեօի) 68:

Մուրադ, Մարխանի որդի, Մարխանեց 93, 164, 166:

Մուրադի-բէկ 142:

Մարխան 91, 93:

Մարխանեց. տես Մուրադ Մարխանեց, Սէթ Մարխանեց:

Յակոբջան (Ոհան-բաբայի հայրը) 82:

Յակոբջան ուստայ, խառատ 98, 100, 103:

Յակոբ կաթուղիկոս (Ջուղայեցի) 57, 66, 108, 110, 111, 118, 120, 128, 129, 145, 151: Տես Հակոբ կաթուղիկոս:

Յիմաթ-բէկ, Յումաթբէկ, դաշար 136, 137:

Յուսէնխան բէկ, դաշար 70:

Յուսէնդուլի խան 24, 138:

Յուրի (Ջաքարիայի կինը) 168:

Նազարալի-բէկ 122:

Նաջաֆդուլի խան 56, 60, 62,
63, 70, 80, 81, 95, 123,
161:

Ներսէս վարդապետ (Խոր Վերա-
պուս Թաղված) 81:

Նիկողոս, պարոն 5, 55, 67, 68,
159, 164:

Նոհ (Նոյ, Ջաքարիայի տղան)
169:

Նուրի, վաճառական 141:

Նուրունք 141:

Շախամիր 91, 93:

Շիւ-Մուսին (Ոհան չի վարդապետ
Ջուղեցի) 103:

Շահաբաս, Շահաբաս թաղաւոր
(II), փոքր Շահաբաս 41, 49,
59, 68, 109, 140, 161:

Շաբան 76:

Շահբանդայ խան (Գորգին Միր-
զա) 140:

Շահդուլի (Առաքելի տղան)
145, 146:

Շահնազար (Ջաքարիայի տներ-
ձագր) 102, 103:

Շահնազար խան (Գաղիանու)
152:

Շահնազար մելիք. տես Բաղալիջ
Շահնազար ու Մելիք Շահ-
նազար:

Շահնուատ խան, Շահնուզ
խան, Շահնուվազ խան (Թիֆ-
լիսու, վրացի) 129, 130,
140, 152:

Շահնուվարենք 131:

Շահվերդի, չՇահվերդի (վաճա-
ռական) 72:

Շահ-Սէֆի (II. նույն է Շահ-
Սուլէյման) 68, 71, 75, 95:

Շահ-Սիւլէյման, Շահ - Սիւլէյման,
Շահ-Սիւլէյման, Շահ-Սիւլէյման,

Շահ-Սէյլէման 68, 75, 77,
82, 85, 95, 104, 105, 112,
121, 124, 129, 136, 140,
143, 144, 151, 153, 154,
161: Տես Շահ-Սէֆի:

Շիւայի խան, էհտիմալ դուլաթ
104:

Շմաւոն (Ջաքարիայի յեղբայրը)
5, 71, 80-83, 92-94, 98-
108, 105, 107, 109, 110,
115-117, 123, 124, 148,
159-161, 167: Տես Սիւմոն:

Շուշան 93, 165, 166:

Ոհան-բաբա 82:

Ոհան չի վարդապետ Ջուղեցի
(Շիւ-Մուսին) 103:

Ոհանու տուն 74:

Ուղուրուբէկ, դարուղա 43:

Ոհանէս (Տէր-Մելքումի տղան)
93:

Ոհան վարդապետ (Աղուլիսի) 79:

Ոհանէս վարդապետ Կարփեցի 108:

Ովանէս, [Ով]անէս (Ջաքարիա-
յի տղան) 94, 169:

Ովանէս Դիշի-գէտուզ. տես Դիշի-
գէտուզ Ովանէս:

Ովանէս (Օվի) 119: Տես Մելիք-
Օվի:

Ովանէս, ջուղեցի ուստայ 97:

Ովանէս վարդապետ (Շաբանի
տղան) 76:

Ովանէս վարդապետ Մուղնեցի
83, 84:

Ոսկան (Մելիք Օվու հայրը) 119:

Ոսկան (Ղարինց) 146:

Ոսկան Խոջումէնց, մէլիք 153:

Ոսկան վարդապետ Երեանցի
(տապադրիչը) 108:

Պետրոս (Ղարինց) 146:

Պետրոս կաթուղիկոս Գանձասա-
րու 168:

Պետրոս չալաբի (Առդուումի գում-
րուկչի) 29:

Գետրոս վարդապետ, Ազուլայ
առաջնորդ 63, 64, 75, 77,
80, 82, 84, 98, 110, 118,
141, 147, 152:

Գետրոս վարդապետ (Շամբեցի)
148:

Գողոս խօջայ 78:

Գուլա պարոնտէր 141:

Գօղոս վարդապետ Երեանցի 108:

Ջանիբէկ (չահի զուլ) 135:

Ջանի խան 104:

Ջիմշիտ, բէկ, Փառակեցի 145:

Սահակ (Ջաքարիայի տղան) 94:

Սալվինազ 67, 107, 116, 117,
166:

Սալգուլ (Ջաքարիայի մայրը)
5, 92:

Սալգուլ (Ջաքարիայի աղջիկը)
94, 168:

Սարգիս խօջայ Անապատցի 98,
123:

Սարգիս խօջայ Ձորագեղցի 113,
123, 124:

Սարկաւաք 76, 90, 92, 93, 112
164. տես Ամիր:

Սարուխան-բէկ, չափար, ջայնի-
շին 122, 123, 125, 126:

Սարուխան-բէկ Աքուլեցի (Մու-
սա-բէկի տղա) 127:

Սէթ, Մսրխանեց 90, 92:

Սէիդ Ահմադ փաշա, Չփուլի 47:

Սէֆիզուլի խան (Ախաս Միրզայ
լազգի) 68—71, 77, 80, 82,
87, 95, 99, 105, 107, 109,
110, 112, 118, 119, 120,
122, 124, 126, 161: **Տես Ա-**
խաս Միրզա:

Սէֆիխուլի խան, Սէֆիզուլի
բէկ (Հոստամ խանի տղան)
123, 135, 137, 145:

Սիմոն, Սիմոն, խօջայ (Ջաքա-
րայի յեղբայրը) 34, 41, 47—
49, 56, 58, 60, 61, 63—65,
67, 69—71, 75, 82, 86, 87,
94, 98, 100, 104, 107, 115—
117, 123, 125, 150, 162,
163, 165, 166 **Տես Շմաւոն:**

Սիմոն վարդապետ Ջուղայեցի,
Անարծաթ 49:

Սլէման (Մելիք Սլէման) 153:

Սուլթան Իբրահիմու 31:

Սուլթան Մահմադ (IV) 31,
32, 66, 73, 88, 105, 106,
152:

Սուլթան Մուրադ (IV) 95:

Սուլթան Սլէյման, Սլէման
(Սուլթան Մահմադ IV-ի
յեղբայրն ու հաջորդը) 32:

Սահկ վարդապետ, տեղակալ 110:

Սուրբ Գէորգ 5, 83, 108:

Սուրբ Թումա առաքել 63:

Սուրբ Կարապետ 108:

Սուրբ Յակոբ 36, 59, 109:

(Սուրբ) Ոհան 108:

Սուրբ Սարգիս 102, 108:

Վառվառէ (Ջաքարիայի աղջիկը)
169:

Վարդան, այբոյաղչի 159:

Վարդան վարդապետ (Խոր Վի-
րապուժ Թաղված) 81:

Վելի տղա 100:

Վենէտիկցի 12:

Տէր Ագարիա 68, 138:

Տէր Ալէքսան 68, 138:

Տէր Գրիգոր Աղլանենց 68:

Տէր Մարգար 78:

Տէր Մելքոն, Տէր Մելքում (Ջա-
քարիայի հորեղբորորդին և
ուսուցիչը) 5, 39, 93, 164:

Տէր Միքայէլ 75:

Տէր Սիմոն Խորմցի 109:

Տրու նկցունք 93:

Փանոս, Շանչու վարենց 131, 132:

Փարխան 5, 92:

Փարսաղան *Բէկ, վրացի* 126, 128:

Փիլիպոս կաթողիկոս 45:

Փիրում 138:9:

Փրվարդեց. տես Ջաջար Փրվարդեց ու Մկրտիչ Փրվարդեց:

Քասպար (Ջաջարիայի տղան) 150, 154:

Քայջայուզ-բէկ 110:

Քալբալիդուլի սօլթան, էլչի 49:

Քէ-Նոստրով խան 161:

Քիչիբէյ (Քրդունց փեսա) 62:

Քիբիբէկ (վերի թաղի) 96:

Քուրդ (մեծ Աղամիր, Ջաջարիայի տատի հայրը) 93: *Տես Աղամիր:*

Քուրդունք, Քրդունք 29, 71, 80, 90, 93, 112, 113, 115, 116, 119, 123, 159, 164, 166, 168:

Քրիստոս 15:

Օնոփրիոս վարդապետ Երևանցի, չի Օնոփրիոս 118, 120, 128:

Օվի 119, 127, 139, 146, 153:

Տես Մելիք Օվի:

Փաթալի բէկ, դաջար աղա 135, 136:

Փռանսիսի թագաւոր 88:

III. Բ Լ Ի Տ Ե Տ Ր*

ազաթ անել 136. պատվել, մեծարել:
 ազար, ազապ 93, 168. ամուրի, անամուրն:
 ախր 31, 72, 73, 104, 133. հետո, վերջում, վերջո:
 ախմիշ լինել 75. հոսանքից տարվել, հոսանքի հետ բռնվել:
 աղարկել 95, 100, 101, 102, 120, 122, 126, 159, 161, 162. ուղարկել:
 աղաք 138. առաջ, առաջավոր:
 աղու 16. դահու:
 ամա, ամայ 16, 21, 75, 82, 83, 95, 102, 104, 107, 109, 113, 115,
 120, 121, 129, 133—135, 137, 142, 152—155, 163. բայց, սակայն:
 այանում 81. գիտությամբ, թույլտվությամբ:
 այլդի 5, 15, 53, 67, 71, 73, 77, 78, 82, 84, 85, 90, 91, 93, 96,
 109, 111, 119, 125, 126, 132—134, 138, 141, 144, 145, 151, 155
 161—163. ելի, դարձյալ:
 այնգիր 111. անգիր:
 անջախ 24. հազիվ:
 անսէս 6. չտեսածը:
 աջալ 95, 99, 124, 140. որհաս, վախճան:
 աշիգ լինել 136 թուլանալ, վհատվել:
 առօտաց 121. առավոտանց, առավոտյան:
 ավարայ 72. դատարկածեոն, ձեռնուռնայն:
 արեկ 121. եկավ:

բաբաթ 13. կարգին:
 բազի 117, 152. այս ու այն, ինչ-ինչ, ոմն:

* Սյո բառտեսարում բերված են Ազուլեցու «Որագրության» մեջ պատահող դժվարըմբոնելի կամ թե տնհասկանալի բառերը միայն և սրանցից ել լուկ նրանք, վորոնք չեն մտել անվանացանկի մեջ: Ուստի ընթերցողը յեթե այս բառտեսարում չի գտնի այս կամ այն դժվար հասկանալի բառը, վերջինս պիտի վորոնի այբբենական կարգով անվանացանկի մեջ:

բաթմիշ Ըյնել 75. կորչել, վոչնչանալ:
 բալուզ Ըյնել 162. մեծանալ, չափահաս դառնալ:
 բալթի 86, 99, 110, 112, 148, 153, 162, 163. գուցե, թերեւս:
 բաշխել 116. նվիրել, բնծայել:
 բարիբար 151. հավասար, չափ:
 բարիշել 53, 78, 112, 128, 136, 150. հաշտվել:
 բարչակ 128. մազ, գէտ:
 բէդիաթ 135. նորամուլժ, նոր մտքրած:
 բէլու 150. հայտնի, յերեւելի:
 բիաջալ 95. անակնկալ որհաս, անորհաս:
 բհամ անել 90. գոյացնել, հովաքել:
 բհամ գալ, բհաւ գալ 72, 162 գոյանալ, առաջ գալ, ստացվել:
 բուռլըմիշ անել 104, 126, հրամայել:
 բուլ 114, 115. սուստ, շատ:
 բուլանալ 129. առատանալ, շատանալ:
 բոդազ 162. կոկորդ, ժորկոր:

գալ օր 109. մյուս օրը, հաջորդ օրը:
 գալ տարի 113. յեկող տարի:
 գահ 100. մեկ, յերբեմն, մերթ:
 գէրմակ 16, 17. մանր, փոքրիկ:
 գինախմիլ 145. գինի խմել, հարբել:
 գինով 161:
 գլուխն տալ 142. գլուխը կտրել տալ, գլուխը թոցնել:
 գլուխ քաշել 135. ըմբոստանալ, ապստամբել:
 ցոխտուկ 47. գոցտուկ, ցազտնի:
 գորայ, գօրայ 111, 113, 134. չափ, լիստ չափու:

գաղմիշ Ըյնել 135. ցրել գալ, ցրվել:
 գաստուր 64, 78, 102, 120, 143. թույլտվություն, իրավունք:
 գաստուր տալ 64. թույլ տալ, իրավունք տալ:
 գէդատու մեռնել 140. թույնից մեռնել, թունաժորվելով մահանալ:
 գիր 69, 71, 77, 103, 105, 137, 138, 146, 147, 154. շատ, սաստիկ ք
 խիստ:
 դուզ 26 հարթ, տափառակ:
 դրուստ 109. ճիշտ, իսկական:

Էկօ 96. [=եկաւ]. յեկա՞ւ:
 Էրես 15. ծանծաղ, սազր:
 Էրես կանգնել 135. հակառակվել, դեմ կանգնել:

դայ լինել 121. փշահար:

դերայ 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 20, 31, 38, 45, 47, 49, 53, 54,
58, 60, 63, 65, 67, 69, 70—72, 75, 77, 82, 83, 89, 90, 93, 95,
98, 99, 101—105, 109—112, 119, 126, 134, 144, 146, 148—150,
153, 154, 159, 160, 163. վորովհետև:

Հդիր 149 դրեց:

ըդորթ 161. ճիշտ, ուղորդ:

ընդերք 72. ընկերներ:

ըռանգ 67 դռան, յերանգ:

ըռաստ գալ 45. հանդիպել, պատահել:

ըստուք 76, 88, 140. ստույգ:

թահր անել 148. դժուվել, խռովել:

թամամել, թամամվել 52, 55, 90, 101. լրանալ:

թամաշայ անել 103, 151. հանդիսատես լինել:

թաքար 100, 124, 135. ելի, դարձյալ:

թողդ 71, 105, 111, 150, 153. բացի, բացառյալ:

թուլու 103. ընտիր, գերազանց:

թօքմիշ լինել 45. վրա թափվել, հարձակվել:

ժարա 45. [=յարա]. վերք, խոց:

ժեստ 159. յեստ, հետ: ժեստ ուղարկված = հետ ուղարկված:

ժլթիմ 85. [=յեթիմ]. զորբ:

ժողողել 135. ժողովել:

ժուկ 77, 163. ժամանակ:

Ժլաջ 102. ճար, հնար:

Ժնադ 101, 105. քեն, վոխ, հեճուկ:

Ժնադու 86, 89. ի հեճուկս:

Ժնրնայգլուխ 141. առանց կողմնակի ոժանդակության:

լաւ առաջ 122. շատ առաջ:

լինքս, լինքս 115, 116. լայնք, լայնություն:

լի 133, 143, 148. լավ:

խաբար 74, 76, 88, 98, 103, 135, 136, 150. յուր, տեղեկության:

խաբար ըլնել 101, 112. տեղյակ լինել:

խաղ 7. գիծ:

խաղել 7. գծել:

խալիս 159. զուտ, մաքուր:

խաւարակալել 104:

խափանօք 161. խաբանօք, խաբելով:

խօ, խօվ 51, 64, 117, 118, 119, 161. հո, խոմ:

ծաղկել 65. ծաղկանկարել:

կարճիկ 89. կարճիկ:

կոտուր ընկնել 131. կոտր ընկնել, սնանկանալ:

կուս 9. կուլս, կողմ:

կշտին 71. կոպքին:

հալայ 162, 163. դեռ, գեռես:

հալբաթի 70, 98, 162 անպատճառ, անպայման:

համ 71, 76, 81, 82, 94, 95, 99, 102, 139, 140, 161. քե:

հասլ ըլնել 133. գոյանալ:

հավս անել 32. կալանավորել, բանտարկել:

ձեռաց գնալ 152, 161. իրանից գնալ, ուշաթափվել:

ձիգս, ձիկս 115, 116 երկայնք, յերկայնություն:

զարկել 71. հոժարել, հոժար լինել, ընդունել:

զարուլ 117, 120, 126. հոժարում:

զարուլ անել 66, 70, 89, 131, 146. հոժարել, ընդունել:

զարարով 6, 11. հանգարտ, չափավոր:

զարշու 20, 116. գիծաց, հանգեալ, դեմ ու դեմ:

զաֆիլ 135. հանկարծ, անակնկալ:

դուսա 132. կսկիծ:

ճոթ 115, 116. կտոր:

ճոթ անել 77. կտոր անել, մաս անել:

ճոթ-ճոթ անել 75. կտոր-կտոր անել:

մայում 98. հայտնի:

մահանայ 131, 144. պատրվակ:

մասկան(ի) 103. բնակավայր:

մարամաթի 141. հոգատարությամբ, խնամքով

մուղաղամ 24. հնուց ի վեր, առաջուց:

մուղաբար 139. ղորոշում, վճիռ, կարգ:

մումբարաբ 142. շնորհագոր:

մուշուուլուղ 53. աչքալուսանք:

յենց 107. այնպես, այնպիսի:
յետ 73, 105. վրայով:
յետ 73, 101 անգամ:
յետ 105, 108, 122. հետո:
յետի 98. ուշ:
յետնայ 53, 87, 98. հետո:

նամուրադ 117. անմուրադ, մուրադաչոր:
նաչադ 69, 104, 154. հիվանդ:
նաչադություն 103. հիվանդություն:
նու:ախ 95. անիրավացի:
նշանց տալ 100 ցույց տալ:
նորել 80. նորոգել, նորացնել:

շառավիղ 64. ցուլք, շողք:
շոր 24. շոռ, աղի:
շուր տալ 102 շուռ տալ, շրջել:

շունքի 110, 120. վորովհետեւ, քանի վոր:
շուրի 11, 12, 15, 16, 24, 70, 71. 72, 83, 91, 99—102, 133, 136,
143, 147, 161. մինչև:

պտուտ 17. շրջապատ, շորոքորոր:

ջանիք 71, 77, 80, 86, 87, 99, 102, 104, 110, 150. պատճառ:
ջերմոտ 154. տենդոտ, ջերմախտով բռնված:
ջուխտ 166. զույգ:
ջրաւրհնել 69. ջրհորոհնք անել, ջուր որհնել:

ապամաթ 67. վողջ, վողջամբ:
ապթ 136. սրբաթաց:
ապ 82. ամբողջ:
ապ 88, 103 վողջ, կենդանի:
ապղ-սալիմ 77. վողջ ու առողջ:
ահալ 24, 26, 114, 133. մի քիչ, մի փոքր, պակաս:

վարթարաւ անել 130. վոչնչացնել, փչացնել:
վարթարաւ ըլնել, վարթարաֆ ըլնել 42, 64, 71, 78, 85, 133, 142,
146. վոչնչանալ, փչանալ:
վերոյ 167. վերևի, վերոհիշյալ:
վիզն տալ 161. վիզը կտրել, դիտատել:

վախտ 148. վախտ, ժամանակ:

վառ 6. շաապ:

վրա 121. վրայով:

վթաւել 77. բրդել, փրթել, կտրատել:

փռլիշ 97. ծածկ, տանիք:

փռլմամանութիւն 133. զղջում:

փռւսադ 138. սարք, սարքավորում:

քաշ 91. ցած, ցածրահարկ:

քաշ 115, 116. կշիռ:

քուլի 120. ամբողջ, ընդհանուր:

քիռլիայ 162. ամեն, ամենայն, շատ ու շատ:

քունջ 97. անկյուն:

քուրդ 147. մահմեդական:

քուրդանալ 103. մահմեդական դառնալ:

քուրդացնել 140. մահմեդական դարձնել:

քօռ (աղբյուր) 11. խցված, ցամաքած:

քօռանալ (աղբյուրի) 140. խցվել, ցամաքել:

օհտայ 71, 145. հանձնառություն, հանձնում:

օհտու 149, 153. վերա, անձին ուղղված:

օրթայ 91. միջին:

ֆլան 122. այս-ինչ, այն-ինչ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Առաջաբանի սեղ	V
2. Որագրությունը	1
3. Հարադրություններ	173
I. Տեղանունների ցանկ	177
II. Անձնանունների ցանկ	185
III. Բառեր	193

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Թերթ	Տ ո ղ		Տ Գ Վ Ա Մ Ե	ՊԵՏՔ Ե ԿԱՐԴԱԼ
	Տեղեկ	Ներկայ		
V	1	16	VII	XVII
VI	17		Ազգականացի	Ազգականացի
VI	7		Միմիանցի	Միմիանցի
179	4		Ըսպանական	Ըսպանական
185	1		Աբասղուլի	Աբասղուլի
198	11		Զեռլիա	Զեռլիա